

**LLIBRE D'ESTIL
DE LA REVISIÓ
DE LA TOPONÍMIA ESTRANGERA**

enciclopèdia.cat

David Ordóñez

Document de treball / versió desembre 2010

*... que una llengua sigui ensems fidel a la pròpia consistència
i oberta a maneres de dir forasteres, que sovint fa seves.*
(A. M. BADIA I MARGARIT,
«Introducció» al DIEC1, pàg. xxx)

PRELIMINARS

0.1. L'objectiu d'aquest llibre d'estil és presentar el conjunt de criteris que informen el procés de revisió de la toponímia exògena continguda a *ENCICLOPÈDIA.CAT* i al futur nomenclàtor de toponímia CercaTop. Aquestes obres pretenen esdevenir els nomenclàtors de referència per a la toponímia catalana i estrangera, paper que fins ara havien ostentat, indubtablement, la *Gran enciclopèdia catalana* (en endavant GEC) i l'*Atles universal* (AU), totes dues obres del grup ECSA. Aquest procés forma part d'un ambiciós projecte de revisió i actualització de les entrades corresponents als noms propis de la GEC engegat l'any 2002 amb vistes a una tercera edició, i actualment s'inscriu en el projecte general de renovació en profunditat dels continguts enciclopèdics de l'obra, rebatejada l'any 2008 amb el nom de *L'Enciclopèdia* i el 2010 amb el d'ENCICLOPÈDIA.CAT.

S'ha iniciat la revisió de la toponímia universal amb una perspectiva global que comporta un replantejament en profunditat de tots els criteris que regeixen l'establiment de les formes preferents, utilitzades en l'encapçalament de les entrades i en l'interior dels articles. Al llarg de tot el procés s'ha tingut molt en compte el caràcter d'una obra de referència com la GEC en l'àmbit dels noms propis.¹

0.2. El pla de treball exposat en el document *Toponímia de la GEC i l'Atles universal* (presentat a ECSA el 17-6-2002) dividia el procés de revisió en tres fases ben diferenciades que corresponen a diferents grups de topònims: els que tenen forma catalana i els que no en tenen; i d'aquests últims, els que provenen d'una llengua que s'escriu amb alfabet llatí i els que no. Aquestes tres fases corresponen a tres primers criteris molt generalistes:

- a) Topònims que tenen una forma catalana diferenciada o **exotopònim**, la qual serà sempre la forma preferent quan sigui tradicional i d'ús habitual. Aquesta fase inclou, d'una banda, la revisió crítica i exhaustiva del conjunt d'exotopònims catalans, i d'altra, la recuperació puntual d'alguns exotopònims tradicionals que la GEC no havia considerat preferents i que s'han cregut adequats per a l'ús actual, i en alguns casos l'adopció d'algunes formes catalanitzades *ex novo*.
- b) Topònims sense forma exotoponímica catalana que provenen de llengües d'alfabet llatí. En aquests casos la forma preferent del topònim serà sempre aquella que rep en la **llengua pròpia** de l'àrea geogràfica on és situat, que en alguns dominis lingüístics pot no coincidir amb la llengua oficial.
- c) Topònims sense forma exotoponímica catalana que provenen de llengües amb alfabets no llatins. En aquests casos, les formes preferents adoptades per ENCICLOPÈ-

1. Per a subratllar aquest caràcter referencial, només cal dir que són referència bàsica per a l'Institut d'Estudis Catalans (en endavant IEC) i per als Serveis Lingüístics de TV3 i Catalunya Ràdio. Les formes exotoponímiques emprades en les definicions del DIEC són les mateixes, llevat de comptadíssimes excepcions, que les incloses per la GEC. «En el cas de la llengua catalana, les obres de referència més reconegudes són la *Gran enciclopèdia catalana* i l'*Atles universal català*», Josep Maria MESTRES i Carolina SANTAMARIA, «Els noms propis geogràfics no catalans», *Revista de Llengua i Dret* 27 (1997), pàg. 33.

DIA.CAT seran les resultants d'aplicar-hi els criteris de **transcripció simplificada**, que l'IEC prescriu com a recomanable en textos divulgatius i en els mitjans de comunicació. Aquesta decisió comporta un canvi de criteri respecte de la GEC, que va optar per la transliteració en la primera i en la segona edició.

TOPÒNIMS AMB FORMA EXOTOPONÍMICA

CATALANA

1. Precisions conceptuals

D'acord amb aquest pla de treball, la revisió dels topònims exògens ha començat per aquells que tenen una forma catalana diferenciada o *exotopònim*. En una fase posterior es començarà la revisió dels topònims que s'escriuen amb alfabetos no llatins (cf. la Tercera part).

1.1. Els **exotopònims** o **exònims**² són aquelles formes usades en una llengua determinada per a referir-se a un topònim estranger i que difereix de la denominació que aquest rep a l'àrea geogràfica on és situat, contràriament als **endotopònims**, o formes usades en una llengua determinada per a referir-se a llocs situats dins de la seva àrea lingüística. D'aquesta manera, *Milà* i *Londres* són els exotopònims catalans que corresponen als endotopònims *Milano* i *London*, als quals poden correspondre, també, exotopònims en altres llengües. Els exotopònims, semblantment als manlleus, comporten l'exportació de l'univers significatiu i de l'estructura formal que té el topònim en la comunitat lingüística d'origen (**llengua de partida**) al sistema lingüístic d'una altra llengua (**llengua d'arribada**) amb la qual ha entrat en contacte, sigui per contacte directe o bé mitjançant una altra llengua que el vehicula (**llengua intermediària**).³ Així, exotopònims com *Montpeller*, *Terol*, *Nàpols* o *Alger* es van crear a l'edat mitjana per contacte directe del català amb els endotopònims respectius *Montpelhièr*, *Teruel*, *Napoli* i *Al-Ġazā'ir*; per contra, exotopònims com *Àustria*, *Magúncia* o *Alexandria* palesen la vehiculació del llatí; *Anvers*, *Londres* o *Zuric*, la del francès; *Calcuta* o *Singapur*, la de l'anglès; *Famagosta* o *Càndia*, la de l'italià; *Tetuan*, la del castellà.

1.2. Tot i que el concepte de **topònim estranger** es refereix, *stricto sensu*, a tots aquells situats fora d'una àrea lingüística determinada, en aquesta part de la revisió s'han inclòs tots els *topònims estrangers* situats fora dels Països Catalans. Això vol dir que no n'han format part els topònims de les comarques castellanoparlants del País Valencià ni tampoc els de la Vall d'Aran ni els del Fenolledès. Tampoc no hi figuren els topònims d'aquells territoris de llengua catalana situats fora dels Països Catalans, és a dir, la comarca del Carxe (que pertany als municipis murcians de Iecla, Jumella i Favarella), ni

2. En aquest llibre d'estil es prefereix la designació **exotopònim** a **exònim** (forma preferida pel francès, l'anglès i l'alemany, i que inclou el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC; en endavant DIEC2), perquè aquesta és menys exacta, atès que, des d'un punt de vista compositiu, el mot *exònim* hauria de designar la forma diferenciada que rep en una llengua qualsevol nom propi estranger. Això inclouria els antropònims (*Aristòtil*, *Copèrnic*, *Confuci*, *Otel-lo*) i altres menes de noms propis (*A la recerca del temps perdut*, *Aida*, *Banda dels Quatre*, *Primavera de Praga*, *Tisó*, etc.). Com ha observat Josep MORAN, «aquestes formes no es poden considerar exògenes en la nostra llengua, encara que corresponguin a llocs o territoris externs» (*Consideracions sobre l'onomàstica*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996, pàg. 7).

3. Veg. TERMCAT, *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*, Barcelona: Eumo Editorial i Termcat, 2005, pàg. 11.

tampoc la ciutat de l'Alguer (Sardenya).⁴ Tots aquests topònims tenen majoritàriament una forma tradicional catalana fixada per l'autoritat normativa i que és recollida pels nomenclàtors i repertoris de referència.⁵

S'han inclòs a la revisió, en canvi, els topònims que pertanyen als següents territoris:

- a) La **vall de Santa Creu** (municipis de Sant Martí de Les, Atsat, Santa Coloma de Rocafort, Conòsols, Montfort, Salvesines, Puillorenç i Ginclar), que constitueix el sector ponentí del Fenolledès, perquè la tradició geogràfica catalana normalment l'exclou dels Països Catalans i la considera formant part del Llenguadoc. Fins a la Revolució Francesa la vall de Santa Creu va pertànyer al comtat del Rosselló, però la divisió departamental endegada pel govern revolucionari la va incloure al departament de l'Aude malgrat les protestes dels habitants, que haurien volgut ésser inclosos al departament dels Pirineus Orientals. La *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* i la *Catalunya Romànica* consideren aquest sector com a part integrant del Fenolledès, contràriament al que fa la GEC, i també el recent *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* de l'Institut d'Estudis Catalans. La població més important és Atsat.
- b) Les comarques llenguadocianes del **Donasà** i del **Perapertusès**, malgrat que la *Catalunya Romànica* les considera part del Principat de Catalunya des d'un punt de vista historicoartístic. Van pertànyer a la Corona catalanoaragonesa fins al tractat de Corbeil (1258), i per tant té lògica la seva inclusió en aquella obra donades les seves característiques, però són occitanes des d'un punt de vista cultural i lingüístic, i mai des de llavors han estat agrupades administrativament amb les terres catalanes. Centres respectius, Queragut i Tuixà.
- c) El sector aragonès de la comarca de la Ribagorça anomenat **Ribagorça aragonesa** per la tradició geogràfica catalana (municipis de la Pobla de Castre, Graus, Capella, Perarrua, Santa Liestra, Foradada de Toscar, Campo, Seira i la Vall de Bardaixí), malgrat que la *Catalunya Romànica* també les considera part del Principat de Catalunya, per les mateixes raons que el Donasà i el Perapertusès: durant l'edat mitjana constituïen una unitat juntament amb els territoris catalanòfons, el comtat de Ribagorça. L'actual divisió comarcal adoptada pel govern aragonès agrupa aquest sector en una única comarca (la Ribagorça) juntament amb la Ribagorça de llengua catalana, centrada a Graus.

1.3. Un exotopònim que una comunitat lingüística ha fet servir continuadament al llarg de la seva història i que, per aquesta raó, té una gran tradició en una llengua, és una **forma tradicional**, i normalment apareix recollida en els repertoris enciclopèdics

4. Aquesta definició dels Països Catalans coincideix totalment amb la que dona la GEC i que recollia explícitament el DIEC1 a l'entrada **català**: «[...] m. Llengua romànica parlada als Països Catalans, a la ciutat de l'Alguer (Sardenya) i a la comarca del Carxe (Múrcia).» Al DIEC2 aquesta definició ha estat modificada: «Llengua romànica parlada a Catalunya, a la major part del País Valencià, a les Illes Balears, a les comarques orientals d'Aragó, al Rosselló, al Principat d'Andorra, a la ciutat sarda de l'Alguer i a la comarca murciana del Carxe».

5. Els nomenclàtors de referència són, per a la Vall d'Aran, el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Institut Cartogràfic de Catalunya, 2003), per bé que no conté les formes tradicionals catalanes dels topònims aranesos (**Viella, les Bordes, Lés, Bossost**, etc.), i «Llista de noms dels municipis del Principat» (*Documents de la Secció Filològica I*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990, pàgs. 119-129); per al Fenolledès, el *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Perpinyà, 2007, pàgs. 111-121), incloent-hi la vall de Santa Creu, i per als municipis castellanòfons del País Valencià, la *Gramàtica normativa valenciana* (València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2006, pàgs. 376-389).

d'aquesta llengua i en els atles. Seria el cas de *Alger*, *Terol* o *Nàpols*. Aquestes formes tradicionals es diferencien, d'una banda, de les **adaptacions modernes**, de tradició més recent, realitzades en català generalment a partir de la segona meitat del segle XIX i sobretot al llarg del XX, durant el procés de normalització de la llengua endegat el 1913, i corresponen a noms de països, d'accidents geogràfics i de ciutats importants que no tenien una forma tradicional en català i el coneixement dels quals és necessari per a assolir un grau d'ensenyament secundari; conformen, com afirma la GEC en el seu pròleg, l'anomenada «**gran toponímia universal**». En serien exemples *Costa d'Ivori* (per *Côte-d'Ivoire*), *muntanyes Rocoses* (*Rocky Mountains*), *Txetxènia* (per *Noxçiyçö*) o *Austràlia* (per *Australia*). D'altra banda, les formes tradicionals també es diferencien d'aquelles adaptacions ocasionals i arbitràries, com podrien ser *Ciutat Reial* (per *Ciudad Real*) o *Castellnou* (per *Newcastle*), l'ús de les quals, en absència d'una tradició consolidada, són totalment proscrites dels textos formals. En aquest sentit, les recomanacions del Grup d'Experts de les Nacions Unides per als Noms Geogràfics (GENUNG) i d'altres organismes internacionals sobre noms geogràfics (com ara la Unió Europea) recomanen que es limiti l'ús dels exotopònims i sobretot que no se'n creïn de nous, sempre en benefici de les designacions autòctones.

2. Els exotopònims catalans: normativitat, naturalesa, fonts de documentació

2.1. Des del punt de vista de la normativa lingüística, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en un acord del 18 de setembre de 1998, ha declarat preceptiu l'ús dels exotopònims catalans sempre que aquests siguin «**d'ús tradicional i habitual**»: «La Secció Filològica acorda que, en general, en el cas dels exotopònims s'emprarà preferentment la forma original (d'acord amb les recomanacions de les Nacions Unides sobre noms geogràfics), excepte en els casos que tinguin una forma catalana diferent d'ús tradicional i habitual, com ara *Londres* o *Terol*».⁶

Per als topònims exògens que tenen un exotopònim català fixat, aquest serà la forma preferent d'ENCICLOPÈDIA.CAT i del nomenclàtor CercaTop. A continuació s'exposaran quins han estat els criteris que s'han seguit per a la revisió del corpus d'exotopònims catalans de la GEC i de l'AU, i també per a l'admissió d'exotopònims nous que fins ara no havien estat considerats preferents en aquestes obres.

2.2. Cal fer algunes precisions inicials sobre la naturalesa dels exotopònims catalans.⁷ D'una manera molt generalista, és vàlida l'afirmació que «només tenen forma tradicional en català els noms de les poblacions més importants i els d'aquelles que han tingut una relació històrica amb els Països Catalans»,⁸ a partir de la qual es pot realitzar una primera classificació cronològica de tot el repertori:

6. Institut d'Estudis Catalans. *Memòria curs 1998-1999*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000, pàg. 351.

7. Sobre el procés de fixació de l'exotoponímia catalana durant el segle XX, veg. David ORDÓÑEZ, «L'adaptació de topònims estrangers al català», dins Ramon BASSA i MARTÍN, Ester CASELLAS i VIVES i Hermínia PLANISI GILL, coords., *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (Muro, 2006)*, Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 2007, pàgs. 49-67.

8. Josep M. MESTRES i Carolina SANTAMARIA, *op. cit.*, pàg. 68.

- a) Els **exotopònims antics**, procedents de la llengua medieval. Corresponen, d'una banda, a aquells llocs el coneixement dels quals es produeix per transmissió culta, sobretot per via grecollatina (*Jerusalem, Alexandria, etc.*), i d'una altra, a aquelles àrees geogràfiques amb què els països de llengua catalana havien tingut relació durant l'edat mitjana (*Montpeller, Tunis, Terol, Nàpols*), sigui de naturalesa política i militar (Castella, Occitània, Sardenya, Sicília, Grècia, etc.), comercial (nord d'Àfrica, costa del Llevant mediterrani, nord de França, Països Baixos, etc.) o cultural (nord d'Itàlia, Alemanya, etc). Dins d'aquest segon grup, tot i que molts exotopònims es van crear per contacte directe de la comunitat catalanoparlant amb la llengua original, com ja s'ha dit, en la creació de molts altres va intervenir una llengua intermediària, sobretot el francès en el cas del nord i del centre d'Europa i de l'italià a l'àrea mediterrània oriental.
- b) Els **exotopònims moderns**, creats *ex novo* a partir del 1917, amb la publicació del *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (en endavant DOrt), dins del procés general de normalització de la llengua catalana. Es van crear amb el propòsit de poder disposar de formes adaptades en català dels topònims corresponents a la «gran toponímia universal».

2.3. El corpus d'exotopònims catalans que s'usen en l'actualitat és el resultat d'un procés que ha durat prop d'un segle i durant el qual s'ha provat de fixar. Cal tenir en compte que aquest procés s'inscriu dins del procés més general de normalització de la llengua, en tots els sentits, per la qual cosa les diferents propostes de fixació, des de la nostra perspectiva, són simplement *fites* d'aquest procés, realitzades amb més o menys fortuna i amb diversos graus d'autoritat, depenent de les circumstàncies històriques, de la naturalesa de l'obra que ha recollit els exotopònims, i també del deute contret respecte de les fites anteriors. Per tots aquests motius, en emprendre la tasca ingent de revisió del corpus d'exotoponímia catalana, s'han tingut a la vista totes aquestes obres i se n'ha examinat acuradament el contingut, per tal de valorar posteriorment la possible idoneïtat per a l'ús actual d'aquells exotopònims que la GEC no va recollir com a preferents en cap de les seves dues edicions.

Les principals fites d'aquest procés de fixació són les següents:

1913: *Novíssima ortografia catalana* d'Antoni Rovira i Virgili. Inclou un petit nombre d'exotopònims barrejats en l'ordre alfabètic amb el lèxic comú.⁹

1915-18: Llibres de divulgació de Joan Palau i Vera: *Resum de geografia d'Europa* (Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1915), *Resum de geografia d'Amèrica* (Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1916) i *Els continents colonials* (Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1918). Primer experiment modern d'adaptació de toponímia exògena al català codificat per les *Normes ortogràfiques* de l'IEC de 1913.

1917: *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (en endavant DOrt), redactat sota la direcció de Pompeu Fabra. Inclou en un apèndix un gran nombre d'exotopònims. El

9. Aquest llibret va ser editat el febrer de 1913 poc després de la publicació de les *Normes ortogràfiques* de l'IEC. Inclou les següents formes exotoponímiques divergents de la GEC: mar d'*Asof*, *Denamarca* (**Dinamarca**), *Dublí* (**Dublín**), *Florença*, *Lisbona*, *Saragoça* (o **Saragossa**) i *Xerès* (Vegeu Jordi GINEBRA, *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, esp. pàgs. 208-214).

text va tenir caràcter normatiu fins a l'aparició del *Diccionari general* de Fabra el 1932.¹⁰

1926-62: *Diccionari català-valencià-balear*, d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll (en endavant DCVB).¹¹

1927: *Diccionari Pal·las* d'Emili Vallès (en endavant DPCV). Inclou en un apèndix un gran nombre d'exotopònims, la majoria procedents del DOrt.¹²

1932: *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (en endavant DGLC). Inclou un gran nombre d'exotopònims en les definicions dels gentilicis exògens, sense variacions dignes d'esment respecte del DOrt.

1938: *Elements de geografia* d'Eduard Fontserè. Llibre divulgatiu sobre geografia universal, que inclou un gran nombre d'exotopònims, molts d'ells nous respecte del DOrt, en la fixació dels quals sembla plausible la intervenció de Pompeu Fabra.¹³

10. Aquesta obra cabdal, primera pedra de la normalització de la llengua en el terreny del lèxic, conté en la seva primera edició un apèndix intítulat «Breu llista de noms geogràfics» on apareixen per primera vegada fixats els principals exotopònims catalans (aproximadament 410) amb una voluntat clarament normativa, a més d'un bon grapat de gentilicis. (*Diccionari ortogràfic*. Redactat sota la direcció de Pompeu FABRA. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1917, pàgs. 441-447). Aquesta llista es reproduïx en la segona (1923) i tercera edicions (1931), però desapareix en la quarta (1937), potser perquè ja havia aparegut el *Diccionari general* de Pompeu FABRA el 1932, que donava algunes solucions definitives en les definicions dels gentilicis, potser perquè a partir de 1931 va començar els seus treballs l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'IEC, que tenia com a missió la fixació de la toponímia catalana i estrangera.

11. Aquest diccionari monumental, resultat de la feina de replega lèxica de la llengua antiga i de la llengua viva, va ser iniciat per Antoni M. ALCOVER el 1901, publicat el primer volum el 1926 (A-ARQ), encara amb grafia prefabriana, i conclòs per Francesc de B. MOLL el 1962, amb la publicació del desè i últim volum (SON-ZU). Conté un gran nombre d'exotopònims, antics i moderns, sovint il·lustrats amb citacions d'obres de tota mena, sempre amb una finalitat descriptiva, no normativa. Molts d'ells no van ésser recollits posteriorment a la GEC. Segurament en unes altres circumstàncies, moltes d'aquestes formes haurien estat tingudes en compte en la redacció de la GEC. A continuació s'ofereix la data de publicació de la resta de volums, perquè pot tenir interès per a datar per primera vegada la inclusió dels exotopònims que conté: 2n (ARR-CAR), el 1935; 3r (CAS-CUY), el 1950; 4t (D-ENN), el 1951; 5è (ENO-FORM), el 1953; 6è (FORN-LLE), el 1954; 7è (LLI-OM), el 1956; 8è (ON-PU), el 1957, i 9è (Q-SOM), el 1959.

12. El *Diccionari Pal·las*, el primer dels monolingües en català que apareix després de la reforma ortogràfica engegada per l'IEC el 1913, inclou un apèndix amb un «Vocabulari de noms propis» on s'inclouen «els noms dels pobles i comarques de Catalunya, els d'aquelles poblacions espanyoles que ofereixen una forma tradicional catalana diferent de l'oficial moderna i, en petita proporció, els d'alguns importants països i ciutats mundials, en forma usual o expressament adaptada» (Emili VALLÈS, *Diccionari Pal·las*, Barcelona: Pal·las, 1927, pàg. 17). En el paràgraf següent VALLÈS justifica la parquesa d'aquesta llista: «La sobrietat de noms estrangers deriva de la mateixa naturalesa de la qüestió, dins la qual no cal anar més enllà, sinó ben al contrari d'allò que han fet altres parles, per no exposar-se a massa rectificacions» (*ibidem*, pàg. 17). Al costat de cada forma exotoponímica VALLÈS ofereix les equivalències castellana i francesa. La majoria d'exotopònims recollits pel DPCV procedeixen del DOrt, en general sense rectificar-los, i hi afegeix uns 150 de nova creació.

13. *Elements de geografia* és un llibre divulgatiu que presenta, en la redacció de la segona part, dedicada a la geografia descriptiva de Catalunya, Espanya i les terres estrangeres, un bon nombre de noves d'adaptacions al català de la «gran toponímia universal» que van ser molt tingudes en compte pels redactors de la GEC. Segons Juli MOLL, les formes exotoponímiques emprades per FONTSERÈ devien ésser revisades pel mateix Pompeu FABRA, o bé a l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'IEC, atesa l'estretíssima relació intel·lectual i amistosa que els unia. Aproximadament 144 exotopònims inclosos a la GEC apareixen per primera vegada en aquesta obra.

1962: «Recomanacions d'algunes formes de topònims» (en endavant RFT), full volant publicat per la Secció Filològica de l'IEC, amb una intervenció important de Joan Coromines.¹⁴ Aquestes recomanacions seran reproduïdes a la revista *Serra d'Or*, vol. VII, núm. 7 (juliol 1965), pàgs. 55-56.

1964: «Qüestions onomàstiques» de Joan Coromines (article publicat a *Serra d'Or*, VI, núm. 5), on es fixen formes que van obtenir molta difusió entre els escriptors i els correctors.¹⁵

1968-80: Primera edició de la *Gran enciclopèdia catalana*.

1971: «Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta» de Joan Coromines, inclòs en el volum *Lleures i converses d'un filòleg*.

1979: *Petit Curial Enciclopèdic*, dirigit per Max Cahner (en endavant PCE). La coordinació de la toponímia va anar a càrrec de Juli Moll.

1986-88: Segona edició de la *Gran enciclopèdia catalana*.

14. Aquest full volant, publicat per la Secció Filològica, datat el desembre de 1964 (en realitat 1962), i que va tenir una escassíssima difusió (Barcelona: Impremta Altés, 1964), conté un centenar de formes exotoponímiques catalanes d'«alguns noms geogràfics importants de fora de les terres catalanes, especialment els de les comarques limítrofes», i en la seva redacció va tenir una participació important Joan COROMINES, com escriu en una carta adreçada a Jaume OLIVÉ GUILERA: «Hi ha, a punt de sortir, un full de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb decisions ortogràfiques relatives a noms de lloc (en la redacció del qual, com a membre que en sóc, i especialitzat en toponímia, he tingut considerable intervenció).» (Josep FERRER I COSTA, «Bibliografia de Joan Coromines», dins Joan SOLÀ (ed.), *L'obra de Joan Coromines. Cicle d'estudi i homenatge*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 1999, pàg. 254). S'ha de considerar aquesta llista com una continuació de l'apèndix del vell DOrt de 1917, atès que pràcticament no se'n repeteix cap forma, i també com el primer fruit del vell projecte de *Diccionari de toponímia i onomàstica* en què treballaven Josep M. de CASACUBERTA i el mateix COROMINES durant els anys 30 a l'IEC, i que hauria hagut de recollir «la toponímia i l'onomàstica de totes les terres de llengua catalana i països limítrofs» (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Memòria sobre la preparació del Diccionari de toponímia i onomàstica catalanes presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excel·lentíssim Senyor President de la Mancomunitat de Catalunya*, Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat, [1922], pàg. 7). Cal no oblidar el caràcter normatiu d'aquesta llista, que ha estat remarcat personalment per Josep MORAN, actual director de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC.

15. Joan COROMINES, que havia continuat pel seu compte a l'exili de Xicago la feina engegada per les Oficines de Toponímia i Onomàstica, publica aquest article a *Serra d'Or* el 1964, que fixa la forma correcta d'un gran nombre de topònims i cognoms catalans, i també de «Noms geogràfics de terres no catalanes», amb aportacions interessantíssimes sobre noms procedents de llengües d'alfabet no llatí (rus, àrab, llengües de l'Índia i de l'Extrem Orient) i sobre el tractament que han de rebre en català els topònims occitans. Anys més tard, el 1971 —és a dir, tot just quan els primers volums de la GEC comencen a aparèixer—, inclou dins del llibre *Lleures i converses d'un filòleg* l'important estudi «Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta» (Barcelona: Club Editor, 1971, pàgs. 55-60). Tot i que no porta data de publicació prèvia, el to i l'estil corominià en aquest estudi sembla anterior al 1971, i segurament té els orígens en els anys 30 o 40. Hi proposa un bon grapat de formes que en alguns casos divergeixen notablement de les formes consagrades per la GEC. Aquestes formes són fruit de la reflexió i l'estudi d'un dels majors especialistes europeus en toponímia, per la qual cosa no és lícit considerar-les com a adaptacions arbitràries o capricis personals, com alguna vegada s'ha dit. Algunes seran incorporades posteriorment per Juli MOLL al *Petit Curial Enciclopèdic* i actualment són usades regularment, per exemple, al diari electrònic *Vilaweb*. En la redacció dels seus magnets diccionaris, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (Barcelona: Curial Edicions Catalanes i «La Caixa», 1979-1992, 9 vols.; en endavant DECat) i l'*Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana* (Barcelona: Curial Edicions Catalanes i «La Caixa», 1989-1997, 8 vols.; en endavant OnCat), COROMINES fa servir sempre les formes que propugna. Cal lamentar aquí que, malauradament, aquesta darrera obra es limita —com diu el subtítol— als «noms de lloc i de persona de les terres de llengua catalana», per la qual cosa l'estudi dels exotopònims en queda exclòs.

2004: «Qüestions de toponímia catalana» de Juli Moll (ponència del XXXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica celebrat a Barcelona el novembre del 2004, encara inèdita; en endavant QTC). En aquesta ponència es qüestionen algunes de les formes sancionades per la GEC i es propugnen solucions basades en els exotopònims tradicionals medievals i d'altres catalanitzacions *ex novo* que tenen més en compte la fidelitat a les pronúncies originals. Moltes de les formes propugnades per Moll, i algunes altres de noves, s'incorporaran al *Planisferi 1:22.000.000 (El Món)* (Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2010).¹⁶

La GEC, per tant, és només una fita d'aquest procés de fixació del corpus d'exotopònims catalans, però és indubtablement la més important, no només perquè és el repertori enciclopèdic que inclou un nombre més gran de topònims exògens, sinó també perquè és la principal enciclopèdia de referència per als parlants de la llengua catalana i, consegüentment, és l'obra que ha contribuït d'una manera més eficaç a la fixació i la divulgació de l'exotoponímia catalana.

D'aquesta manera, s'ha tingut en compte la totalitat d'exotopònims continguts en les obres esmentades, amb una atenció especial a aquells que no havien estat recollits per la GEC o que no hi figuraven com a formes preferents, a fi de considerar-ne, amb el concurs d'un conjunt de criteris que s'explicitaran al llarg d'aquest llibre d'estil, la idoneïtat o validesa. Aquests criteris han informat el procés de revisió de tot el corpus d'exotopònims catalans, tant els antics com els moderns.¹⁷

3. Criteris generals per a l'establiment de l'exotoponímia catalana d'ENCICLOPÈDIA.CAT

3.1. En línies generals, el corpus exotoponímic fixat per la GEC, hereu i continuador de la tasca normalitzadora iniciada pel DOrt i continuada pel DGLC, està plenament consolidat i sedimentat en la llengua. Per tant, com a criteri general, han estat acceptats **tots els exotopònims recollits per la GEC**, bé recollits com a forma preferent de l'entrada, bé consignats a continuació de l'entrada (normalment en la forma endotoponímica) i precedit de l'abreviació *cat.*:

Anvers [*neerl.*: *Antwerpen*; *cat ant.*: *Antuèrpia*] Ciutat de Flandes ...

Bielsa [*cat.*: *Belsa*] Municipi d'Aragó ...

En alguns casos de divergència entre la GEC i l'AU (i també el seu predecessor, l'*Atlas universal català*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1983; en endavant AUC) quant a la preferència per un exotopònim o un endotopònim, s'ha donat preferència sempre a la forma exotoponímica.¹⁸

16. Veg. nota 38.

17. Cal remarcar que a hores d'ara (2010) no existeix un llistat normatiu d'exotopònims elaborat per l'IEC, i més concretament per l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica. L'autoritat normativa només s'ha pronunciat sobre un grup reduït d'exotopònims en el material que forneix el diccionari normatiu (DIEC2) en algunes definicions, especialment les dels gentilicis. Seria desitjable que en el futur s'hi pogués comptar, atès que l'IEC és la màxima autoritat normativa en el camp que ens ocupa.

18. En alguns casos l'AUC —casos que, en la seva major part, ha recollit invariadament l'AU— presenta una preferència per la forma exotoponímica catalana que no recull com a preferent la GEC: **Cara nyena**, **Sarinyena**, **Sos del Rei** (pàg. 23), **Alcoleja**, **l'Espunya**, **el Grau** (pàg. 94) i **Belsa** (pàg. 192) a l'Aragó; **Tarascó (de l'Arieja)** i **Montalbà** (pàg. 23) a Occitània; **l'Havre** (pàg. 22) a França; **Alexandria**, **Lloria**, **Manfredònia**, **Plasència**, **Sena** (pàgs. 112-113) i el riu **Àdige** (pàg. 115) a Itàlia; **Castell**

S'han acceptat alguns exotopònims moderns, procedents majoritàriament del DOrt o de les definicions del DGLC, que presentaven alguna anomalia formal discutida per alguns autors, però que gaudien d'un ús plenament consolidat que en desaconsellava l'esmena (**Calcuta, Hondures, Mèxic, Moluques, Moscou, Noruega, Sumatra, Veneçuela, Xangai**, etc.).¹⁹

S'han sotmès a revisió, però, tots aquells topònims que presenten variants tradicionals procedents de la llengua antiga, algunes de les quals, havent reunit els requisits explicats als criteris que informen el procés de revisió, han estat adoptades com a preferents (§ 3.2). Igualment s'han revisat a fons els exotopònims cultes, és a dir, els trasmesos per via grecolatina, com s'explicarà més endavant (§ 3.3).²⁰

d'Empúries i Òlbia (pàg. 120) a Sardenya; **Groninga** (pàg. 153) als Països Baixos; **Liubliana** (pàg. 196) a Eslovènia; **Ragusa** (pàg. 122) a Croàcia; **Marnia i Tiàret** (pàg. 23) a Algèria; **Lataquia** (pàg. 19) a Síria; **Assiut** (pàg. 192), **Assuan, Ismaïlia o Quena** (pàg. 21) a Egipte; **Astracan** (pàg. 163) a Rússia; **Socotra** (pàg. 169) al Iemen; **Karatxi** (pàg. 169) al Paquistàn, o l'illa de **Guadalupe** (pàg. 213), a les Antilles. Altres vegades l'AUC recull exotopònims que no figuren a la GEC com a entrades: **les Fonts de Rubiols, les Parres de Castellot, Hixar, Llinars, la Móra de Rubiols, Noguerols, Ontinyena, i la Pobra d'Hixar** a l'Aragó; **Guilarça, Làcon, Monestir, Montserrat, Ocier i el Port del Comte** (pàg. 120) a Sardenya; **Agedàbia** (pàg. 202) a Líbia.

19. Joan COROMINES ja havia discutit les formes **Calcuta i Sumatra** a «Qüestions onomàstiques», argumentant que la *u* de les grafies angleses que han difós aquests topònims a les llengües occidentals responen a una pronúncia original [a]: «Hauriem de dir [...] *Bombai, Calcata, Panjab, Samatra*. Tinguem en compte que els anglesos escriuen *Calcutta, Punjab, Sumatra*, precisament amb l'intent que hom pronunciï *Calcata, Panjab, Samatra*, com de fet ho fa tothom que sap pronunciar l'anglès, i és com es pronuncia unànimement en les llengües originals. Però aquí escaurà d'indicar que en algun d'aquests noms segurament ja no som a temps a fer rectificar la forma errada: ¿aconseguiem de desterrar *Calcuta i Bombai* per més erronis que siguin? Temo molt que no. Potser valdria la pena de provar-ho, tal com ho han fet amb èxit els portuguesos i àdhuc els italians» (pàg. 56). Juli MOLL propugna a «Qüestions de toponímia catalana» les formes *Calcata* («En anglès *Calcutta*, nom que s'ha difós mundialment. És de plànyer, però, que no se n'hagi difós de la mateixa manera la pronunciació anglesa, molt més acostada a l'original bengali *Kalikāā* o *Kalkāā*. Actualment la forma oficial local és *Kolkata*») i *Samatra*. El mateix problema de la grafia anglesa *u* apareix en un altre topònim asiàtic: les illes **Moluques** (que potser hauria calgut escriure *Maluques* per tal de reflectir la pronúncia malaia). Cap d'aquestes formes no ha fet fortuna en l'ús escrit, i tampoc no se'n troba cap en els reculls enciclopèdics de referència. Entre les solucions romàniques, només el portuguès, llengua que va entrar en contacte directament amb aquests topònims durant el segle XVI, presenta les formes *Samatra* i *Malucas* (però *Calcutá*). Gabriel BIBILONI qüestiona la idoneïtat de la forma **Noruega** i recomana l'ús de *Norvègia* a la vista de la resta de solucions romàniques: «Cal rebutjar enèrgicament la mediatització per l'espanyol de la forma dels topònims no espanyols: *Sant Sebastià* (no *San Sebastián*), *Bolonya* (no *Bolònia*), *Porto* (no *Oporto*), *Etiòpia* (no *Etiopia*), *Hèlsinki* (no *Helsinki*). Per la mateixa raó s'ha de dir *Lisbona* (no *Lisboa*) i *Norvègia* (no *Noruega*). Els gentilicis són *lisbonès* i *norvegià*.» (http://bibiloni.cat/toponimia/toponims_estrangers.htm). Per la seva banda, Juli MOLL rebutja, en el treball ja citat, altres exotopònims catalans consolidats: per raons etimològiques propugna *riu de les Amazones* en comptes de **Amazones** i *Móscou* en comptes de **Moscou**; per qüestions de fidelitat a una pronúncia més etimològica defensa les grafies *Mèxic* i *Teixas* en substitució de **Mèxic** i **Texas**, i de *Shanghai* per **Xangai** per acostament a la pronúncia original xinesa, on la *h* és aspirada i no muda (al DOrt apareixia la forma *Xang-Hai*, mentre COROMINES propugna *Xanghai*; veg. nota 82). Finalment, MOLL considera insatisfactòries les adaptacions fabrianes **Hondures** i **Veneçuela** i propugna l'ús dels endotopònims castellans *Honduras* i *Venezuela*, per coherència amb la resta de llengües romàniques.

20. Tots els exotopònims que han estat desestimats passaran a la base de dades del cercador d'ENCICLOPÈDIA.CAT i de CercaTop com a variants a fi de redirigir adequadament les consultes, ja que s'ha considerat que poden ésser objecte de dubte. A tal efecte ha estat elaborat un llistat de variants exotopòniques on consta tota la documentació de cada forma. Cal precisar, també, que en alguns casos els exotopònims poden coincidir formalment amb les formes originals respectives o endotopònims (**Cartagena, Hamburg, Salzburg**), però en divergeix la pronúncia, i per aquest motiu són considerats com a formes catalanes. No han estat inclosos en la revisió topònims compostos del tipus **Anatòlia Occidental, Alta Francònia**, etc., ni tampoc aquells que es refereixen a un altre topònim però només s'hi diferencien

A partir del corpus d'exotopònims continguts a la GEC, a l'AU i a l'AUC i de l'acarament amb els que contenien les altres fonts examinades, s'ha posat de manifest que un gran nombre d'exotopònims (entre 550 i 600) que aquestes altres fonts recollien eren absents d'aquest corpus i que, atès que acomplien els requisits que s'explicitaran a continuació, eren plenament vàlids per als usos actuals i, per tant, calia incorporar-los a ENCICLOPÈDIA.CAT com a formes preferents.

Els criteris per a l'admissió d'aquests nous exotopònims a la GEC varien molt d'un cas a l'altre, fins al punt que tot sovint s'ha fet difícil trobar criteris absoluts o categòrics aplicables amb una regularitat sistemàtica per a cadascun dels grups. En cada cas concorren aspectes lingüístics, històrics, geogràfics i fins i tot sociolingüístics molt diferents, de vegades fins i tot idiosincràtics, que fan que cada cas hagi estat analitzat acuradament en la seva especificitat, sense perdre de vista, és clar, els criteris més generals.

L'IEC declara preceptiu l'ús dels exotopònims «quan siguin d'ús tradicional i habitual». En la valoració de tots aquests nous exotopònims s'ha posat una cura especial a analitzar l'ús real que se n'ha fet, sobretot al llarg del segle XX, a partir de corpus textuais o de Google Llibres, i molt particularment per part d'aquells escriptors o autors que manifesten un ús lingüístic més acurat i conscient.²¹

3.2. Etimologia i adequació a les lleis de la gramàtica històrica

El primer criteri que s'ha tingut en compte és l'origen etimològic de l'exotopònim, especialment útil a l'hora de valorar els exotopònims tradicionals. En conseqüència, s'han considerat preferents **Angolema** (> llat. medieval *Egolesma* o *Engolisma*, a través de l'occ. *Engoleime*; no *Angulema*), **Cepta** (> àrab *Sābtah*, per contacte directe ja en el segle XIV; no *Ceuta*), **Gibaltar** (> àr. *Ġabal Ṭāriq*, també per contacte directe ja en el segle XIV; anàlogament a occ. *Gibartar*, port. ant. *Gibaltar*; no *Gibraltar*) o **Timbuctú** (> berber i àr. *Timbuktū*; no *Toumbouctou*). També s'han esmenat molts casos en què la forma catalana no corresponia a la pronúncia original, com ara **Biàrritz** (no *Biarritz* ni *Miarritze*), **Caors** (no *Càors*; anàlogament a **Albí** i no *Albí* a la GEC1) o **Malí** (no *Ma-li*). En algun cas s'ha adoptat una solució eclèctica, alhora respectuosa amb l'etimologia del topònim i amb la pronúncia original: **Ànkara** (no *Ankara* ni *Ankarà*; veg. § 7.1).²²

per la inclusió d'un genèric (**mar de les Andaman**, **badia de Cadis**, etc.), llevat del cas que es tracti de divisions administratives dels estats corresponents, com ara **Alta Silèsia**, de Polònia, **Alts Pirineus**, de França, etc.

21. Sobretot en les obres contingudes en el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* de l'IEC (consultable en línia: <http://ctilc.iec.cat/>; en endavant, CTILC), i també en l'interior dels articles de la mateixa GEC i en els mapes de l'AU i de l'AUC). En els últims anys, la possibilitat de consulta de centenars de documents bibliogràfics digitalitzats a través del cercador **Google Llibres**® ha facilitat molt el seguiment de l'ús de determinats exotopònims per tal de determinar-ne la validesa. També s'ha posat una atenció especial a l'ús d'aquests nous exotopònims a la premsa diària digital i en articles de les revistes científiques digitalitzades. Els autors als quals s'ha fet referència són, entre altres, Joan COROMINES, Pompeu FABRA, Antoni M. ALCOVER, Ferran SOLDEVILA, Miquel BATLLORI, Lluís NICOLAU D'OLWER, Miquel DOLÇ, Josep ROVIRA I VIRGILI, Josep M. de CASACUBERTA, Pau VILA, Eduard FONTSERÈ, Manuel SANCHIS GUARNER, Joan VENY, Germà COLON, etc.

22. Joan COROMINES (*Lleures i converses d'un filòleg*, cit., pàg. 57) i el PCE recullen *Ankarà*, forma igualment recollida al *Llibre d'estil de Vilaweb* de Jem CABANES. Juli MOLL proposa, en canvi, **Ànkara**: «Joan Coromines, en *Lleures i converses d'un filòleg*, accentua *Ankarà*, igual com ho fa amb *Donostià*, i és que tant el turc com el basc no distingeixen cap síl·laba tònica en llurs polisíl·labs. Ho fa per mor del petit allargament de la síl·laba final en aquestes llengües. Però *Ankara* és la continuació turca del nom de la clàssica *Àncira* (llatí ANCÏRA, amb la *c* pronunciada en llatí clàssic com una *k*; grec *Ἄγκυρα*), capital de

Tanmateix, si en topònims exòtics l'accentuació originària entra en conflicte amb una forma vehiculada per una llengua tercera, ben consolidada en l'ús i coherent amb altres solucions romàniques, aquesta i no aquella serà la forma preferent: **Bombai** (no *Bombai*) o **Timor** (no *Tímor*).

S'ha tingut ben present la història de la transmissió del nom del topònim estranger a la nostra llengua. Això vol dir que s'han tingut en compte no només la forma originària o endotopònica, sinó que sovint han estat «reconstruïdes» intermediacions de llengües terceres que han intervingut en la transmissió d'altres exotopònims de la mateixa àrea geogràfica o lingüística.

- a) El **llatí**, com a llengua de les relacions internacionals durant l'edat mitjana i fins a ben entrada l'edat moderna, ha vehiculat un bon nombre d'exotopònims corresponents a ciutats del centre i del nord d'Europa a la majoria de llengües romàniques (*Magúncia, Trèveris, Cracòvia, Aquisgrà, Ratisbona*, etc.). S'ha considerat, doncs, preferent **Clèveris** (no *Kleve*; cf. cast. *Cléveris*, it. *Cleviri*, fr. *Clèves*).
- b) El **francès** ha vehiculat la transmissió de molts topònims del nord i del centre d'Europa, de les illes Britàniques, i en alguns casos del nord d'Itàlia, i no només al català, sinó també a altres llengües romàniques meridionals, fins ben entrat el segle XVIII. A través de França i de l'espai cultural i polític francès s'han produït els intercanvis, sobretot comercials i culturals, entre aquelles àrees i el nostre domini lingüístic. En conseqüència, i tenint a la vista la coherència amb altres solucions romàniques, s'han considerat preferents, entre d'altres, **Alexandria d'Itàlia** (no *Alessandria*; fr. *Alexandrie*), **Bolduc** (no *'s-Hertogenbosch*; fr. *Bois-le-Duc*), **Brandeburg** (no *Brandenburg*; fr. *Brandebourg*), **Flessinga** (no *Vlissingen*; fr. *Flessingue*), **Cortrai** (no *Kortrijk*; fr. *Courtrai*), **Francfort** (no *Frankfurt* ni *Fränkfurt*; fr. *Francfort*), **la Haia** (no *l'Haia*; fr. *La Haye*),²³ **Plasència d'Itàlia** (no *Piacenza*; fr. *Plaisance*), etc.²⁴

l'antiga Galàcia, i si tenim en compte que a un català se li fa rebec de pronunciar polisíl·labs sense cap accent principal i que tampoc no distingeix quantitats vocàliques i encara menys si l'allargament és lleu, sembla lògic atribuir a **Ankara** l'accentuació del seu ètim *Ἄγκυρα* (en llatí *ANCŪRA*, amb el pas, normal en llatí davant velar, de *γ* a *n*). La forma medieval del nom de la ciutat és *Àngora*, bé que aquesta forma habitualment se sent, en català, amb l'accent dislocat, però no pas en italià, que serveix l'accentuació autèntica, que és l'esdrúixola [...]. També cal tenir present que el mot grec clàssic *ἄγκυρα* significa 'àncora', el qual passà al llatí (*ANCŌRA*) amb el mateix significat, d'on el prengué el català (*àncora*). Evidentment *àncora*, *Àngora* i *Ankara* són variants del mateix mot» («Qüestions de toponímia catalana»). El gentilici, per analogia amb el fr. *ankariote*, ha de ser **ankariota**, amb el sufix grec *-iota* característic d'un bon nombre de topònims de l'àrea cultural hel·lenística i bizantina (*cairota, candiota, corfiota, istambuliota, rumeliota, skopiota, sofioita, xipriota*, etc.). En aquest cas s'ha preferit la forma amb accentuació aguda, més documentada i més usada en català; el manteniment de la forma endotopònica crua abonaria la pronúncia plana [ənkárə], justament la que més s'allunya de la pronúncia turca original.

23. La forma **la Haia**, ja recollida per la GEC1 i posteriorment substituïda a la GEC2 com a forma preferent per *l'Haia*, ja figurava al DOrt i al DPCV, i també apareix al GLC i l'AUC, i també és recomanada pels Serveis Lingüístics de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (ÉsADir). *L'Haia*, per contra, és preferent a la GEC2, el PCE, l'AU i als llibres d'estil de *El Periòdic* i de Vilaweb. Per bé que en principi sembla que s'hauria d'aplicar la regla d'apostrofació catalana, en virtut de la qual l'article determinat femení *la* s'elideix davant vocal que no sigui *i* o *u* àtones (com en el cas de *l'Índia*), en aquest cas cal tenir en compte l'origen etimològic del topònim, que és el francès *La Haye*, forma de la qual han sortit altres exotopònims romànics (cast. *La Haya*, occ. *L'Aia*, it. *L'Aia*, port. *Haia*); és plausible que en l'origen la *h* de la forma francesa fos aspirada (ho és en el neerlandès original *Den Haag*), la qual cosa constitueix en aquesta llengua un motiu de no apostrofació. Tenint en compte que en aquest topònim l'article és intrínsec i, per tant, ha de respectar l'origen etimològic, i també perquè és una forma molt més consolidada en l'ús que *l'Haia*, s'ha optat per **la Haia** com a forma preferent a *ENCICLOPÈDIA.CAT*, malgrat la concur-

- c) L'**italià** ha estat el gran intermediari entre l'àrea del Llevant mediterrani i les llengües occidentals, coincidint amb les rutes medievals dels mercaders venecians i genovesos, que hi establiren importants bases comercials en l'època en què els catalans van entrar-hi en contacte, a partir del segle XIII. S'han considerat preferents, doncs, **Calamata** (no *Kalàmata*), **Càndia** (no *Candia*), **Famagosta** (> it. *Famagosta*; gr. *Αμμόχωστος*; no *Famagusta*) o **Nicosia** (no *Nicòsia*), entre algunes altres. Modernament, l'italià també ha vehiculat, com a llengua de domini colonial, el nom de la capital de Somàlia, **Mogadixo** (> it. *Mogadiscio*; no *Muqdiisho*).
- d) L'**occità** ha fet d'intermediari de molts topònims corresponents a la França d'Oïl, ja documentats en la llengua antiga i sovint fins al segle XIX. S'adopten com a formes preferents, doncs, **Amens** (no *Amiens*), **Artès** (no *Artois*), **Berrí** (no *Berry*), **Borges** (no *Bourges*), **Duai** (no *Douai*), **Peiteu** (no *Poitiers*), **Rems** (no *Reims*), **Santes** (no *Saintes*), **Tors** (no *Tours*), **Xaló** (no *Châlons-en-Champagne*), etc. Són formes anàlogues a les occitanes *Amians*, *Artés*, *Berrí*, *Borges*, *Doai*, *Rems*, *Santas*, *Tors* i *Châlons*. També, en coherència amb altres catalanitzacions fetes per la GEC a la regió fronterera entre Occitània i la França d'Oïl, com són **Viena** (riu, occ. *Vinhana*, fr. *Vienne*) o **Molins** (fr. *Moulins*), que resolien vacil·lacions quant a la preferència per la forma occitana o la francesa, s'ha decidit adaptar **Xarenta** (occ. *Charanta*, fr. *Charente*).²⁵
- e) El **castellà** ha fet modernament d'intermediari entre el català i algunes àrees dominades per Espanya o per Castella, com ara el Rif marroquí (cf. *Larraix*, *Tetuan*, *Xauen*, etc.), però també, per exemple, el País Basc (cf. *Bilbao*, *Sant Sebastià*, *Vitòria*) i Galícia. S'han considerat preferents les formes **Alhucemes** (no *Al-Hoceima*) i illes **Xafarines** (no *Chafarinas*), al nord del Marroc.
- f) El **portuguès** ha estat, sovint de manera indirecta, la llengua vehiculadora al català d'alguns topònims africans o asiàtics que havien estat possessions portugueses a partir dels segles XV i XVI (cf. *Bojador*, *Casablanca*, *Macau*, *Ormuz*, *Safí*, *Timor*,

rència d'altres formes romàniques amb l'article apostrofat (occità, italià). Aquesta forma també ha estat explícitament recomanada per l'IEC en una consulta lingüística realitzada el 13-5-2006. Prèviament, algunes gramàtiques i manuals lingüístics de caràcter no normatiu (però sí referencial) s'han referit a aquest cas per tal de justificar-hi la no apostrofació. Així, Josep RUAIX la recomana per a evitar confusions (*El català en fitxes/1. Temes introductoris. Fonètica i ortografia*, Moià: Ruaix, 1976, pàg. 99). La *Gramàtica del català contemporani*, dirigida per Joan SOLÀ, recomana de no apostrofar «davant els mots *una* ('hora'), *ira* i *host* (*la una*, *la ira*, *la host*), i en el topònim *la Haia*» (vol. 1, Barcelona: Empúries, 2002, pàg. 542). Es pot entendre que, si es tracta d'evitar una confusió, la no apostrofació podria quedar justificada: en la seqüències fòniques or. [lájə] i occ. [lája] es podria confondre amb *Laia*, de la mateixa manera que *l'ira* es confondria amb *lira*, *l'asimetria* amb *la simetria*, etc. El gentilici podria ser el cultisme **haguenès -esa** (per analogia amb el fr. *haguenois -e*).

24. Cal remarcar que els exotopònims catalans **Brunsvic**, **Danzig**, **Munic**, **Zuric**, **Nuremberg** i **Salzburg** (aguts) no provenen, de la mateixa manera, de les formes originals alemanyes *Braunschweig*, *Danzig*, *München*, *Zürich*, *Nürnberg* i *Salzburg* (plans), sinó de les formes franceses *Brunswick*, *Munich*, *Zurich*, *Nuremberg* i *Salzbourg*, per la qual cosa cal pronunciar-les sempre agudes, de manera anàloga a **Edimburg** o **Estrasburg**. En castellà, en canvi, sembla que s'imposen les pronúncies anglicitzants *Múnich*, *Zúrich* i *Núremberg* (*Diccionario panhispánico de dudas*, Madrid: Real Academia Española, 2005; en endavant DPHD). Cal remarcar, tanmateix, que de les formes franceses deriven les italianes *Zurigo* i *Norimberga* portugueses *Brunsvique*, *MunIQUE*, *ZurIQUE* i *Nuremberga* i angleses *Munich* i *Zurich*, totes elles planes.

25. I, conseqüentment, el nom del departament de la **Xarenta Marítima** (no *Charente Maritim*) i de la regió de **Peiteu-Xarentes** (no *Poitou-Charentes*). S'han desestimat les catalanitzacions *Roana* (**Roanne**; AU, pàg. 120) i *Sant Esteve* (**Saint-Étienne**; AUC, pàg. 20) per innecessàries; segurament en el primer cas s'ha pres per error el topònim per occità i no per francès, com correspon.

etc.). S'han considerat preferents **Calicut** (no *Kozhikode*) i **Cotxim** (no *Cochin* ni *Kochi*), ciutats de la costa de Malabar, a l'Índia.

- g) L'**anglès** també ha vehiculat, a partir del segle XVIII, molts topònims de països llunyans, sovint colonitzats per la pròpia Gran Bretanya o el nom dels quals s'ha difós internacionalment a través de l'anglès, la llengua moderna del comerç intercontinental (cf. *Aden, Bangkok, Bombai, Calcuta, Hong Kong, Madràs, Singapur, Sumatra, Teheran, Xangai*, etc.). En conseqüència, es consideren preferents **Rangun** (no *Yan-gôn* ni *Rangoon*), l'antiga capital de Birmània, i també, seguint el vell sistema de transcripció anglès Wade, els noms xinesos **Tientsin** (no *Tianjin*), **Tsingtao** (no *Qingdao*), **Txungking** (no *Chongqing*; Wade *Chungking*) i **Xantung** (no *Shandong*; Wade *Shantung*). També ha vehiculat algunes formes exotoponímiques del nord d'Europa que es consideraran preferents a les endotoponímiques, com ara **Elsinor** (> angl. *Elsinore*; no *Helsingør*) i **Gotemburg** (> angl. *Gothenburg*; no *Göteborg*). Veg. § 6.3.
- h) Altres llengües com l'**alemany** i el **rus** també han vehiculat exotopònims de les àrees geogràfiques que Alemanya i Rússia han dominat en el passat, com ara **Breslau**, **Danzig** i **Pilsen** el primer, i **Amudarià**, **Kazan**, **Khàrkov** o **Ulan Bàtor** el segon. Veg. § 6.3.

El criteri etimològic autoritza, lògicament, l'esmena d'alguns exotopònims savis (§ 5) d'acord amb les normes de transcripció dels mots grecs i llatins, entre les quals destaca la conservació en català del grup consonàntic *nn* en noms com **Apennins** (i no *Apenins*) o **Peloponnès** (i no *Peloponès*), que també observen altres llengües romàniques com el francès o l'italià.

També s'han recuperat exotopònims de la llengua antiga o bé documentats en altres fonts modernes quan les formes recollides per la GEC com a preferents, en general endotoponímiques, no acomplien les lleis de la gramàtica històrica catalana: **Almudèver** (no *Almudévar*), **Amens** (no *Amiens*), **Besers** (no *Besiers*), **Forcalquer** (no *Forcalquier*), **Líper** (no *Lipari* ni *Lipari*), **Lleucata** (no *Leucata*), **Mòneg** (no *Mònaco*), **Sena** (no *Siena*), **Tràpena** (no *Trapani* ni *Tràpani*), **Vènet** (no *Vèneto*), etc.²⁶

El criteri etimològic pot ser descartat:

- a) Quan la forma etimològicament més correcta no és coherent amb altres solucions romàniques: **Plasència** (no *Placència* > llat. *PLACENTĪA*; però *placentī -ina*) per a la ciutat italiana, o **Tessí** (no *Ticí* > llat. *TICĪNUS*) per al riu i el cantó suís (veg. § 3.4).
- b) Quan entra en conflicte amb l'accentuació originària del topònim i aquesta correspon, a més, a una forma d'ús ben consolidat en català: **Mississipi** (no *Mississipi* > fr. *Mississippi*, agut) per al gran riu nord-americà; **Zanzíbar** (no *Zanzibar* > àr.

26. En els casos de **Almudèver**, **Líper**, **Màlega**, **Mòneg** i **Tràpena** s'observa l'evolució de la *a* posttònica a *e* en català, anàlogament a **Sàsser** (> *Sassari*) o **Càller** (> *Cagliari*); sobre aquests casos, veg. Jordi COLOMINA I CASTANYER, «A propòsit d'una llei fonètica catalana poc observada», *Miscel·lània Germà Colon 3. Estudis de llengua i literatura catalanes XXX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pàgs. 255-286. Cal remarcar que el DCVB grafia *Almudéver*. **Amens**, **Besers**, **Forcalquer** i **Sena** presenten la monoftongació del diftong original *ie* a *e*, anàlogament a **Cantavella** (> *Cantavieja*) o **Montpeller** (> *Montpelhièr*). **Vènet** presenta la reducció de la *-o* final, present en formes originals italianes o castellanques (cf. **Bèrgam**, **Benevent**, **Bonifaci**, **Palerm**, **Salern**, etc.). A **Lleucata** es pot observar la palatalització a [λ] de la *l-* inicial, característica del català (cf. **Lleó**, **Llenguadoc**, **Llombardia**, **Llorca**, etc.).

Zanğabār). Sovint, aquesta forma més consolidada és coherent amb altres solucions romàniques.

- c) Quan entra en conflicte amb hàbits articulatoris propis de l'estàndard fonètic català, ja assumits per formes ben consolidades en l'ús: **Còrdova** i no *Córdova* (DCVB i usat per Coromines > llat. CORDŪBA); **Gènova** i no *Génova* (DCVB; > llat. GĒNUA).
- d) En alguns casos, quan la variació formal entre una forma tradicional, que ha seguit una evolució coherent amb la gramàtica històrica, i una forma moderna o endotoponímica ben consolidada en l'ús actual és molt petita o fonèticament irrellevant, aquelles poden ser desestimades, com és el cas de **Màlega** (per *Màlaga*).²⁷

3.3. Gentilicis i altres derivats

La revisió de la toponímia exògena que s'ha seguit té present també la formació dels gentilicis (és a dir, dels adjectius i noms derivats de topònims), els quals, com a noms comuns que són, han d'estar plenament adaptats al sistema gràfic català. D'aquesta manera, l'atestació d'un gentilici en altres fonts lexicogràfiques catalanes l'arrel del qual no concorda amb un topònim en forma original preferent a la GEC permet la recuperació d'exotopònims que ja han estat documentats en altres fonts: **belsetà -ana** (forma usada per Coromines) autoritza **Belsa** (no *Bielsa*), **brandeburguès -esa** (DPCV) autoritza **Brandenburg** (no *Brandenburg*), **engadinès -esa** (DIEC2) autoritza **Engadina** (no *Engiadina*), **luquès -esa** (DCVB) autoritza **Luca** (no *Lucca*), **placentí -ina** (DPCV) autoritza **Plasència** (no *Piacenza*), **roanès -esa** (DCVB, DPCV) autoritza **Roan** (no *Rouen*), **socotrí -ina** (DGLC) autoritza **Socotra** (no *Suqūṭrā*), **tessinès -esa** (usat per Coromines al DECat i a l'OnCat) autoritza **Tessí** (no *Ticino*), etc. Igualment, la necessitat de disposar d'un gentilici ben adaptat a l'ortografia catalana pot permetre l'esmena de *Qatar* (estat del golf Pèrsic) en **Catar**; al GDLC hi ha *qatarià -ana*, forma que caldria canviar per **catarià -ana** (o, millor encara, **catarí -ina**, amb el sufix característic dels topònims àrabs).

Tanmateix, no s'ha seguit aquest criteri quan l'exotopònim resultant no compta amb atestacions documentals, no té equivalents en altres llengües romàniques o bé resulta massa estrany o detonant; així, **perxeró -ona** (DIEC2) no autoritzaria una adaptació de **Perche** en *Perxe*, o **raça xarolesa** (Termcat) tampoc no autoritzaria una adaptació de **Charolais** en *Xarolès*.

L'examen acurat de la forma dels gentilicis estrangers ben sedimentats en català (particularment els continguts al DIEC2 i al GDLC) aporta més raons a l'hora d'acceptar com a preferents a la GEC exotopònims tradicionals o antics o bé formes catalanes adaptades en altres fonts lexicogràfiques i documentals, en detriment dels endotopònims crus. Així, **artesià -ana** concorda millor amb **Artès** que amb la forma no adaptada *Artois*; **berrixó -ona**, amb **Berrí** millor que amb *Besiers*; **Besers** millor que amb *Besiers*; **berrixó -ona**, amb **Berrí** millor que amb *Besiers*.

27. Segons Jordi COLOMINA, «*Màlega* és la forma que empren a l'hora d'ara els mariners valencians, p. e. a la Vila Joiosa» (*op. cit.*, pàg. 69). També es pot trobar documentada al teatre popular valencià del segle XIX. Si es confirma aquesta dada, tenint en compte la pronúncia occidental on sona clarament una *e*, caldrà esmenar l'exotopònim *Màlaga* que recullen la pràctica totalitat de fonts en **Màlega** (i, conseqüentment, el gentilici **malegueny -a**). Aquesta forma amb *e* posttònica és de documentació tardana (segle XV) i ja apareix emprada al *Tirant lo Blanc*. Les formes medievals eren *Màlica* i *Màleca* (veg. Joan VENY, «De "Màlica" a les figures "melenquines"», dins *Studia in honorem Prof. M. de Riquer*, vol. III, Barcelona: Quaderns Crema, 1988, pàgs. 177-194). En aquest cas sembla més aconsellable consignar **Màlega** entre les variants de l'entrada preferent **Màlaga**.

amb *Berry*; **cúfic -a**, amb **Cufa** i no amb *Al-Kūfa*; **hawaià -ana**, amb **Hawai** (DGLC) i no amb *Hawaii*; **labortà -ana**, amb **Labort** (Coromines) i no amb *Lapurdi* (GEC) o *Laburdi* (DIEC2); **monegasc -a**, amb **Mòneg** i no amb *Mònaco*; **tornès -esa**, amb **Tors** (i **Torena**) i no amb *Tours* (i *Turena*); **senès -esa**, amb **Sena** (DIEC2) i no amb *Siena*; **suletí -ina**, amb **Sola** i no amb *Zuberoa*; **wurtemberguès -esa** (DGLC), amb **Wurtemberg** (també DGLC) i no amb *Württemberg*.²⁸

De la mateixa manera, la documentació continuada d'un gentilici ben adaptat formalment a la premsa escrita, en corpus lingüístics, a Internet, etc., que palesa un grau elevat de sedimentació en la llengua, pot autoritzar la creació d'un exotopònim, i també la formació d'un gentilici necessari per a les necessitats comunicatives actuals, creat per analogia amb els gentilicis usats en altres llengües romàniques, en un context de globalització presidit per un augment vertiginós dels intercanvis internacionals: **istambuliota** (cf. fr. *stambouliote* o *istanbuliote*, cast. *estambuliota*) avala l'adaptació **Istanbul** (i no *Istanbul*); **oldemburguès -esa** avala **Oldenburg** (i no *Oldenburg*); **danziguès -esa** (documentat a la premsa catalana dels anys 30) avala la preferència per la forma alemanya **Danzig** (i no per la polonesa *Gdańsk*); **remès -esa** (cf. fr. *rémois -oise*, occ. *remés -esa*, cast. *remense*, it. *remese*) la de **Rems** (i no *Reims*). També pot confirmar la bonesa d'una forma exotoponímica de la GEC discutida: **xangainès -esa** (ÉsADir; cf. angl. *Shanghainese*, cast. *shanghainés -esa*) autoritza **Xangai** (i no *Xang-Hai* ni *Shanghai*).

Cal tenir en compte, però, que de vegades el gentilici segueix (o hauria de seguir d'acord amb els gentilicis documentats en altres llengües romàniques) un model culte o savi, mentre que l'exotopònim preferent s'ha transmès per via patrimonial, com en el cas de **Patraix** (no *Patres* ni *Patràs*) i **patrenc -a**.²⁹

3.4. Exotoponímia de les altres llengües romàniques

El tercer criteri que ha informat la revisió dels exotopònims de la GEC ha estat la comparació amb els corpus exotoponímics de les llengües romàniques properes. Per bé que és cert el principi que cada llengua adapta els topònims dels dominis lingüístics amb què ha tingut més relació històrica, i en aquest sentit es pot parlar d'exotopònims privatis d'una llengua, que generalment coincideixen amb els de documentació més antiga (veg. § 4), també és cert que determinats noms geogràfics són i han estat rellevants per al conjunt de països romànics, la qual cosa palesa una necessitat denominativa més «universal» del topònim i, per tant, una justificació de l'adopció d'una forma plenament adaptada al català. D'altra banda, l'anàlisi del tractament d'una forma exotoponímica determinada en les llengües més pròximes al català o lingüísticament més emparentades esdevé imprescindible per tal de fixar adequadament una forma catalanitzada.

D'aquesta manera, l'existència d'exotopònims en altres llengües romàniques pot autoritzar sovint l'admissió com a preferents de formes adaptades, especialment si han estat

28. Cal recordar que la necessitat d'incloure un gentilici en un diccionari ja ha estat una via tradicional d'adaptar la forma d'un topònim estranger a la llengua catalana. Així, al DIEC2 apareixen les formes **Ruanda** i **Zimbabue** (tot i que hauria de ser **Zimbàbue** per tal de respectar la pronúncia original) a les definicions dels gentilicis *ruandès -esa* i *zimbabuès -esa*, mentre la GEC recull com a preferents *Rwanda* i *Zimbabwe*. Per a més informació, veg. nota 52.

29. Aquest fet ja es produeix en altres casos: **Arezzo** i **aretí -ina** (*Gran Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998; en endavant GDLC), **Londres** i **londinenc -a** (DIEC2), **Magúncia** i **maguntí -ina** (DCVB), **Òxford** i **oxonià -ana** (*Salvat Català. Diccionari enciclopèdic*, Barcelona: Salvat Editores, 1985-1988; en endavant SC) o **Trent** i **tridentí -ina** (GDLC), etc.

documentades en altres fonts lexicogràfiques. Aquestes formes corresponen majoritàriament a topònims europeus, tot i que se'n troben d'altres de pertanyents a la gran toponímia universal:

Artès (no *Artois*): occ. *Artés*, it. *Artesia*, port. *Artésia*

Brandeburg (no *Brandenburg*): cast., it. i port. *Brandeburgo*, occ. *Brandeborg*, fr. *Brandebourg*

Constança (de Romania) (no *Constanța*): cast. *Constanza*, fr. *Constantza*, it. *Costanza*, port. *Constança*

Coira (no *Chur* ni *Cuera*): cast., occ., it. i port. *Coira*, fr. *Coire*

Francfort (no *Frankfurt*): cast. *Fráncfort*, occ. *Francfòrt*, fr. *Francfort*, it. i port. *Francoforte*

Gotemburg (no *Göteborg*): cast. i it. *Gotemburgo*, fr. *Gothembourg*, port. *Goteburgo*

Gibuti (no *Djibouti*): cast. *Yibuti*, occ. *Jiboti*, it. *Gibuti*, port. *Jibuti*

Hannòver (no *Hannover*): cast. *Hannóver*, fr. *Hanovre*, it. *Annover**, port. *Hannóver*

Istanbul (no *Istanbul*): cast. *Estambul*, occ. *Istambol*, fr. *Stamboul**, port. *Istambul*

Indianàpolis (no *Indianapolis*): cast. i port. *Indianápolis*, occ. *Indianapòlis*, it. *Indianapoli*

Kairuan (no *Kairouan* ni *Al-Qayrawān*): cast. *Kairuán*, occ. *Cairoan*, port. *Cairuão*

Liubliana (no *Ljubljana*): cast. i port. *Liubliana*, it. *Lubiana*

Luca (no *Lucca*): cast., occ. i port. *Luca*, fr. *Lucques*

Mascat (no *Masqat*): cast., fr., it. i port. *Mascate*, occ. *Mascat*

Orinoc (no *Orinoco*): occ. *Orenòc*, fr. *Orénoque*, it. i port. *Orenoco*

Plasència (no *Piacenza*): cast. *Plasencia*, occ. *Plasença*, fr. *Plaisance*, port. *Placência*

Roan (no *Rouen*): cast. *Ruán*, occ. *Roan*, it. *Roano**, port. *Ruão*

Soma (no *Somme*): cast. i port. *Soma*, it. *Somma*

Tessí (no *Ticino*): cast. *Tesino*, occ. *Tecin*, fr. *Tessin*, port. *Tessino*

*Formes antiquades o poc freqüents.³⁰

30. En algun cas s'ha constatat la necessitat de disposar d'una forma catalanitzada per a algun topònim important quan la majoria de llengües (i no només romàniques) ja tenen una forma adaptada. És el cas del riu **Tajo** (o *Tejo* en el tram portuguès); occ. i fr. *Tage*, it. *Tago*, angl. *Tagus*, neerl. *Taag*, pol. *Tag*, gaèl. *An Tàgais*, gr. *Τάγος*, etc. Les catalanitzacions documentades són tres: la primera, **Taix**, al Diccionari Aguiló, amb una citació del rector de Vallfogona (s. XVII); la segona, **Teix**, que pren com a base la forma portuguesa *Tejo*, al llibre *Elements de geografia* d'Eduard FONTSERÈ («El *Teix* (Tajo) té les seves fonts als vessants septentrionals de les serres d'Albarracín, i després de passar per Toledo i Talavera de la Reina desemboca a Lisboa, on fa un gran eixamplament que serveix de port a aquesta ciutat», *Elements de geografia*, 1938, pàg. 170); la tercera, **Teixo**, que també pren com a base la forma portuguesa però mantenint la *o* final, al *Diccionari enciclopèdic català Salvat* (Barcelona: Salvat, 1938). De totes tres, l'única que ha tingut algun ús posterior és *Teix*; tanmateix, es troba documentada en autors tan destacats com Miquel DOLÇ, ROVIRA i VIRGILI o Josep MASSOT i MUNTANER. Malgrat tot, la divergència de *Teix* amb l'origen etimològic del topònim (llat. *TĀGUS*) i amb les solucions adoptades per les llengües europees inclina a desestimar la forma; si *Taix* hagués tingut més documentació segurament seria la forma preferent. Cal tenir en compte, també, l'opinió de Joan COROMINES: «El riu de Lisboa és el *Tejo*, pronunciat amb una *j* igual a la catalana (recordem que és una barbaritat pronunciar Rio de Janeiro amb *j* castellana); de cap manera no es pot justificar que alguns en català n'hagin dit *Teix*. Com que la part d'aquest riu on és més freqüentat, més ample i navegable, és la seva part baixa, no té cap solta dir-ne *Tajo* a la castellana; per aquestes mateixes raons podríem argumentar a favor d'aplicar *Tejo* a tot el seu curs, però potser és

En aquesta comparació amb les llengües romàniques veïnes ocupa un lloc destacat l'occità, una llengua bessona del català en l'aspecte formal, però també molt lligada a la nostra història per motius geogràfics, històrics i culturals (veg. § 3.2.d).³¹

3.5. Conversió de l'exotopònim a un nom comú

Un quart criteri per a acceptar un exotopònim documentat però no preferent a la GEC és que el topònim corresponent hagi esdevingut un nom comú i que, per tant, ja estigui adaptat al sistema ortogràfic del català en els diccionaris de referència. En aquest punt ja Pompeu Fabra havia dit: «La catalanització de la grafia d'un nom propi estranger creiem que és solament tolerable quan es tracta del nom d'un estat (*Xile*) o d'un nom esdevingut comú (*xampany*, *xerès*)». ³² Aquest criteri s'aplicarà sobretot si altres llengües romàniques també han adaptat la forma del topònim.

Astracan (no *Astrakhan*; cf. cast. *Astracán*, occ. *Astracan*, port. *Astracã*) → **astracan** *m.* (varietat de pell)

Bòston (no *Boston*; cf. port. *Bóston*) → **bòston** *m.* (joc de cartes i tipus de vals)

Bristol (no *Bristol*; cf. cast. i port. *Bristol*) → **paper bristol** (varietat de cartolina satinada, DDLC) i **bristó** *m.* (teixit de llana, DCVB)

Caranyena (no *Cariñena* ni *Carinyena*) → **caranyena** *f.* (varietat de vinya)³³

Càrdigan, badia de (no *Cardigan*; cf. cast. *Cárdigan*, port. *Cardigão*) → **càrdigan** *m.* (jaqueta de punt)

Conyac (no *Cognac*; cf. cast. *Coñac*, occ. *Conhac*, port. *Conhaque*) → **conyac** *m.* (licor)

Macassar (no *Ujung Pandang*; cf. cast. *Macasar*, fr. *Macassar*, port. *Macáçar*) → **macassar** *m.* (teixit)

Moca (no *Moka* ni *Al-Mukhā*; cf. cast. i port. *Moca*, fr. *Moka*) → **moca** *m.* (varietat de cafè)

Pilsen (no *Plzeň*; cf. it. i port. *Pilsen*) → **pilsen** *f.* (varietat de cervesa)

Potosí (no *Potosí*) → **potossí** *m.* (gran quantitat de diners)

Satalia (no *Antalya*) → **satalia** *f.* (varietat de roser silvestre)

Tafilet (no *Tafilalet*, *Tāfilālt* ni *Tafilelt*; cf. cast., it. i port. *Tafilete*) → **tafilet** *m.* (varietat de cuir)

Utrec (no *Utrecht*; cf. port. *Utreque*) → **utrec** *m.* (varietat de tela de vellut) (DCVB, DECat)

Xaló (no *Châlons-en-Champagne*; cf. occ. i port. *Chalons de Champanha*) → **aixaló** o **xaló** *m.* (teixit de llana) (DCVB)

més just parlar de *Tajo* en el sector castellà; en cap cas el contrari» (*Lleures i converses d'un filòleg*, cit., pàg. 56).

31. D'una manera recíproca, en occità també s'han considerat preferents adaptacions vehiculades pel català en topònims aragonesos (*Teròl*, *Casp*, *Sobrarb*), sards (*Sàsser*), andalusos (*Almeria*, *Xerès*), etc. Veg. la proposta de Domergue SUMIEN a *Lingüística occitana* 6 (desembre 2007), pàg. 97.

32. *Converses filològiques VI. Lèxic. 1a part*, ed. Salvador PEY, Barcelona: Barcino, 1955, pàg. 74.

33. Documentat com a *carinyena* al DIEC i al GDLC, **caranyena** és una designació més genuïna, habitual al Priorat i al sud de Catalunya, que ja recollia el DCVB. El nom de la ciutat aragonesa haurà de ser **Caranyena** en aplicació dels criteris explicitats al § 4. **Caranyena** és la forma que recull el DCVB i l'AUC (pàg. 23) i és usada dins d'alguns articles de la GEC. Sobre el nom del cep, veg. Xavier FAVÀ I AGUD, *Diccionari dels noms de ceps i raïms: l'ampelonímia catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001, pàg. 76.

- Xantung** (no *Shandong*; cf. angl. Wade *Shantung*) → **xantung** *m.* (teixit de seda) (GDLC)
- Xerès** (no *Jerez de la Frontera*; cf. occ. *Xerès*, fr. *Xérès*, port. *Xerez*) → **xerès** *m.* (varietat de vi generós)
- Xeviot**, monts (no *Cheviot Hills*; cf. port. *montes Cheviotes*) → **xeviot** *m.* (raça d'ovelles i llana que se n'extreu)

Tanmateix, aquest criteri no sempre és d'aplicació clara i per a decidir quins casos se sotmeten a adaptació i quins no s'han de tenir en compte altres criteris, com ara la importància del topònim, la formació del gentilici, una atestació documental qualitativa i suficient, la necessitat o no de l'addició d'un accent per evitar pronúncies inadequades o errònies, etc.³⁴

3.6. Coherència del corpus exotoponímic

Un criteri addicional i secundari és el del tractament coherent d'àrees geogràfiques i de dominis lingüístics. En aquest sentit, la preferència per **Clèveris** (no *Kleve*) concorda amb els llatinismes tradicionals per a designar algunes ciutats alemanyes (cf. *Aquisgrà*, *Magúncia*, *Ratisbona* o, amb la mateixa terminació, *Trèveris*; veg. § 3.2.a). De la mateixa manera, la forma *la Corunya*, amb article intrínsec habitual en molts topònims del domini galaicoportuguès, autoritza la inserció d'aquest article en altres topònims importants com ara **el Ferrol** (no *Ferrol*), **la Madeira** (no *Madeira* ni *Madera*) o **el Porto** (no *Porto* ni *Oporto*). L'existència d'adaptacions per a un bon nombre de capitals comarcals o departamentals d'Occitània (cf. *Caors*, *Montalbà*, *Perigús*, *el Puig de França*, etc.) pot abonar les adaptacions **Agèn** (no *Agen*) o **Auix** (no *Auch*), que eviten, a més, pronúncies incorrectes de les formes endotoponímiques, alhora que faciliten la formació dels gentilicis (**agenès -esa**, **auixès -esa**).

També s'ha procurat l'adopció de solucions coherents en determinades terminacions o fenòmens semblants: **Berlín** i **Dublín** poden autoritzar **Lublín** (no *Lublin*; cf. it. *Berlino*, *Dublino*, *Lublino*; port. *Berlim*, *Dublim*, *Lublim*); l'adaptació del dígraf francès *ou* en *u* (**Adamaua**, **Camerun**, **Ubangui**, etc.) pot autoritzar també **Duala** (no *Douala*), **Guadalupe** (no *Guadeloupe*) o **Numea** (no *Nouméa*); l'existència d'una forma adaptada a **Mississipi** autoritza l'admissió de **Missuri** (no *Missouri*); l'acceptació de la forma clàssica catalana **Gal·lípól** (no l'italianisme *Gal·lípoli*) autoritza la de **Andrinòpol** (no *Adrianòpolis* ni *Edirne*); s'adopta també una mateixa solució en la terminació a les ciutats de **Flessinga** (no *Vlissingen*), **Gotinga** (no *Göttingen*), **Groninga** (no *Groningen*) i **Tubinga** (no *Tübingen*), amb la qual cosa s'obtenen formes anàlogues a les d'altres llengües romàniques (cast. *Flesinga*, *Gotinga*, *Groninga* i *Tubinga*; it. *Flessinga*, *Gottinga*, *Groninga* i *Tubinga*; port. *Flissinga*, *Gotinga*, *Groninga* i *Tubinga*; fr. *Flessingue*, *Göttingue*, *Groningue* i *Tubingue*); també s'han tractat coherentment les adaptacions dels noms dels països d'Àsia Central acabats en *-stan* (veg. § 7.2), etc.

34. D'aquesta manera, es tindran **Charleston** i **xarleston** *m.*, **Colonya** i **colònia** *f.* (però *aigua de Colònia*), **Damasc** i **domàs** *m.* (però *tela de Damasc*), **Faenza** i **faiança** *f.*, **Francfort** i **frànkfurt** (però *salsetxa de Francfort*), **Madison** i **màdison** *m.*, etc. Un cas dubtós que podria ser reconsiderat és **Òxford** (**òxford** *m.* 'teixit de cotó'), atès que ja s'accepten algunes formes exotoponímiques de ciutats anglosaxones (**Bòston**, **Bristol**, **Lancàster**, **Mànchester**, etc.). Veg., més avall, § 7.1.

3.7. «Gran toponímia universal» versus petita toponímia

Finalment, i com a criteri general, s'han considerat susceptibles d'adaptació o d'esmena només aquells noms geogràfics que corresponen a la «gran toponímia universal», és a dir, aquella que forma part dels coneixements geogràfics que s'adquireixen en un grau mitjà d'ensenyament, seguint un dels principis rectoris de la GEC (veg. § 1.3). N'han constituït excepció únicament els exotopònims tradicionals de la llengua clàssica (§ 4) i els transmesos per via grecollatina (§ 5). Es tracta, doncs, de topònims que generen o han generat necessitats comunicatives en pràcticament totes les llengües de cultura i, conseqüentment, han estat objecte d'una adaptació a les normes fonocogràfiques de cada llengua. Aquesta adaptació s'ha fet indefugible, fins i tot en les llengües de codificació i normalització més recent (occità, basc, gallec, cors, etc.).³⁵

La gran toponímia universal inclou, atenent a la naturalesa geogràfica dels noms:

- a) Els corònims, o noms d'estats, nacions o països (**Abkhàsia, Atjària, Azerbaitjan, Baixquíria, Casaquistàn, Curdistàn, Paquistàn, Tatgiquistàn, Quirguisistàn, Uiguristàn, Usbequistàn; Botsuana, Malí, Ruanda, Suazilàndia, Zimbàbue; Cambotja, Papuàsia Nova Guinea; Catar, Gibuti, Irac; Kossova; Guaiana**). No s'ha considerat «gran toponímia», però, els noms de països petits, sovint molt allunyats geogràficament i culturalment de la realitat catalana i en general d'independència recent, amb la qual cosa no s'ha generat la necessitat denominativa continuada indispensable per a justificar la creació d'un exotopònim. En molts casos, a més, la forma gràfica no presenta grans inconvenients de pronúncia per a un catalanoparlant de cultura mitjana i tot sovint l'ús general romànic no ha generat formes adaptades. En conseqüència, no s'han adaptat al català, entre altres, **Bangla-**

35. La necessitat comunicativa és la raó i causa primera de la generació d'exotopònims en totes les llengües. Com s'esdevé amb els manlleus, l'adaptació o no d'un endotopònim a una llengua d'arribada ve determinada per les necessitats comunicatives de cada època: en un moment determinat es crea la necessitat d'anomenar un topònim, per raons generalment extralingüístiques, que poden ser de naturalesa cultural, comercial, política, militar, etc. En l'edat mitjana, els països veïns (Aragó, Castella, Occitània), l'espai mediterrani (sobretot Sardenya, Sicília, el sud d'Itàlia, Grècia, Àsia Menor, el Pròxim Orient i el nord d'Àfrica), i també les rutes comercials i culturals amb el nord d'Europa (nord de França, Flandes, Països Baixos) constituïen els únics àmbits geogràfics amb què la llengua catalana i els seus parlants mantenien comunicació, i per aquest motiu els exotopònims catalans tradicionals es concentren en aquestes zones. En la civilització actual, però, en un context globalitzat presidit per un augment exponencial dels intercanvis internacionals i intercontinentals, les adaptacions són generalment fruit de necessitats informatives o comercials: qualsevol lloc del món pot ser notícia en un moment determinat i és susceptible d'ésser adaptat per parlants de moltes llengües diferents de l'original. Només cal recordar alguns casos dels últims anys: **Txetxènia, Bàssora, Maastricht, Kossova, Sarajevo**, etc.

desh, Belize, Bhutan, Burkina Faso, Ghana,³⁶ Grenada, Kiribati, Malawi, San Marino, Seychelles, Sri Lanka, Taiwan, etc.³⁷

- b) Illes i arxipèlags importants, que sovint constitueixen una demarcació administrativa o fins i tot un estat independent (**Borneu, Fitgi, Guadalupe, Hawaii, Sakhalín, Sant Cristòfol i Nevis, Sant Vicenç i les Grenadines, Santa Llúcia, Socotra, Tuamotú, Selàndia**).
- c) Serralades (**Gran Serralada Divisòria, Hindukuix, Karakòrum**) i muntanyes (mont **Blanc**, mont **Cerví, Elbrus**), penínsules (**Iucatan, Malaca**) i altres accidents costaners (cap **Còmorin**, costa de **Coromàndel**, punta del **Far**).
- d) Grans hidrònims o noms de rius importants (**Àdige, Bidassoa, Colúmbia, Minyo, Mississipi, Missouri, Moldava, Niemen, Paranà, Óder, Orinoc, Tessí, Zambesi**), llacs (**Balkhaix, Ontàrio**), talassònims o noms de mars (mar d'**Asov**, mar dels **Arafura**, etc.).
- e) Regions o demarcacions administratives, actuals o històriques (**Cuiàvia, Dalecàrlia, Dobrutja, Galitzia, Hadramaut, Lluísiana, Masúria, Ontàrio, Savònia, Tafiilet, Vènet, Voivodina, Wurtemberg**) i també comarques importants, especialment dels països pròxims (**Alcàrria, Engadina, Valtel·lina**).
- f) Capitals d'estats i de nacions, especialment d'Europa (**Càrdiff, Liubliana, Príxtina, Tal·lin**). Per a la resta de continents, només s'han acceptat formes catalanitzades quan ja tenien una certa tradició (**Montevideu, Sant Joan de Puerto Rico, Numea**) o bé quan evitaven pronúncies incorrectes desviades de les originàries si es tractava de capitals importants (**Acra, Aixgabat, Ànkara, Càmberra, Kuala Lúmpur, Mogadixo, Òttawa**). Les capitals es transcriuran o fins i tot es podran adaptar al català quan la llengua originària s'escriu amb alfabet no llatí (**Astanà, Daca, Islamàbad, Kàbul, Lhassa, Mascat, Podgòritsa, Riad, Skòpie, Sòfia, Taipei, Ulan Bàtor, Urumtxi**).³⁸ En aquesta categoria han entrat també noms d'antigues capitals

36. El corònim **Ghana** podria constituir una excepció, atès que el nom havia correspost a un antic reialme africà precolonial (com **Benín** o **Zimbàbue**) que ja havia rebut una forma exotoponímica en català, *Gana* (recollida al DCVB —«Ciutat de l'interior de l'Àfrica, situada enmig del desert i habitada per negres, segons diu Lluís Blanq. 74, 6»— i documentada en algunes entrades dels primers volums de la GEC1, per exemple, s.v. *Àfrica*). Si s'hi afegeix el fet que, en anglès, llengua vehiculadora d'aquest nom, la *h* no és aspirada ni modifica en cap manera el punt d'articulació de la *g* precedent, sinó que obeeix a l'evitació d'una pronúncia desviada de la *a* que la segueix, es podria valorar l'admissió d'aquesta forma adaptada. Cal tenir en compte, però, que només el portuguès presenta una forma exotoponímica per a aquest estat africà (*Gana*, gentilici *ganês -esa*). En el cas de **Bhutan**, en canvi, tot i que en la forma anglesa la *h* fa la mateixa funció que a *Ghana* i no es reflecteix en la pronúncia de la *b* inicial, es pot sospitar un origen etimològic que la justifiqui (sànskrit *Bhu-Utthan*, 'país elevat', o *Bhoṭa-anta*, 'al final del Tibet').

37. En la «Introducció» de la GEC ja es fa referència a la creació de formes catalanes pròpies per a aquests topònims: «Els noms dels estats i dels països de tot el món. La majoria d'aquests noms ja tenen una tradició, secular alguns, en el nostre idioma. D'altres, de formació recent, no gaudeixen d'aquesta tradició, i llur adaptació, com s'esdevé en els altres idiomes romànics, és sovint superficial o àdhuc inexistent (*Malawi, Sierra Leone, Costa d'Ivori, Txad*).» (vol. 1, pàg. 29).

38. Així, no s'han acceptat, precisament per no considerar-les part de la gran toponímia universal, les adaptacions de moltes capitals africanes, realitzades per Juli MOLL, motivades per la desviació de la pronúncia original, documentades en el *Planisferi 1:22.000.000 (El Món)* (Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2010): *Adis Abeba, Banguí, Bànjul, Bujumburà, Conakrí, Dòdoma, Iamussukro, Iaundé, Kigalí, Màseru, Moroní, Niamei, Uagadugú* i *Windhuk*. També s'adapten en aquesta mateixa obra tres capitals europees: *Quixinau (Chişinău)*, capital de Moldàvia, d'importància molt menor, i també *Saraievo* i *Zàgreb*, dues catalanitzacions que podrien ser tingudes en compte en atenció a la seva importància.

que han estat transferides a altres ciutats al llarg del segle XX però que han conservat la seva importància (**Alma-Atà, Cetínia, Istambul, Rangun, Txungking**).

- g) Ciutats importants de tot el món, que compten amb exotopònims en altres llengües romàniques, i que constitueixen grans centres d'importància cultural, històrica o bé econòmica i comercial (**Alcalà d'Henares, Biserta, Cartagena d'Índies, Coira, Constança de Romania, Duala, Flessinga, Francfort, Giza, Gotemburg, Guaiaquil, Hannòver, Kairuan, Khàrkov, Macassar, Mequinès, Mombassa, el Porto, Òcrida, Trent, Tubinga, Utrac**).
- h) Ciutats més petites de la península Ibèrica, el País Basc, Occitània, Còrsega, Sardènia, Sicília i l'antic regne de Nàpols, que són les àrees geogràfiques o lingüístiques que tradicionalment han mantingut més relació amb els Països Catalans (**Agèn, Àgreda, Auix, Biàrritz, Bonifaci, Èvora, Guernica, el Ferrol, Luixon, Mirapeix, Oloró, Sant Joan de Luz, Sarinyena, Sos del Rei, Tarascó de l'Arieja, Xerès**).

3.8. D'acord amb l'antiguitat, amb la via de transmissió dels exotopònims (patrimonial o sàvia) i també amb l'autoritat de la font de documentació, s'han classificat en quatre grups:

- a) Exotopònims tradicionals procedents de la llengua antiga (§ 4).
- b) Exotopònims savis o transmesos per via grecolatina (§ 5).
- c) Exotopònims fixats per altres fonts lexicogràfiques i enciclopèdiques modernes (§ 6).
- d) Exotopònims creats *ex novo*, és a dir, no apareguts en fonts lexicogràfiques ni enciclopèdiques però que en la majoria de casos compten amb alguna tradició d'ús, mentre que, en alguns altres que s'intentaran justificar, es proposen adaptacions totalment noves (§ 7).

4. Exotopònims tradicionals procedents de la llengua antiga

El criteri principal per a l'ús preferent d'un exotopònim català és que sigui d'ús *tradicional* i habitual. A l'hora d'abordar la revisió dels exotopònims de la GEC, s'ha considerat que eren recuperables per a l'ús modern un conjunt d'exotopònims procedents de la llengua antiga, sobretot si amb aquesta recuperació se substituïa un altre exotopònim que obeïa a un calc del castellà o del francès, llengües que, bàsicament la primera, han interferit modernament en l'evolució de la nostra llengua, fins al punt d'exigir, arribats al segle XX i de la mà de Pompeu Fabra, de l'Institut d'Estudis Catalans, i també de la mateixa GEC, una tasca ingent de redreçament per fer del català una llengua normalitzada i depurada al màxim d'elements forasters espuris.

Ja Pompeu Fabra era taxatiu: «Que una ciutat estrangera ja té d'antic una denominació catalana: és molt enraonat de conservar-li aquesta denominació».³⁹ Aquesta recuperació sembla coherent amb els principis rectoris de depuració del lèxic durant el procés de normalització del català al llarg del segle XX, de tal manera que formes més genuïnes però desconegudes entre els parlants com ara *bústia* o *entrepà* han desplaçat els corrents

39. *Converses filològiques*, ed. cit., pàg. 76.

buzón i *bocadillo*.⁴⁰ En el terreny de l'exotoponímia, cal recordar que formes com ara **Osca**, **Lleó**, **Roine** o **Llemotges** han aconseguit imposar-se a altres formes espúries, i molt especialment gràcies a la difusió que n'ha fet la GEC. El 1993 el professor Jordi Colomina recordava: «Fóra bo que hom tingués en compte aqueixa tradició [dels mecanismes tradicionals d'adaptació de l'exotoponímia] a l'hora d'establir la versió pròpia d'alguns noms de lloc forasters».⁴¹

És en la llengua medieval, doncs, i de vegades també en la llengua dels segles XVI-XVIII, on es troben els materials per a substituir formes exotoponímiques calcades del castellà que han anat arrelant progressivament durant els segles de la Decadència, i molt especialment a partir de la implantació de l'ensenyament únic i obligatori en castellà a mitjan segle XIX. Malgrat tot, moltes formes tradicionals del català clàssic poden ser trobades encara al segle XVIII i XIX i fins en autors renaixentistes com ara Jacint Verdaguer. Algunes, fins i tot, han perdurat en l'ús d'alguns escriptors especialment conscients.

Els exotopònims tradicionals del català clàssic són adaptacions fruit del contacte directe del català amb la comunitat lingüística on pertany el topònim durant l'edat mitjana, però que han deixat d'usar-se en la llengua escrita a partir de la Decadència, fet que coincideix amb el desplaçament del català com a llengua de cultura i la seva substitució pel castellà. Les raons per a la no recuperació d'aquestes formes tradicionals en moments determinants de la fase de fixació del corpus d'exotopònims catalans, com ara les redaccions del DOrt, del DGLC o de la mateixa GEC, cal buscar-les, entre altres raons no estrictament lingüístiques, en la creença que podien resultar opaques per als parlants actuals, i també, en molts casos, en l'existència de noves adaptacions modernes, generalment a través de la intermediació d'una altra llengua, que ja havien esdevingut formes consolidades i sedimentades en el sistema lingüístic català (*Ceuta*, *Colònia*, *Gibraltar*, *Florència*, *Lisboa*, *Mònaco*, *Salònica*).

S'ha examinat a fons el corpus d'exotopònims tradicionals de la llengua clàssica⁴² i l'ús que se n'ha fet fins al segle XVIII, i també contemporàniament (a partir del CTILC i de

40. «L'obra de redreçament del català literari —escrivia FABRA el 18 de novembre de 1919 en la primera de les seves *Converses filològiques*— és sobretot una obra de descastellanització i en la majoria de casos és la llengua antiga que ens dona el mot o el gir amb què cal reemplaçar el mot o el gir castellà [...]. A molts poden semblar excessivament nombrosos els manlleus fets al català medieval. Però és sens dubte perquè no tenen una idea exacta del grau de castellanització a què era pervinguda la nostra llengua durant els segles que ha estat supeditada a la castellana» (*Converses filològiques*, ed. Joaquim RAFEL, Barcelona: Edhasa, 1983, pàg. 1). Convindria examinar amb aquesta perspectiva algunes variants més genuïnes corresponents a antropònims, com ara *Anfós* (per *Alfons*) o *Mafofet* (per *Mahoma*), preferents al DCVB o a la *Novíssima ortografia* d'Antoni ROVIRA i VIRGILI (1913).

41. «*Màlaga* o *Màlega*? els problemes de l'exotoponímia a la llum de la llengua antiga». *Saitabi* XLIII (1993), pàg. 67. Tanmateix, hi ha opinions solvents que no abonen aquesta recuperació, basades en la pèrdua de l'ús social: «També, com apuntàvem, per poder fer servir la solució catalana, faria falta que fos una forma històrica i amb tradició d'ús, i encara hauriem d'afegir-hi, amb tradició d'ús consolidada i viva fins avui, ja que formes antigues com *Lisbona* per *Lisboa*, *Florença* per *Florència*, *Damàs* per *Damasc* o *Saragossa de Sicília* per *Siracusa*, no han tingut continuïtat i han estat substituïdes, bé per la forma autòctona, com *Lisboa* i *Siracusa*, bé per cultismes, com *Florència*» (Joan Anton RABELLA, «Els noms de lloc i la llengua: la toponímia des de la lingüística», dins Elvis MALLORQUÍ, coord., *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, 2006, pàg. 66).

42. Aquest corpus ha estat obtingut a través del despull de les següents obres:

Google Llibres) i s'ha cregut que alguns, sobretot els afectats per aquestes substitucions espúries, poden ser plenament recuperables per a l'ús modern. Els casos es concentren, com és evident, en les àrees geogràfiques i lingüístiques que històricament han mantingut més contacte amb els Països Catalans:

- a) A l'Aragó: **Almudèver** (no *Almudévar*), **Alquèssar** (no *Alquézar*), **Avosca** (no *Adahuesca*), **Campdàsens** (no *Candasnos*), **Campfranc** (no *Canfranc*), **Caranyena** (no *Cariñena*) o **Farissa** (no *Ariza*).
- b) A la resta de la península Ibèrica: **Sant Jaume de Galícia** (o **Sant Jaume de Compostel·la**) (no *Santiago de Compostel·la*), **Gibraltar** (no *Gibraltar*) o **Lisbona** (no *Lisboa*).
- c) A Occitània: **Besers** (no *Besiers*), **Forcalquer** (no *Forcalquier*), **Mòneg** (no *Mònaco*), **Montalbà** (o **Montalbà del Carcí**; no *Montalban*), **Oloró** (no *Auloron*), **el Puig de França** (o simplement **el Puig**; no *Lo Puèi*) o **Rocamador** (no *Ròcamador*).
- d) A la França d'Oïl: **Amens** (no *Amiens*), **Artès** (no *Artois*), **Angolema** (no *Angulema*), **Borges** (no *Bourges*), **Roan** (no *Rouen*), **Duai** (no *Douai*), **Peiteu** (no *Poitiers*) i el **Peiteu** (no el *Poitou*), **Reims** (no *Reims*), **Santes** (no *Saintes*) i el **Santonge** (no *Saintonge*), **Tors** (no *Tours*) i la **Torena** (no *Turena*), **Xaló** (no *Châlons-en-Champagne*) o **Xartres** (no *Chartres*). En molts d'aquests casos el català coincideix formalment amb les solucions de l'occità (veg. § 3.4).
- e) Als Països Baixos i a Alemanya: **Bolduc** (no *'s-Hertogenbosch* ni *Bois-le-Duc*), **Cortrai** (no *Kortrijk* ni *Courtrai*), **Ipres** (no *Ieper* ni *Ypres*), **Colonya** (no *Colònia*) o **Utrech** (no *Utrecht*).
- f) A Còrsega, Sardenya, Sicília, Malta i la península italiana: **Bonifaci** (no *Bonifacio* ni *Bonifaziu*) a Còrsega; **Adernò** (no *Adrano*), **Agosta** (no *Augusta*), **Castellamar de Sicília** (no *Castellammare del Golfo*), **Líper** (no *Lipari*), **Mont-real de Sicília** (no *Monreale*), **Randàs** (no *Randazzo*), **Tràpena** (no *Trapani*) o **Xifaló** (no *Cefalù*) a Sicília; **el Goi** (no *Gozzo*, *Gozo* ni *Ghawdex*) a Malta; **Castellamar** (no *Castellammare di Stabia*), **Catansar** (no *Catanzaro*), **Luca** (no *Lucca*), **Gaieta** (no *Gaeta*).

-
- a) Diccionaris enciclopèdics moderns: la GEC, el PCE i, en menor mesura, el *Gran Larousse Català* (en endavant GLC). Aquestes obres contenen les formes catalanes antigues a continuació de la forma de l'entrada, entre claudàtors o parèntesis i precedides de les abreviacions *ant.* o *cat. ant.*
 - b) Repertoris lèxics de la llengua medieval: el DCVB, el *Diccionari Aguiló* i el *Vocabulari de la llengua catalana medieval* de Lluís FARAUDO DE SAINT-GERMAIN (actualment en curs de publicació en línia a la pàgina web de l'Institut d'Estudis Catalans: <http://www.iec.cat/faraudo/>), que constitueixen els reculls més fiables de la llengua antiga, i també un document intern del grup ECSA consistent en un llistat mecanoscrit d'exotopònims, amb algunes notes manuscrites de les mans de Max CAHNER i Juli MOLL, que va servir per a la primera redacció de la GEC. Aquest document apareix citat en el present llibre d'estil com a LITopGEC.
 - c) Fonts documentals medievals cabdals per a l'obtenció d'exotoponímia: *Les quatre grans cròniques* de Jaume I, Ramon Muntaner, Bernat Desclot i Pere III el Cerimoniós, en edició de Ferran SOLDEVILA (Barcelona: Selecta, 1971; en endavant QGC), el *Tirant lo Blanc* (ed. de Martí de RIQUER, Barcelona: Selecta, 1947), la *Història de Jacob Xalabín* (ed. d'Arseni PACHECO, Barcelona: Edicions 62, 1982), la *Crònica de Sicília* (veg. Josep-David GARRIDO I VALLS, «Toponímia catalana d'Itàlia: el cas de la Crònica de Sicília», dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 de setembre de 1997)*, vol. I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàgs. 439-443), el mapa de la Mediterrània reproduït a la GEC on apareixen les ciutats seus de cònsols de catalans (GEC2, vol. 8, pàg. 117), etc.

ta), **Florença** (no *Florència*), **Iscla** (no *Ischia* ni *Ísquia*), **Saona** (no *Savona*) o **Sena** (no *Siena*) a la península italiana.

- g) A la costa del Magrib, l'antiga Barbaria: **Alcoll** (no *Col-lo*), **Bona** (no *Annaba*), **Cepta** (no *Ceuta*), **Mosalcabir** (no *Mers-el-Kébir*), **Mostagani** (no *Mestghanem*), **Tedel·lis** (no *Dellys*) o **Tremissèn** (no *Tlemcen*).
- h) Als Balcans, Grècia, Turquia i la costa mediterrània de Llevant, on el català posseïx, fruit de l'expedició dels almogàvers i de la instauració dels ducats catalans d'Atenes i Neopàtria al segle XIV, nombrosos exotopònims tradicionals, de vegades amb la vehiculació de l'italià: **Metelí** (no *Mitilene*), **Patraix** (no *Patres*) o **Salonic** (no *Tessalònica* ni *Salònica*; habitualment amb accentuació dislocada: *Salònic*) a Grècia; **Croia** (no *Krujë*) i **Valona** (no *Vlorë*) a Albània; **Alexandreta** (no *Iskenderun*), **Andrinòpol** (no *Edirne* ni *Adrianòpolis*), **Brussa** (no *Bursa*), **Gal·lípol** (no *Gal·lípoli*) o **Satalia** (no *Antalya* ni *Atalia*) a Turquia; **Famagosta** (no *Famagusta*) a Xipre; **Jafa** (no *Yafa*), **Lataquia** (no *Latakia*) i **Tortosa** (o **Tortosa de Síria**; no *Tarṣūs*), a la costa de Llevant (actuals Israel i Síria, respectivament).

En la majoria d'aquests casos es pot disposar de documentació de prou pes com per proposar-ne el canvi: molts casos apareixen recollits per la *Novíssima ortografia* de Rovira i Virgili;⁴³ i pel DCVB;⁴⁴ alguns altres apareixen usats regularment en l'interior dels articles de la GEC, de vegades amb una entrada secundària, o fins i tot figuren a l'AU, a l'AUC o bé a la GEC1;⁴⁵ alguns altres tenen la sanció normativa de l'IEC,⁴⁶ de Joan Coromines⁴⁷ o apareixen com a preferents en reculls lexicogràfics o enciclopèdics moderns,⁴⁸ o bé en llibres d'estil de determinats mitjans de comunicació com ara *Vila-*

43. És el cas de **Florença** i **Lisbona**. Veg. nota 9.

44. És el cas de **Alcoll**, **Almudèver**, **Amens**, **Andrinòpol**, **Bonifaci**, **Caranyena**, **Cepta**, **Cortrai**, **Domàs**, **Duai**, **Florença**, **Gaieta**, **Lipar** (o **Líper**), **Lisbona**, **Luca**, **Mirapeix**, **Montalbà**, **Mosalcabir**, **Oloró**, **Patraix**, **el Puig de França**, **Rems**, **Roan**, **Rocamador**, **Salonic** (grafiat *Salònich*), **Sant Jaume de Galícia**, **Sena** i **Xaló**. Veg. nota 11.

45. És el cas de **Alcoll**, **Alexandreta**, **Almudèver**, **Alquèssar**, **Avosca**, **Bolduc**, **Bona**, **Brussa** (grafiat inadequadament *Brusa*) **Caranyena**, **Croia**, **Famagosta**, **Farissa**, **Forcalquer**, **Lataquia**, **Luca**, **Mirapeix**, **Montalbà**, **Peiteu**, **Roan**, **Rocamador**, **Sant Jaume de Galícia**, **Santonge**, **Sena**, **Torena**, **Tràpena**, **Tremissèn** i **Valona**.

46. És el cas de **Peiteu** i de **Sena** (que apareixen al DIEC2 a les definicions de **peitaví -ina** i de **senès -esa**), **Jafa** (que apareix al document «Proposta de transcripció de l'hebreu en textos escrits en català», *Documents de la Secció Filològica IV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003, pàg. 59) i de **Khàrkov** i **Tremissèn** (que apareixen a l'RFT, pàg. 5).

47. És el cas de **Alcoll**, **Andrinòpol**, **Gal·lípol** i **Montalbà**, que apareixen a les «Qüestions onomàstiques» de 1964, i al treball «Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta» (*Lleures i converses d'un filòleg*, cit., pàgs. 55-60). COROMINES també usa a les seves obres les formes **Campdàsens** (DECat II: 521a56), **Campfranc** (DECat II: 104a45), **Ipres** (DECat IX: 264a12), **Sant Jaume de Galícia** (*Entre dos llenguatges*, vol. III, Barcelona: Curial, 1977, pàg. 213n; alternant amb **Sant Jaume de Compostel·la**, *Estudis de toponímia catalana*, vol. I, Barcelona: Barcino, 1965, pàg. 72), **Tràpena** (DECat VII: 724a14) i **Utrech** (DECat IX: 999b43).

48. Es pot trobar **Borges** (amb la grafia no etimològica *Burges*), al *Diccionari de la llengua catalana* de Pere LABÈRNIA; **Mòneç** (grafiat *Mònach*) al *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana* (Barcelona: Salvat, 1911), que és, de fet, una edició més del diccionari de LABÈRNIA però sense figurar-hi com a autor; al *Diccionari enciclopèdic català* (Barcelona: Salvat, 1938) es troba usat **Saona** i **Utrech**; el DOrt recull **Roan**; el DPCV, **Famagosta**, **Luca** i **Roan**; l'SC, **Bonifaci**, **Jafa**, **Roan** i **Valona**; el PCE, **Adernò**, **Agosta**, **Bona**, **Croia**, **Luca**, **Sant Jaume de Galícia**, **Santonge** i **Tremissèn**. Finalment, al *Planisferi 1: 22.000.000 (El Món)*, publicat per l'Institut Cartogràfic de Catalunya i amb la

web;⁴⁹ d'altres, en fi, compten amb l'aval d'importants erudits i especialistes en toponímia i amb una tradició d'ús durant el segle XX per part de determinats autors que no es pot menystenir.⁵⁰ Des d'un punt de vista formal, totes aquestes formes tradicionals compleixen les lleis de la gramàtica històrica catalana, en molts casos hi ha paral·lelismes amb altres llengües romàniques,⁵¹ d'altres permeten descartar altres adapta-

revisió de la toponímia a càrrec de Juli MOLL, apareixen **Catansar, Colonya, Famagosta, Florença, Lataquia, Líper, Mostagani, Patraix, Rems, Roan, Satalia, Sena, Tedel·lis i Tors**.

49. És del cas de **Colonya, Florença, Montalbà** o **Sant Jaume de Galícia**. Al portal lingüístic ÉsADir, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, es recomana l'ús de **Lataquia** per a la ciutat siriana.

50. Jacint VERDAGUER usa **Gibaltar**; Antoni RUBIÓ I LLUCH, **Colonya i Florença**; Enric PRAT DE LA RIBA, **Florença**; Pau VILA, **Oloró i Sant Jaume de Galícia**; Antoni ROVIRA I VIRGILI propugna i usa **Besers, Florença, Tortosa de Síria, Tràpena i Xartres**; Lluís NICOLAU D'OLWER usa **Agosta, Alexandreta, Bonifaci, Brussa, Croia, Famagosta, Metelí** (amb la grafia *Metellí*), **Patraix, Satalia i Tortosa**; Ramon d'ABADAL, **Santes**; Alexandre PLANA, **Lisbona i Florença**; Ferran SOLDEVILA, **Agosta, Alcoll, Bonifaci, Croia, Famagosta, Forcalquer, Gal·lípol, Ipres, Metelí** (amb la grafia *Metelin*), **Montalbà, Oloró, el Puig de França, Tremissèn i Utrec**; Josep M. de SAGARRA, **Duai, Luca**; Miquel COLL I ALENTORN, **Bona, Bonifaci, Ipres, Roan i Tremissèn**; Josep BATLLORI, **Famagosta, Florença, Rocamador, Sant Jaume de Galícia**; Manuel SANCHIS GUARNER, **Colonya, Tedel·lis i Tràpena**; Martí de RIQUER, **Andrinòpol, Angolema, Jafa, Oloró**; Miquel DOLÇ, **Colonya**; Josep VALLVERDÚ usa **Bona i Tedel·lis**; Arcadi GARCIA I SANZ, **el Goi, Gaieta i Gal·lípol**; Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, **Colonya, Florença o Luca**; Max CAHNER, **Mont-real de Sicília**, i Jaume RIERA I SANS, **Saona**. Quant als especialistes que han escrit o que han reflexionat conjuntament sobre l'exotoponímia catalana, Juli MOLL propugna l'ús de **Amens, Angolema, Artès, Castellamar, Colonya, Famagosta, Florença, Gibaltar, Lisbona, Luca, Mòneg, Rems, Salonic, Santes o Tors**; Jem CABANES està d'acord amb **Angolema, Cepta, Colonya, Famagosta, Florença, Lisbona, Mòneg** (tot i que al llibre d'estil de *Vilaweb* ha defensat l'ús de la forma *Mònegue*, basada en la forma occitana), **Rems**; el professor Gabriel BIBILONI (Universitat de les Illes Balears) propugna l'ús de **Lisbona** a la seva columna «Amb bones paraules» que publica setmanalment al *Diari de Balears* («Finalment, crec que cal defensar amb energia alguns gentilicis ben catalans, antics i irrenunciabls, que ara són tristament substituïts per formes espanyoles. El cas més emblemàtic podria ser *lisbonès*, al qual ha usurpat el lloc l'engendre *lisboeta*. Igual que és una vergonya que el català contemporani hagi substituït el topònim *Lisbona*, àmpliament usat pels nostres clàssics i per totes les llengües europees, per la forma espanyola *Lisboa*. És igual si també és portuguesa: en català no hi ha dubte que ha de ser *Lisbona*», *Diari de Balears*, 22-5-2010); també usa aquesta forma l'acadèmic Lluís GARCIA SEVILLA, de l'IEC. Finalment, Jordi COLOMINA (Universitat d'Alacant) propugna l'ús de **Màlega** («*Màlega* o *Màlega*? els problemes de l'exotoponímia a la llum de la llengua antiga», cit., pàg. 69) i de **Mòneg** («A propòsit d'una llei fonètica catalana poc observada», cit., pàg. 274).

51. Es consignaran només els més significatius. **Sant Jaume de Galícia** és en occ. *Sant Jaume de Compostèla* i en fr. *Saint-Jacques-de-Compostelle*. El nom de la capital portuguesa és en francès *Lisbonne*, en occità i italià *Lisbona*, en anglès *Lisbon*, en alemany *Lissabon*, i fins i tot en grec (*Λισσαβόνα*), turc (*Lizbon*) o àrab (*Lišbūnah*) els exotopònims corresponents presenten una *n*. **Angolema** és també l'exotopònim portuguès de *Angoulême*, en italià antic *Angoleme*; **Tors** és també l'exotopònim occità de *Tours*, en italià antic *Torso*. *Cologne* és el nom francès, *Colonha* l'occità i *Cologna* l'italià antic de **Colonya**; de les formes franceses *Bois-le-Duc* i *Ypres* (en neerlandès *'s-Hertogenbosch* i *Ieper*, respectivament) han sorgit les formes castellanes *Bolduque* i *Yprés*, catalanes **Bolduc** i **Ipres**, italianes *Boscoducale* i *Ipro* (antiga), i portuguesa *Ipres*. La ciutat anomenada en italià *Firenze* es diu *Florence* en francès i en anglès, *Florença* en portuguès i occità, i **Luca** és també la forma castellana, occitana i portuguesa de *Lucca* (en francès, *Lucques*). La ciutat d'Algèria dita en àrab *Annābah* és **Bona** en català, castellà i italià, *Bône* en francès i *Bòna* en occità, i *Tilimsān* és **Tremissèn** en català, *Tremicén* en castellà, *Tremecém* en portuguès i *Tlemcen* en francès. La segona ciutat de Grècia es diu en italià *Salonico*, en francès *Salonique*, en català **Salonic** (en contextos clàssics *Tessalonica* o *Salonica*), en portuguès *Salonica* (Rebelo GONÇALVES, *Vocabulário da língua portuguesa*, Coimbra Editora, 1966; en endavant VLP), en romanès *Salonic*, en turc *Selanik*, etc., i en tots aquests casos, a més del nom original grec *Θεσσαλονίκη*, la vocal tònica és la *i*; només el castellà accentua deturpadament *Salónica*. La dislocació de la forma *Salònica* en català ha estat originada per la interferència castellana i també per analogia amb moltíssims mots acabats en *-ic* i *-ica* (àtons). *Metelino* i *Patrasso* són els noms italians de *Μυτιλήνη* i *Πάτρα*, total-

cions modernes poc consolidades (com ara *Besiers*, *Carinyena*, *Col-lo*, *Courtrai*, *Gal·lipoli*, *Ísquia*, *Jaffa*, *Latakia*, *Lípari*, *Massalquivir* o *Tràpani*) o poc o gens fonamentades des de la perspectiva de la història de la llengua (*Angulema*, *Ceuta*, *Colònia*, *Famagusta*, *Florència*, *Mònaco*, *Turena*, *Santiago de Compostel·la*) i, de vegades, fins i tot existeix un gentilici tradicional o un nom comú que contribueix a autoritzar-los.⁵²

Només a tall d'exemple es pot adduir que **Sant Jaume de Galícia** és la forma inclosa en moltes fonts lexicogràfiques i enciclopèdiques, es va tenir en compte en la primera redacció de la GEC i actualment encara és usat per alguns mitjans de comunicació (com ara el diari electrònic *Vilaweb*) i per molts autors, i no és desconegut per a la majoria dels professionals de la llengua, alguns dels quals l'empren correntment.

Per a la consolidació d'algunes d'aquestes catalanitzacions més innovadores, en el sentit que desplacen formes molt arrelades en l'ús social, sembla molt necessari el concurs de les autoritats normatives, especialment de l'Institut d'Estudis Catalans, i també dels professionals lingüístics que treballen en mitjans de comunicació, per tal de garantir-ne la difusió i l'acceptació social, atès que són ells, al capdavall, qui hauran d'aplicar els canvis proposats.

Com a principi general, l'existència d'un exotopònim tradicional ja documentat en la llengua medieval ha de prevaler per sobre de la resta dels criteris de revisió exposats en aquest llibre d'estil. Tanmateix, aquesta prevalença no s'ha observat en els tres casos següents:

- a) Que la forma antiga catalana entri en conflicte amb una forma «moderna» que correspon al nom originari o a una forma internacional, intermediada per una altra llengua, àmpliament difosa i sedimentada. Cal tenir molt en compte la variació formal entre les dues formes (que genera opacitat significativa), l'ús general en altres llengües romàniques i el gentilici, més o menys sedimentat, que en resulta.

Així, doncs, no s'han recuperat formes com ara *Amalfa* (per **Amalfi**), *Antuèrpia* (**Anvers**), *Barut* (**Beirut**), *Bilbau* (**Bilbao**), *Bolunya* (**Bolonya**), *Borgunya* (**Borgonya**), *Calataiub* (**Calataiud**), *Calès* (**Calais**), *Cartagènia* (**Cartagena**), *Orlens* (**Orleans**), *Rèjol* (**Reggio de Calàbria**), *Sivilla* (**Sevilla**) o *Xaén* (**Jaén**).⁵³ Sí que s'han

ment coherents amb els catalans **Metelí** i **Patraix** (en contextos clàssics, *Mitilene* i *Patres*). Finalment, la ciutat turca de *Bursa* és **Brussa** en català i italià, *Brossa* en occità i *Brousse* en francès, noms que deriven de la forma bizantina *Προύσα*.

52. Es troben documentats al DCVB els gentilicis **ceptí -ina** (al GDLC hi ha *ceuti -ina*), **lisbonès -esa** (també al GDLC i al DIEC1; substituït al DIEC2 per l'espuri *lisboeta*; veg. nota 50), **gaietà -ana** (també al Diccionari Aguiló), **luquès -esa** (també al *Vocabulari* de FARAUDO), **roanès -esa** (també al DOrt i al DPCV) i **senès -esa** (també al DIEC2; al GDLC també és recollit, però remetent-lo a una forma preferent *sienès -esa*). El *Diccionari popular de la llengua catalana* de Josep ALADERN (Barcelona: Francisco Baxarias, 1904-1909) enregistra **colonyès -esa**; al *Vocabulari* de FARAUDO hi ha **saonès -esa** i també *malfatà -ana*, el gentilici corresponent a la forma antiga *Amalfa* (al GDLC **amalfità -ana**). Els gentilicis tradicionals **tornès -esa** i **pugès -esa**, ben acordats amb **Tors** i amb el **Puig de França**, respectivament, apareixen documentats en substantivacions lexicalitzades: **tornès m.**, «Nom d'un diner i d'una moneda de plata encunyats a la seca de Tours», i **pugesa f.** (o **pugès m.**), «Moneda de poquíssima valor (equivalent a mitja mealla o a un quart de diner), procedent del migdia de França i encunyada a Catalunya des del segle XIII fins al XVI». Cal fer notar finalment que **florentí -ina** i **monegasc -a** (ja presents al DGLC) concorden perfectament amb **Florença** i **Mòneg**. Els noms comuns corresponents a aquestes formes tradicionals documentades al DCVB són **caranyena m.** (DCVB; al DIEC2 *carinyena*), **florença f.** (DCVB), **roan m.** (DCVB), **satalia f.** (DCVB, GDLC, DIEC2) i **aixaló** (o **xaló**) *m.*

53. En alguns casos es poden trobar esporàdicament atestacions d'ús contemporànies d'aquestes formes no recuperades. Així, GAZIEL escriu *Antuèrpia*; Antoni M. ALCOVER i J. V. FOIX usen *Bilbau*; Ferran SOLDEVILA fa servir *Calataiub*, i Miquel BATLLORI empra sempre la forma *Cartagènia*. En el cas de

recuperat, en canvi, **Cepta** per *Ceuta*, **Florença** per *Florència*, **Gibraltar** per *Gibraltar*, **Lisbona** per *Lisboa* i **Mòneg** per *Mònaco*.

- b) Que la forma antiga catalana hagi estat substituïda modernament per una forma culta ben sedimentada en l'ús, que sigui comú a altres llengües romàniques o que fins i tot correspongui a la mateixa llengua original del topònim, com ara *Damàs* o *Domàs* per **Damasc**, *Ostelric* per **Àustria**, *Saragossa (de Sicília)* per **Siracusa** o *Tripol* per **Tripoli**.

D'aquest apartat han estat desestimats *Bavera* (per **Baviera**), *Brandís* (**Bríndisi**), *Damàs* i *Domàs* (**Damasc**), *l'Eguena* (**Egina**), *Norvègia* o *Norvega* (**Noruega**), *Saragossa de Sicília* (**Siracusa**), *el Taix* (*Tassos* o, més correctament, **Tasos**), *el Xiu* (**Quios**) i *Xifalònia* (**Cefalònia**).

- c) Que la forma antiga catalana correspongui a un topònim menor, poc important o significatiu des del punt de vista actual, especialment si correspon a dominis romànics⁵⁴ o bé a països geogràficament o culturalment allunyats dels Països Catalans. També es poden abandonar aquestes formes quan l'ús general romànic i internacional opta preferentment per les formes endotoponímiques; en aquests casos seria molt estranya i detonant la preferència per formes antigues com *Dobla* per **Dover**, *Con-turbera* per **Canterbury**, *Varoïc* per **Warwick**, etc.⁵⁵

Tanmateix, caldrà valorar en determinats àmbits geogràfics l'ús que se'n pot fer actualment. Així, s'ha optat per conservar la forma catalana tradicional en alguns topònims menors de Grècia i de Turquia que la van rebre per contacte directe durant l'expedició dels almogàvers i la constitució dels ducats catalans d'Atenes i Neopàtria al segle XIV: **Almiros** (no *Almyrós*), **Ànios** (no *Enez*), **l'Artaqui** (no *Erdek*), **Neopàtria** (no *Ipàti*) o **Tira** (no *Tire*). Tots aquests topònims apareixeran principalment en contextos de caire històric o turístic. En la majoria d'aquests casos s'observa una continuïtat formal entre la forma catalana i el nom actual. En cas de divergència o de dubte s'ha optat per no recuperar la forma catalana, com en els casos de **Tekirdağ** (no *Redestó* > gr. bizantí *Ραιδεστός*) o **Porto Kágio** (no *Port de les Guatlles* > it. *Porto Quaglio*).

Cal recordar, en previsió de possibles reticències, que el català és una llengua que, potser com cap altra a Europa, ha sofert una interrupció molt important en la transmissió històrica com a llengua de cultura, que va durar aproximadament des dels inicis del segle XVI fins a mitjan segle XIX. Si aquesta interrupció no s'hagués produït, amb tota

Xaén, també usat al DCVB en la definició de la forma antiga *Gaent* («Nom catalanitzat de la ciutat de Xaén o Jaén. *Sibília e Córdova, e Gaent e Ubeda*, Desclot Cròn., c. 5.»), concorre també el fet que es tracta d'una varietat de cep (dita popularment *eixaent* al País Valencià); veg. Xavier FAVÀ, op. cit., pàgs. 163-164. Posats a admetre una forma totalment catalanitzada, la forma més adequada fóra *Xaén*, atès que el contacte amb el topònim ve ja de l'època medieval i en aquell moment en castellà es deia *Xaén* (pronunciat [jaén] amb xeix). A partir de la forma moderna castellana amb [x], en català s'hauria adaptat més aviat *Caén* o *Gaén*. En portuguès, *Xaém* (VLP), i en gallec i asturià s'ha adaptat el topònim en *Xaén*. Al DIEC2 s'ha inclòs el gentilici **jaenès -esa** («Natural de Jaén»), però sense cap indicació de pronúncia especial, per la qual cosa cal suposar que s'ha de pronunciar amb [3] inicial i, conseqüentment, que la forma **Jaén** que apareix a la definició és una forma catalanitzada que també s'ha de pronunciar amb [3]. Si aquestes deduccions són correctes caldria, llavors, substituir **Jaén** per *Xaén*, forma més correcta des del punt de vista etimològic; gentilici, *xaenès -esa*.

54. En serien exemples *Madrigalet* per **Madrigalejo** (Extremadura), *Nicastre* per **Nicastro** o *Sant Noixent* per **San Lucido** (Calàbria), *Melú* per **Melun** (Illa de França), etc.

55. Malgrat les formes franceses *Douvres* i *Cantorbéry* o les portugueses *Dóvar*, *Cantuària* i *Baruíque*.

seguretat avui es diria amb tota naturalitat, com fan altres llengües, *Sivilla* i no **Sevilla**, **Lisbona** i no *Lisboa*, *Domàs* i no **Damasc**, **Colonya** i no *Colònia*, **Florença** i no *Florença*, **Mòneg** i no *Mònaco*, **Salonic** i no *Salònica*.

Per a l'admissió d'alguns exotopònims de l'Estat francès s'ha valorat també un altre criteri d'ordre sociopolític. La comunitat catalanoparlant es troba repartida en tres espais comunicatius que corresponen als Estats espanyol, francès i, en molta menor mesura, l'italià o sardoitalià (per l'Alguer), per la qual cosa les seves necessitats comunicatives es refereixen bàsicament a topònims d'aquests estats. Si es té en compte que en la primera edició de la GEC es van adoptar catalanitzacions modernes d'un bon nombre de topònims espanyols que són capitals provincials (**Àvila**, **Logronyo**, **Càceres**, **Vitòria**, etc.) que tenien prèviament poquíssima o nul·la tradició en català,⁵⁶ sembla igualment lícit acceptar la catalanització, sempre que sigui d'una forma tradicional genuïnament catalana, d'un grapat de capitals de departament franceses, per tal d'equilibrar el percentatge d'adaptacions. Així doncs, caldrà valorar des d'aquesta òptica la inclusió com a preferents de les formes **Amens** (no *Amiens*), **Auix** (no *Auch*), **Borges** (no *Bourges*), **Santes** (no *Saintes*), **Peiteu** (no *Poitiers*), **Rems** (no *Reims*), **Tors** (no *Tours*), **Xaló** (no *Châlons-en-Champagne*) i **Xartres** (no *Chartres*), que compten amb una llarga tradició escrita en català, en ocasions documentada fins al segle XVIII.⁵⁷ Aquestes catalanitzacions són coherents amb les adaptacions proposades recentment per l'Institut d'Estudis Occitans, sota la direcció de Domergue Sumien, corresponents a molts topònims de la França d'Oïl.⁵⁸ Quant a Itàlia, ja han estat proposats molts canvis, molts dels quals afecten especialment Sardenya,⁵⁹ Sicília i l'antic regne de Nàpols.

56. Entre molts altres de menors, no apareixen documentats prèviament a la GEC en cap recull lexicogràfic **Almeria**, **Àvila**, **Bailèn**, **Cadis** i **Plasència**, i només documentats prèviament al llibre d'Eduard FONTSERÉ *Elements de geografia*, **Càceres**, **Gran Canària**, **Logronyo**, **Màlaga**, **Mèrida**, **Sant Sebastià**, **Sòria**, **Vitòria**, i al DCVB, **Barbastre**, **Binèfar**, **Casp**, **Conca** i **Eixea**; l'RFT de 1964 sanciona normativament **Albarrasí**, **Alcanyís**, **Barbastre**, **Benasc**, **Casp**, **Montsó**, **Tarassona** i **Rubiols** (Aragó, entre alguns altres de menors), i **Algesires**, **Conca**, **Còrdova**, **Donostia** (o **Sant Sebastià**), **Lleó** i **Llorca**.

57. Per exemple, a les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* de Baldiri Reixac (1749) o al *Calaix de sastrer* del baró de Maldà.

58. Han estat sancionats per a l'ús modern, entre altres formes corresponents a topònims d'ordre més menor, *Amians* (Amens), *Anecí* (Annecy), *Angièrs* (Angers), *Engoleime* (Angolema), *Anjó* (Anjou), *Artès*, *Aussèrra* (Auxerre), *Belfòrt*, *Berri*, *Biàrritz*, Bles (Blois), *Borg de Bressa* (Bourg-en-Bresse), *Borges*, *Brèst*, *Can* (Caen), *Chalon de Sòna* (Chalon-sur-Saône), *Chalons de Champanha* (Xaló), *Chamberí* (Chambéry), *Compenha* (Compiègne), *Dièpa* (Dieppe), *Doai* (Duai), *Dunquèrca* (Dunkerque), *Estrasborg*, *Grenòble*, *Lo Mans* (Le Mans), *Mètz*, *Molins*, *Nanci* (Nancy), *Nantas* (Nantes), *Niòrt*, *Nivèrns* (Nevers), *Peitieus*, *Rems*, *Roana* (Roanne), *La Rochèla* (La Rochelle), *Sant Estève* (Saint-Étienne), *Sant Joan de Luz*, *Santas* (Santes), *Scèus* (Sceaux), *Tors*, *Tròias* (Troyes), *Valencianas* (Valenciennes), *Valés* (Valois), *Vendèa* (Vendée), *Versalhas* (Versalles), *Viana* (Viena del Delfinat) i *Vichèi* (Vichy) (Domergue SUMIEN, «Los toponims internacionals en occitan», 2001, consultable en línia: <http://reocities.com/athens/7156/toponims/toponims.htm>; veg. també, del mateix autor, «Los noms propis internacionals», *Lingüística occitana* 6 (desembre 2007), pàgs. 93-133, i el completíssim treball *La standardisation pluricentrique de l'occitan: nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*, Turnhout: Brepols, 2007). Cal remarcar la semblança de les formes catalanes tradicionals proposades amb els equivalents occitans, gens sorprenent, d'altra banda, si tenim en compte les grans semblances formals entre totes dues llengües.

59. El 2003 l'IEC va publicar un document sobre l'establiment d'un estàndard per a l'alguerès que recull un exotopònim pràcticament oblidat, però que recullen tant la GEC com l'AU: **Ocier** (*El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003, pàg. 21), juntament amb els més coneguts **Càller** i **Sàsser**, referits a la capital i a la segona ciutat de l'illa. Cal remarcar la presència d'aquestes formes anostrades en un document normatiu destinat a una comunitat que es troba en

D'altra banda, també cal tenir en compte que freqüentment la denominació originària del topònim se sent més natural quan és la primera que s'ha après. Així s'esdevé, per exemple, amb la italianització *Nuova York*, que no aconsegueix de fer via en italià perquè és ja molt coneguda la designació original *New York*. En català, en canvi, no han sonat tan estranyes adaptacions com *Nova York*, *Milà*, *Nàpols*, etc., justament perquè aquests topònims ja comptaven amb una forma exotoponímica castellana (*Nueva York*, *Milán*, *Nápoles*, etc.), mentre que, en canvi, han semblat sempre més detonants (o fins i tot «inventats» o «traduïts») exotopònims tradicionals com **Besers**, **Tolosa**, **Lisbona**, **Sena**, **Tràpena**, **Xicago** o fins i tot **Palerm**, perquè no tenen equivalents exotoponímics en castellà, o bé són prou divergents formalment de les formes castellanques corresponents, com ara **Lió** o **Roine** (encara s'observa un cert curs de certs calcs com ara *Bolònia*, *Ràvena* o *Ròdan*), o bé es tracta de formes vernacles catalanes per a topònims castellans, com ara **Barbastre**, **Lleó**, **Montsó**, **Oscà**, **Terol**, etc.

Tots els exotopònims antics desestimats passaran igualment a formar part d'ENCICLOPÈDIA.CAT, convenientment consignades com a formes històriques o antigues, i també de la base de dades del cercador de CercaTop.

5. Exotopònims savis

Un grup importantíssim d'exotopònims ha pervingut al català, com a la majoria de llengües romàniques i europees, a través del llatí i del grec, sobretot de Grècia, d'Àsia Menor i de Terra Santa. Corresponen a topònims d'una notable antiguitat i, malgrat que alguns fins i tot han desaparegut, continuen essent necessaris per a referir-s'hi en textos històrics, turístics, etc. Molts d'ells, però, continuen tenint un referent modern, sigui perquè corresponen a topònims actuals, sigui perquè, en el cas de les ciutats desaparegudes, encara se'n conserven les ruïnes.

Les formes exotoponímiques sàvies que recull la GEC han estat revisades a fons, a partir dels criteris i les formes presentades en l'obra de Joan Alberich i Montserrat Ros *La transcripció de noms propis grecs i llatins* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993) i del *Diccionari llatí-català* d'Enciclopèdia Catalana (1993), dirigit per Antoni Seva i Llinares, que els assumeix en gran part. Aquestes valuoses obres recullen el mestratge de Carles Riba, Miquel Dolç i la gran tradició d'estudis clàssics que hi ha darrere la Fundació Bernat Metge.

En la majoria de casos un nou exotopònim substitueix una forma endotoponímica, sobretot a Grècia i a Turquia, on els noms actuals són una continuació del nom clàssic; cal tenir present, a més, que les formes originals gregues que recullen la GEC i l'AU corresponen a transcripcions o transliteracions fetes a partir del neogrec demòtic i, en alguns casos, fins i tot al *katharévussa*. Així, es consideraran preferents, entre moltes altres, les formes següents: la serralada dels **Apennins**, a Itàlia;⁶⁰ les poblacions de **Alba**

un context comunicatiu diferent de l'espanyol, i també en el DIEC2 (a les definicions dels gentilicis respectius: **callerès -esa** i **sasserès -esa**).

60. En aquest cas, com en el del **Peloponnès**, cal tenir en compte que el català no redueix la consonant geminada *nn* del llatí ni tan sols en els noms propis (**Fennoscàndia**, **Mariannes**, **Pannònia**, **Ravenna**; també en antropònims com *Anna*, *Susanna*, etc.; veg. Joan ALBERICH i Montserrat ROS, *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, cit., pàg. 50). Aquesta regla és seguida també pel francès (*Apennins*, *Péloponnèse*) i per l'italià (*Apennini*, *Peloponneso*) entre les llengües romàniques, però també per altres llengües, com l'anglès i l'alemany. **Apennins** ja era la forma recollida pel DPCV. En conseqüència, caldrà esmenar els gentilicis *apenínic -a* (GDLC) i *peloponesi -èsia* (DIEC2) en **apennínic -a** i **peloponnesi**

Llonga (no *Alba Longa*), al Laci; de **Alexandròpolis** (no *Alexandríupoli*), **Berea** (no *Véroia*), **Cèncrees** (no *Kekhriés*) i **Lequeu** (no *Lékhaion*), a Grècia; les illes gregues de **Amorgos** (no *Amorgós*), **Anafe** (no *Anáfi*), **Astipalea** (no *Astipaléa*), **Càrpatos** (no *Kárpáthos*), **Citnos** (no *Kíthnos*), **Esciatos** (no *Skíathos*), **Esciros** (no *Skyros*), **Hidra** (no *Hýdra*) o **Míconos** (no *Mýkonos*); els rius **Aquelou** (no *Akhelōos*), **Esperqueu** (no *Sperkhiós*), **Estrímon** (no *Strymón*) i **Haliàcmon** (no *Aliákmon*), a Grècia, i la **Trèbia** (no *Trebbia*) a Itàlia; els *nomói* grecs de **Emàtia** (no *Ēmathía*), **Euritània** (no *Euritanía*) o **Tespròtia** (no *Thesprotía*); el mont **Atos** (no *Athos*) o el massís de l'**Erimant** (no *Erymanthos*).

En altres casos Alberich i Ros ofereixen una transcripció més correcta, que s'ha preferit a la de la GEC, menys fidel a les formes llatines clàssiques: **Acci** (no *Áccium*), **Cnosos** (no *Cnossos*), **Nèmea** (no *Nemea*), **Fest** (no *Faistos*), **Peloponnès** (no *Peloponès*), **Tànagra** (no *Tanagra*), **Tasos** (no *Tassos*), **Tègea** (no *Tegea*), **Tenos** (no no *Tinos*) o **Tessalonica** (no *Tessalònica*),⁶¹ a Grècia; **Filadèlfia** (no *Filadèlfia*), **Mílasa** (no *Milasa*), **Nicomèdia** (no *Nicomèdia*), **Nísibis** (no *Nisibis*), **Seleucia** (no *Selèucia*), **Sinope** (no *Sinope*), o el mont **Sípil** (no *Sipilos*) a l'Àsia Menor; **Èlea** (no *Elea*) al sud d'Itàlia, **Nàucratis** (no *Naucratis*) a Egipte, **Pasàrgades** (no *Pasargada*) a Pèrsia, i **Sòdoma** (no *Sodoma*), a Palestina.⁶² Com es pot apreciar, és abundant la dislocació accentual de moltes de les formes recollides per la GEC.

Cal fer algunes precisions sobre la preferència de les formes cultes respecte a altres formes documentades:

- a) En cas de conflicte entre l'accentuació d'una exotopònim culte i la de la forma moderna original del topònim, fenomen que s'esdevé especialment en alguns topònims grecs, s'ha preferit generalment l'accentuació de la forma clàssica, seguint l'exemple de les altres llengües romàniques. Fora de Grècia, és també el cas de **Tarent** (no *Tàrent* ni *Tàranto*; it. *Taranto*, esdrúixol), ciutat italiana de la Pulla.⁶³

-èsia. Seguint aquest criteri, també s'han esmenat els exotopònims cadena **Pennina** (serralada de les illes Britàniques) i **Alps Pennins**.

61. Es recomana l'ús del cultisme **Tessalonica** (i del gentilici **tessalonicenc -a**, documentat al mòdul Cercaterm del Termcat; <http://www.termcat.cat/ca/Cercaterm/Fitxes/>) només en contextos clàssics i bíblics (per exemple, *Epístola als tessalonicencs*). En contextos medievals i contemporanis la forma preferent ha de ser la tradicional catalana **Salonic** (i el gentilici **salonicenc -a**). Veg. nota 51. L'existència de dues formes per a aquesta ciutat és habitual també en altres llengües romàniques.

62. En alguns casos la GEC ja ha preferit una accentuació més fidel a la llengua clàssica, com en el cas de **Samària** (no *Samària*, forma recollida pel DIEC2 a la definició de **samarità -ana**). Segons ALBERICH i ROS, en aquest cas la dislocació accentual seria disculpable (*op. cit.*, pàgs. 28-39n).

63. La GEC recull *Tàrent*, basant-se en la pronúncia esdrúixola de l'italià *Taranto*, ben format d'acord amb la llei fonètica catalana del canvi a *e* de la *a* posttònica (veg. nota 26). El PCE, en canvi, opta per la forma sàvia *Tarent* (o *Tàranto*). Joan COROMINES usa *Tàranto* al DECat (per exemple, IV: 434a16), afegint un accent a la forma italiana. Segons Juli MOLL, l'exotopònim ideal per a la ciutat italiana és el llatí **Tarent**, «regularment tret del TARENTUM llatí, millor que *Tàrent*, car és forçat adaptar a partir de l'esdrúixol *Taranto* italià actual (comparau amb l'adaptació de l'italià *Otranto* que es fa en **Òtranto** i no pas en *Òrent*)», QTC). **Tarent** és igualment recollit pel DPCV. Les altres llengües europees opten per l'adaptació sàvia, tot conservant la *e* de l'ètim llatí: cast. i port. *Tarento*, occ. *Tarent*, fr. *Tarente*, al. *Tarent*, etc. El gentilici és **tarentí -ina** (GDLC). Tots conserven la *e* de l'ètim llatí. La forma més corrent en la llengua clàssica és *Tàrantol*, documentada, entre altres fonts, al *Tirant* i a la *Crònica de Sicília*, amb una terminació *-ol* que s'observa en altres adaptacions de topònims acabats en *-o*, com ara *Rèjol* (**Reggio de Calàbria**, GEC) o *Tolédol* (**Toledo**, DCVB).

Tanmateix, s'han considerat preferents en detriment de les formes clàssiques **Cas-sàndria** (no *Cassandra* ni *Kassàndra*), i **Èdessa** (no *Edessa*),⁶⁴ que reproduïen les pronúncies gregues actuals (*Κασσάνδρα* i *Εδεσσα*). En el primer cas, a més, el topònim ja havia estat adaptat al català en l'època medieval amb la mateixa accentuació (*Casseràndria*).

També s'ha considerat preferent **Sòfia** (no *Sofia*) per a la capital de Bulgària, parant esment en l'accentuació búlgara originària.

- b) En cas de conflicte entre una forma culta que, a més, prefereixen la majoria de llengües europees i una forma catalana tradicional que és fruit d'un contacte directe en l'època medieval, s'ha decidit adoptar per un criteri particular. Atès que els casos es concentraven a Grècia, s'ha optat per seguir l'exemple de l'italià, que també presenta exotopònims fruit d'un contacte directe medieval alternants amb formes sàvies. Així, s'ha considerat preferent la forma catalana tradicional a la forma sàvia en els casos de **Càndia** (no *Candia*; it. *Càndia*, plana), **Patraix** (no *Patres* > llat. *PĀTRAE*, ni l'acastellanat *Patràs*; it. *Patrasso*), **Salonic** (no *Tessalònica*, o, més correctament, *Tessalonica* o *Salonica*; it. *Salonico*) i **Metelí** (no *Mitilene*; it. *Metelino*). Contràriament, s'ha preferit la forma sàvia a la forma tradicional catalana en **Cefalònia** (no *Xifalònia*; it. *Cefalonia*), **Quios** (no *el Xiu*; it. *Quio* i ant. *Scio*) i **Tasos** (no *Tassos* ni *el Taix*; it. *Taso*).⁶⁵ Igualment, s'ha considerat preferent la forma **Milo** (no *Melos*), ja documentada al DOrt, d'acord amb la resta de llengües romàniques.

També s'ha optat per la forma catalana tradicional en detriment de la forma sàvia en el cas de **Satalia** (no *Antalya* ni *Atalia* > llat. *ATTALĪA*; it. *Adalija*), important ciutat turca de la Mediterrània, on també concorre el criteri de coincidència amb un nom comú que en deriva.⁶⁶

Cal remarcar finalment que, a Turquia, moltes formes exotoponímiques clàssiques que corresponen a ciutats de l'antiguitat o de l'època bizantina i que la GEC només considerava vàlides actualment per a designar aquelles antigues ciutats, han estat recuperades per a designar les ciutats turques modernes, sempre que el nom turc sigui una continua-

64. Cal no confondre aquesta **Èdessa** de la Macedònia grega amb **Edessa**, el nom antic de la moderna ciutat del Kurdistan turc que rep en turc el nom de *Urfa* i en curd *Riha*. Per a aquest nom sí que s'adopta sense reserves la transcripció clàssica. Aquesta divergència de solucions permet, a més, desambiguar el nom. ALBERICH i ROS enregistren *Edessa* per a tots dos topònims; el PCE recull *Èdessa* i la forma clàssica *Cassandra*.

65. S'ha de remarcar en aquests casos la no concordança de les formes tradicionals catalanes amb els corresponents gentilicis, que presenten una forma sàvia: **patrenc -a**, **salonicenc -a**, **tasi tàsia**, **mitileneu -ea**, **quiota** i **cefaloni -ònia**. Val a dir, però, que eminents hel·lenistes com Carles RIBA i Salvador ESPRIU empenen, per a l'illa jònica, la forma clàssica *Cefal·lènia* (> llat. *CEPHALLENĪA*, grec clàssic *Κεφαλληνία*) i el gentilici *cefal·leni -ènia*, més fidels a la forma grecollatina. La forma **Cefalònia** (i el gentilici **cefaloni -ònia**, Cercaterm), documentada per primera vegada al DPCV, presenta una lleugera interferència de la forma grega moderna *Κεφαλλονία* i de la italiana *Cefalonia*, compartida amb altres llengües (cast. *Cefalonia*, occ. *Cefalònia*, fr. *Céphalonie*, port. *Cefalònia*, angl. *Cephalonia*, al. *Kephallonia*), ja que l'illa va ser possessió veneciana fins al 1797.

66. A més del nom clàssic *Atalia*, aquesta ciutat turca també ha rebut durant el segle XX el nom de *Adalia* o *Adàlia*, derivat de la forma italiana, tant en català com en altres llengües. Tanmateix, l'elecció de **Satalia** com a forma preferent obeeix també a l'existència d'un nom comú (**satalia f.**). L'aparició de la *s*-inicial a **Satalia** ha estat explicada per Joan COROMINES: «Els nostres medievals, com altres europeus, l'alteraren un poc aglutinant-hi la *-s* de la construcció grega corrent *εἰς Ἀταλίαν* (igual que feren amb *Estives* = Tebes, i *Cetines* = Atenes)» (DECat VII: 716). El gentilici podria ser **sataliota**, per analogia amb el gentilici clàssic *ataliota*.

ció reconeixedora del nom grec clàssic o bizantí: **Adramiti** (no *Edremit*), **Calcedònia** (no *Kadiköy*), **Cesarea de Capadòcia** (no *Kayseri*), **Cízic** (no *Kyzikos*), **Clazòmenes** (no *Kilizman*), **Focea** (no *Foça*), **Heraclea de Tràcia** i **Heraclea del Pont** (no *Ereğli*) **Làmpsac** (no *Lâpseki*), **Nicea** (no *İzmit*), **Pèrgam** (no *Bergama*), **Samòsata** (no *Sam-sat*), **Sardes** (*Sart*), **Seleucia** (no *Silifke*) o **Tars** (no *Tarsus*).⁶⁷ Aquestes formes gregues es van divulgar arreu d'Europa durant l'Imperi bizantí i fins i tot durant l'Imperi otomà, fins a la revolució kemalista del 1920.

6. Exotopònims moderns documentats en altres fonts lexicogràfiques i enciclopèdiques

6.1. S'han incorporat a ENCICLOPÈDIA.CAT com a formes preferents exotopònims catalans que no figuraven a la GEC però que han estat documentades en fonts enciclopèdiques, lexicogràfiques i en obres d'autors de la màxima solvència, sovint reiteradament, al llarg del segle XX: des de la *Novíssima ortografia* de Rovira i Virgili (1913) i el *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (1917), passant pel *Diccionari Pal·las* (1927) d'Emili Valls, el DCVB, les formes recollides a l'important llibre d'Eduard Fontserè *Elements de geografia* (1938), el full volant «Recomanacions d'algunes formes de topònims», publicat per l'IEC en plena clandestinitat (1964), les propostes de Joan Coromines (que va treballar a l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC a partir de 1930), fins a, més recentment, el *Salvat Català* (1974)⁶⁸ i les propostes de Juli Moll, responsable de la toponímia del *Petit Curial Enciclopèdic* (1979). Vegeu § 2.3.

Moltes d'aquestes formes han tingut un ús continuat al llarg de tot el segle XX, ben lògic si es considera que tant el DOrt i el DPCV van ser obres de referència habituals durant el període de la Generalitat republicana, quan el català torna a ser la llengua oficial de l'administració i de l'ensenyament. D'altra banda, algunes d'aquestes formes ja apareixen en llistes d'exotoponímia internes per a ser emprades en la redacció de la primera edició de la GEC però van ésser desestimades finalment, possiblement pel gran pes que en els seus inicis tenia l'opinió dels geògrafs, més partidaris que la forma de l'entrada fos la forma original, per sobre de la dels lingüistes, en general més decantats a fer servir les formes tradicionals catalanes.⁶⁹

67. Val a dir que en alguns casos la GEC ja havia donat preferència a la forma clàssica, com en els casos de **Antioquia** (no *Antakya*), **Esmirna** (no *İzmir*), **Iconi** (no *Konya*), **Magnèsia** (no *Manisa*), **Sinope** (no *Sinop* ni *Sinope*) i **Trebisonda** (no *Trabzon*).

68. En el primer recull enciclopèdic català, el *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana*, de l'editorial Salvat (1929-1937), s'utilitzen regularment les formes proposades pel DOrt i el DPCV, fins i tot aquelles que no han estat posteriorment recollides per la GEC, però en l'interior dels articles, atès que aquesta obra no contenia noms propis estrangers. La moderna versió d'aquesta enciclopèdia, l'SC (1974), que sí que inclou toponímia estrangera, incorpora la majoria d'aquests vells exotopònims, per bé que n'omet alguns, com ara els alemanys *Estutgard*, *Leipzig*, *Lubec*, etc. i n'incorpora alguns altres de nous, com ara **Tessí** o **Alcàrria**.

69. Aquesta afirmació es desprèn de l'acarament entre l'exotoponímia recollida en els tres primers volums de la GEC1 i la de la GEC2. A la GEC1 figuren, com a entrades, *Aachen* (i no **Aquisgrà**), *Abruzzi* o *Abruzzo* (i no **Abruços**), *Aígina* (i no **Egina**), etc.; i en l'interior dels articles es troben formes endotoponímiques que s'acabaran catalanitzant posteriorment en les entrades corresponents, com ara *Donibane Garazi* (i no **Sant Joan de Peu de Port**), *Djakarta* (i no **Jakarta**), *Fyn* (no **Fionia**), *Montréal* (i no **Mont-real**), *Nanjing* (i no **Nanquín**), *Oostende* (i no **Ostende**), *Oristano* (i no **Oristany**), *Peirigord* (i no **Perigord**) i *Peirigús* (i no **Perigús**), *Perugia* (i no **Perusa**), *Reggio di Calabria* (i no **Reggio de Calabria**), *Tokyo* (i no **Tòquio**), *Versailles* (i no **Versalles**), *Vienne* (i no **Viena del Delfinat**), *Volyn* (i no

Els criteris per a recuperar aquests exotopònims com a preferents per a ENCICLOPÈDIA.CAT com han estat bàsicament tres:

- a) Ús documentat al llarg del segle XX, particularment al CTILC, sobretot si es tracta de determinats autors especialment reconeguts o de prestigi, i amb una consciència lingüística més acusada.⁷⁰
- b) Existència de formes exotoponímiques en altres llengües, especialment romàniques. Veg. § 3.4.
- c) Necessitat d'una forma exotoponímica acordada amb un gentilici documentat en un recull lexicogràfic català (**iucateca**, **brandeburguès -esa**, **engadinès -esa**, etc.) o bé de gran necessitat comunicativa, documentat en corpus o a la premsa escrita (per exemple, **ruandès -esa**, **hongkonguès -esa**, **toquiota**, **istambuliota**). Veg. § 3.3.

D'aquesta manera, s'han considerat preferents les següents formes d'exotopònims: **Àgreda** (no *Ágreda*), **Alcalà** (o **Alcalà d'Henares**) o la comarca de l'**Alcàrria**, a Castella; **Xerès** (no *Jerez de la Frontera*) a Andalusia; el **Minyo** (no *Miño* ni *Minho*) i el **Ferrol** (no *Ferrol*), a Galícia; el **Porto** (no *Porto*) a Portugal; **Guernica** (no *Gernika*) i el riu **Bidassoa** (no *Bidasoa*) al País Basc; **Verdum** (no *Verdun*) a França; **Alexandria** (o **Alexandria d'Itàlia**; no *Alessandria*), **Plasència** (o **Plasència d'Itàlia** (no *Piacenza*), el **Vènet** (no *Vèneto*), **Trent** (no *Trento*) i el **Trentí** (no *Trentino*) a Itàlia; **Flessinga** (no *Vlissingen*) o **Groninga** (no *Groningen*) als Països Baixos; **Brandeburg** (no *Brandenburg*), **Clèveris** (no *Kleve*), **Francfort del Main** i **Francfort de l'Òder** (no *Frankfurt* ni *Frankfurt*), **Gotinga** (no *Göttingen*), **Tubinga** (no *Tübingen*) i **Wurtemberg** (no *Württemberg*) a Alemanya; **Coira** (no *Chur*, capital dels Grisons), **Engadina** (no *Engiadina*) o el **Tessi** (no *Ticino*) a Suïssa; **Gotemburg** (no *Göteborg*) a Suècia; **Galitzia** (no *Galítsia*) i **Lublín** (no *Lublin*) a Polònia; **Constança** (o **Constança de Romania** (no *Constanța*)⁷¹ i **Dobrutja** (no *Dobrudja*) a Romania, **Cetínia** (no *Cetinje*), l'antiga capital de Montenegro, els rius **Moldava** (no *Vltava*) i **Moscova** (no *Moskva*), que passen respectivament per Praga i Moscou; **Astracan** (no *Astrakhan*) a Rússia; **Escútari** (no *Üsküdar*, el barri asiàtic d'Istanbul) a Turquia; **Alhucemes** (no *Al-Hoceima* ni *Al-Hussaima*) i **Mequinès** (no *Meknès* ni *Miknās*) al Marroc; **Cartagena d'Índies** (no *Cartagena de Indias*) a Colòmbia, l'illa de **Guadalupe** (no *Guadeloupe*), a les Antilles, i la península del **Iucatan** (no *Yucatán*) a Mèxic; l'**Orinoc** (no *Orinoco*), el gran riu sud-americà; **Xicago** (no *Chicago*) als Estats Units; **Kairuan** (no *Kairouan*), **Timbuctú** (no *Tombouctou*) o **Ruanda** (no *Rwanda*) a l'Àfrica.

Volínia), *Yangzi Jiang* (i no **Iang-Tsè**), etc. L'ús d'aquests endotopònims es produeix fins i tot quan en alguns casos ja tenien un exotopònim català fixat en fonts anteriors (DOrt, DPCV, DCVB, RFT, etc.).

70. Cal tenir en compte, per exemple, els criteris de Rebelo GONÇALVES per a preferir formes exotoponímiques portugueses: «é legítimo empregar correspondentes vernáculos de topónimos estrangeiros, desde que eles satisfaçam a um de três requisitos: serem já abonados por antigos escritores, estarem em curso na linguagem actual, ou terem, pela justeza o propriedade das suas formas, possibilidade de obter vulgarização» (*Tratado de ortografia da língua portuguesa*, Coïmbra: Atlântida, 1947, pàg. 349). Entre els exotopònims proposats d'ús poc estès en l'actualitat, notem *Aquisgrano*, *Angolema*, *Vratislavia* (Breslau), *Cambraia* (Cambrai), *Cambrígia* (Cambridge), *Fésulas* (Fièsole), *Francoforte* (Francfort), *Liorne* (Liorna), *Mogúncia* (Magúncia), *Mompilher* (Montpeller), *Novogárdia* (Nóvgorod), *Oxónia* (Òxford), *Perúsia* (Perusa), *Salisbúria* (Salisbury), *Samora* (Zamora), *Sena*, *Upsália* (Uppsala) o *Vórmia* (Worms) (*op. cit.*, pàgs. 350-361).

71. En aquest cas sembla necessari el determinatiu, que en l'ús seria opcional, com en els casos de **Alcalà d'Henares**, **Alexandria d'Itàlia**, **Constança de Romania**, **Francfort del Main**, **Mont-real de Sicília**, **Plasència d'Itàlia**, **Sant Jaume de Galícia**, **Tolosa de Llenguadoc**, etc. Veg. § 7.3.7.

6.2. Un cas especial el constitueixen un grup de formes que no són ben bé exotopònims ni tampoc endotopònims, sinó formes procedents d'una llengua tercera a través de les quals el topònim ha estat difòs internacionalment. En l'àrea geogràfica europea, seria el cas de **Dunkerque**, forma francesa (o, més aviat, romànica) de l'endotopònim flamenc *Duinkerke*,⁷² de **Danzig**, **Breslau** i **Pilsen**, formes alemanyes dels endotopònims polonesos *Gdańsk* i *Wrocław* i del txec *Plzeň*,⁷³ noms que només han estat oficials després de 1945; del riu **Niemen**, forma polonesa del riu lituà *Nemunas* que ha esdevingut internacional; la ciutat de **Càrdiff** i la badia de **Càrdigan**, formes angleses dels importants topònims gal·lesos *Caerdydd* i *Ceredigion*,⁷⁴ i, finalment, dels topònims maltesos **La Valletta** i **Comino**, que són les formes italianes dels endotopònims *Il-Belt* i *Kemmunna*.⁷⁵

A Rússia i a les àrees geogràfiques que ocupava l'antiga Unió Soviètica, i també a Mongòlia, països que majoritàriament empen o han emprat fins a dates molt recents l'alfabet ciríl·lic, la llengua que ha vehiculat la transmissió dels topònims originals ha estat el rus: **Alma-Atà** (no *Alma-Ata* ni *Almaty*),⁷⁶ **Amudarià** (no *Amudarja* ni *Amudare*), **Bakú** (no *Baki*), **Bukhara** (no *Bukhara* ni *Buxoro*), **Grozni** (no *Groznyj* ni *Solja-Ghala*), **Kíev** (no *Kyjiv*), **Kazan** (no *Kazan'* ni *Qazan*), **Khàrkov** (no *Kharkiv*), **Sirdarià** (no *Syrdarja* ni *Sirdaryo*), **Taixkent** (no *Taşkent* ni *Toşkent*), **Ulan Bàtor** (no *Ulan Bator* ni *Ulaanbaatar*), etc. Totes aquestes formes, deriven de les formes russes i no de

72. Jem CABANES opta per la forma endònima *Duinkerke* al *Llibre d'estil de Vilaweb*. Tanmateix, per coherència amb l'abundància d'exotopònims romànics (cast. i port. *Dunquerque*, occ. *Dunquèrca*) i no romànics (angl. *Dunkirk*, al. *Düinkirchen*, pol. *Dunkierka*, txec *Dunkerk*, neogrec *Δουνκέρκη*) d'aquesta important ciutat, amb el gentilici **dunkerquès -esa** (documentat al *Novísimo diccionario valenciano-castellano* de MARTÍ I GADEA, València: Impremta de José Canales Romá, 1891), per analogia amb el fr. *dunkerquois -e*, occ. *dunquerqués -esa*, etc.), i també perquè és la forma més usada en català i la que recullen la majoria de fonts consultades, s'ha considerat preferent **Dunkerque**.

73. Les designacions *Gdańsk* i *Wrocław* només han estat oficials des del 1945, arran de la incorporació a Polònia d'aquestes ciutats de llengua i cultura alemanyes; cal tenir en compte, a més, que les formes poloneses són les mateixes que les alemanyes *Danzig* i *Breslau* —a diferència, per exemple, de **Kalinin-grad** respecte de *Königsberg*, de **Sant Petersburg** respecte de *Leningrad* o de **Dubrovnik** respecte de *Ragusa*—, i que d'aquestes formes deriven altres exotopònims europeus: els italians *Danzica* i *Breslavia*, el portuguès *Danzigue*, el francès *Dantzic* (vehiculador del topònim al català, al castellà i al portuguès) o els hongaresos *Dancka* i *Boroszló*, formes totes elles vàlides actualment. **Danzig** és la forma preferida per l'SC i el PCE; el DOrt i el DPCV enregistren *Danzic*, que ha tingut un ús destacable, i FONTSERÈ accentua la forma d'acord amb la pronúncia alemanya, *Dänzig*. Els gentilicis documentats d'aquestes dues ciutats són **danziguès -esa** i **breslavià -ana**. En el cas de **Pilsen**, forma documentada a l'SC i a l'AU (pàg. 130), malgrat que l'oficialització del nom txec reula fins a 1918, també concorre el fet que el topònim ha donat nom a una varietat de cervesa (veg. § 3.5).

74. En aquests dos casos del País de Gal·les concorre el criteri de preferència per les formes endotopòniques corresponents a llengües minoritzades —ja explicat en el document *Toponímia de la GEC i l'Atlas universal* del 2002 (veg. § 0.2.b)— respecte a les formes oficials, en aquest cas en anglès. Sobre la inclusió de l'accent a **Càrdiff**, cal tenir en compte que es tracta de la capital del país i que ja compta amb alguns exotopònims en altres llengües: port. *Cardife* i pol. *Kardyf*.

75. A Malta ha estat sempre l'italià la llengua de cultura i de projecció internacional fins a l'ocupació anglesa (1800-1964), que va respectar les formes italianes dels topònims. Cal recordar, a més, que existeix una forma catalana tradicional per a l'illa del **Goi** (en it. *Gozzo*, en angl. *Gozo*, en maltès *Għawdex*).

76. **Alma-Atà** és la transcripció russa de *Almaty*, l'antiga capital del Casaquistàn (fins al 1997), de població bàsicament russa; aquesta és la forma propugnada per Joan COROMINES (*ibidem*, pàg. 58) i pel PCE, mentre que el *Llibre d'estil* del diari *Avui* i el *Diccionari enciclopèdic* d'Enciclopèdia Catalana recullen la forma *Almà-Atà*, amb doble accentuació, forma menys adequada. A la Viquipèdia i en atles recents (per exemple, a l'*Atlas Actual de geografia universal*, Barcelona, Vox, 2009) es pot trobar ja la forma *Almati*, transcrita directament del casac; una accentuació més fidel a la pronúncia original seria *Almatí*.

les endotoponímiques (en casac, usbec, àzeri, txetxè, ucraïnès, tàrtar i mongol).⁷⁷ La majoria de llengües europees ja tenen adaptacions fetes a partir del rus, única llengua en què es difonia la cultura soviètica a l'exterior, i en molts casos han esdevingut formes que ja es podrien anomenar tradicionals.

En tots aquests casos concorre el fet que la llengua actual del domini lingüístic on pertany el topònim és o bé una llengua recent (cas del polonès sobre territoris tradicionalment germanòfons), o bé una llengua minoritzada, actualment (basc, gal·lès) o bé en el passat (txec, ucraïnès i resta de llengües ex-soviètiques, lituà, maltès).

6.3. Semblantment ocorre en altres àrees geogràfiques, particularment asiàtiques i africanes, que havien estat dominis colonials europeus fins a la segona meitat del segle XX i que empren llengües d'alfabet no llatí. Aquestes formes vehiculades per les antigues llengües colonials seran preferents a ENCICLOPÈDIA.CAT, com ja ho eren a la GEC, sempre que estiguin suficientment consolidades per l'ús, sobretot en els casos de grans accidents geogràfics, capitals i ciutats importants. Cal remarcar, un cop més, que la resta de llengües europees coincideixen a adoptar-les com a preferents, de tal manera que es poden qualificar de «internacionals» i fins i tot de «quasi-exotoponímiques». Es pot establir una senzilla classificació d'aquests exotopònims d'acord amb l'àrea geogràfico-lingüística a què pertanyen:

- a) En el cas del domini àrab, les llengües intermediàries han estat les de les antigues potències colonials. Així, el francès als països del Magrib, el Líban i Síria: **Baalbek** (no *Ba'albak*), **Nador** (no *An-Nadur*), **Salé** (no *Slā'*); l'anglès a Egipte, el Sudan, Jordània, Palestina, Irac, el Iemen i els països del golf Pèrsic: **Abú Símbel** (no *Abu Simbel* ni *Abū Sunbul*), **Aden** (no *Adan'*), **Doha** (no *Ad-Dawhah*),⁷⁸ **Dubai** (no *Dubayy*), **Lúxor** (no *Al-Uqsur*), **Mossul** (no *Al-Mawş il*), **Tòbruk** (no *Tobruk* ni *Tubruq*); el castellà al Rif marroquí: **Alhucemes** (no *Al-Husaymah*, *Al-Hoceima* ni *Alhucemas*), **Tetuan** (no *Tiṭwān*);⁷⁹ l'italià a Líbia: **Agedàbia** (no *Aġdābiyā*), **Gadames** (no *Ġadāmis*). Finalment, en alguns casos, l'origen de la forma preferent és el portuguès passat pel francès: **Arzila** (no *Aşilah* o *Assila*), **Casablanca** (no *Ad-Dār al-Bayḍ ā'*) i **Safi** (no *Asfī*), a la costa atlàntica del Marroc; o per l'anglès: **Mascat** (no *Masqaṭ*), la capital d'Oman.

77. No es consideren preferents, en canvi, les transcripcions russes *Kixinev* i *Aixkhabad* per a les capitals de Moldàvia i del Turcmenistan, perquè no han estat tan difoses com les altres com per bandejar les formes endotoponímiques; seran formes preferents, únicament, **Chişinău** i **Aixgabat**, la primera forma romanesa original i la segona transcripció del turcman (actualment, en alfabet llatí, *Aşgabat*). Tampoc sembla encertada, per al primer cas, una adaptació com ara *Quixinau*, atès que la significació d'aquesta capital és mínima i fins i tot la mateixa existència de l'estat moldau sembla provisional; d'altra banda, en les altres llengües europees, únicament el portuguès (*Quichineve*) i el neogrec (*Κισσόβιο*) tenen exotopònims per a aquesta ciutat (veg. nota 38).

78. En canvi, s'ha preferit **Al-Manama**, forma transcrita de l'àrab, a *Manama*, la forma vehiculada per l'anglès, per a la capital de Bahrain, i **Nawàkxut** a *Nouakchott*, interferida pel francès, per a la de Mauritània.

79. No *Tetuà*, catalanització molt usada durant els anys 20 i 30 i fins i tot per Eduard FONTSERÈ (*Elements de geografia*, ed. cit., pàg. 108). Pompeu FABRA va tractar d'aquest topònim del Marroc, antiga capital del protectorat espanyol, en una conversa filològica, on era favorable a la forma **Tetuan**, tot argumentant que no era cap castellanisme sinó d'una adaptació de l'original *Tiṭwān* amb la pronúncia local, amb *e* a la primera síl·laba (*Converses filològiques VI. Lèxic. 1a part*, cit., pàgs. 71-73).

- b) En els països on s'empra l'alfabet àrab modificat (Iran, Afganistan, Paquistan), la llengua intermediària és gairebé sempre l'anglès: **Lahor** (no *Lāhaur* ni *Lahore*; pronunciat amb *h* aspirada), capital del Panjab, o **Teheran** (no *Tehrān*). També, de vegades, darrere de la forma anglesa s'amaga un origen portuguès: **Ormuz** (no *Hor-moz*).
- c) A l'Índia i als països que empren alfabet derivats del devanagari (Bangladesh, Birmanània, Laos, Nepal, Sri Lanka i Tailàndia), la toponímia ha estat vehiculada majoritàriament per l'anglès (amb algunes excepcions en què ho estat pel francès o pel portuguès): **Agra** (no *Agarā*), **Bangkok** (no *Krung Thep*), **Bombai** (no *Mumbaī* ni *Bombai*),⁸⁰ **Benares** (no *Benarés* ni *Vārānasi*),⁸¹ **Calcuta** (no *Kolkata* ni *Calcata*), **Colombo** (no *Kolamba*), **Delhi** (no *Dilli*), **Madràs** (no *Chennai*) i **Rangun** (no *Yangôn* ni *Rangoon*) presenten totes la vehiculació de l'anglès. Per contra, els topònims **Calicut** i **Cotxim**, a la costa de Malabar, deriven de les formes portugueses (*Calecute* i *Cochim*, que l'anglès va adaptar al seu torn en *Calicut* i *Cochin*) i no de les formes autòctones *Kozhikode* i *Kochi*.
- d) Els topònims més coneguts de l'Extrem Orient (Xina, Japó, Corea) han arribat a Occident també filtrats per transcripcions angleses, i els xinesos, concretament, a través de l'antic sistema de transcripció Wade: **Canton** (no *Guangzhou*), **Hong Kong** (no *Xianggang*), **Nanquín** (no *Nanjing*), **Pequín** (no *Beijing*), **Seül** (no *Kyongsong*), **Tientsin** (no *Tianjin*), **Tòquio** (no *Tōkyō*), **Tsingtao** (no *Qingdao*), **Xangai** (no *Shanghai*).⁸² Novament el portuguès vehicula el nom de les seves antigues colònies: **Macau** (no *Aomen*), **Timor** (no *Tímor* ni *Timur*).

80. Es considera preferent la forma **Bombai** i no *Bombai*, tot acceptant la forma i la pronúncia plana vehiculada per l'anglès, en detriment de la pronúncia aguda de l'original marathi *Mumbaī*. Tenim, a més, concurrència d'un nom comú documentat al DCVB (**bombai** *m.*, «Classe de pell procedent de la ciutat índia de Bombai»). La forma **Bombai** (> angl. *Bombay*) és compartida per totes les llengües europees, però en els darrers anys el seu ús ha experimentat una certa davallada en favor de la forma endotoponímica, com en el cas de *Beijing* (**Pequín**) o de *Chennai* (**Madràs**), fins al punt que s'han començat a proposar noves formes adaptades (com ara *Mumbaí*, propugnada per Juli MOLL a «Qüestions de toponímia catalana»). *Bombai* és la forma preferida per Joan COROMINES (*Lleures i converses...*, cit., pàg. 58), recollida per l'SC i, secundàriament, pel PCE. La pronúncia aguda també és preceptiva en el port. *Bombaim*, però cal no oblidar que Portugal va ser la primera nació europea que va entrar en contacte amb aquest territori, a començaments del segle XVI.

81. **Benares** és la forma recollida pel PCE, i ja va ser usada per Joan COROMINES (per exemple, DECat VI: 723). Segons Juli MOLL (QTC) és més fidel a la pronúncia de l'endotopònim *Vārānasi* (esdrúixol), del qual procedeix per metàtesi la forma anglesa *Benares* (plana), origen de la resta de formes europees.

82. A les formes xineses transrites en el sistema Wade **Tientsin** i **Tsingtao** es podrien afegir les adaptacions **Txungking** (*Chongqing*; Wade *Chungking*), capital de la Xina de 1938 a 1945 (veg. Joan COROMINES, *Lleures i converses...*, cit., pàg. 59), i **Xantung** (*Shandong*; Wade *Shantung*), coherents amb alguna altra forma adaptada ja preferent a la GEC, com ara **Iang-Tsé** (*Yangzi Jiang*), i que compten amb algun exotopònim romànic (port. *Xunquim*, *Xantum*). Quant a **Xangai**, cal dir que es tracta d'un exotopònim ja tradicional en català, establert per la GEC i també preferit pel PCE, malgrat que en la seva formació conté un error: l'obviació del caràcter aspirat de la segona *h* de l'original *Shanghai*. Per aquest motiu el DORT contenia l'adaptació *Xang-Hai*, que també recull el DPCV i Eduard FONTSERÉ a *Elements de geografia* (1938); Joan COROMINES proposava *Xanghai* (*op. cit.*, pàg. 59), forma que accepta l'SC. Juli MOLL (*op. cit.*) és partidari, en vista de la inviabilitat d'una nova adaptació en *Xangkhai*, totalment correcta, de mantenir crua la forma en *pinyin*, *Shanghai*, que a més seria coherent amb la forma preferida per la majoria de llengües europees (però en castellà *Shanghái*, en italià *Sciangai* i en portuguès *Xangai*). No obstant això, atès que es tracta d'una forma molt consolidada en l'ús i ben acordada amb el gentilici **xangainès -esa**, es continuarà considerant preferent **Xangai**.

Es pot concloure que moltes d'aquestes formes podrien ja considerar-se exotoponímiques, i convé mantenir-les perquè són internacionals i pràcticament indefugibles.⁸³

6.4. Finalment, cal considerar un important factor sociolingüístic que no s'ha de menysprear a l'hora de considerar la validesa per a l'ús actual d'aquests exotopònims: l'actual situació de subordinació de la comunitat lingüística catalana respecte a la cultura castellana i, en menor mesura, a la francesa. En alguns moments del procés de fixació del corpus s'han proposat exotopònims *ex novo* per al català només pel motiu que existia un exotopònim castellà. Així, al DOrt o al DPCV apareixen casos com **Anvers** (neerl. *Antwerpen*; cast. *Amberes*), **Gant** (neerl. *Ghent*; cast. *Gante*), **Bruges** (neerl. *Brugge*; cast. *Brujas*), **Lieja** (fr. *Liège*; cast. *Lieja*) o **Augsburg** (cast. *Augsburgo*), però no s'hi troben exotopònims per a **Aquino** o **Como**, per exemple, que sí que en tenen en francès (*Aquin*, *Côme*). Aquest factor de dependència és compartit en general per totes les llengües minoritzades que es troben en un procés de normalització recent, com ara l'occità, el gallec, el cors o el basc.⁸⁴ Ara bé, cal no oblidar que el català, a diferència d'alguns dels altres casos esmentats, compta amb una llarguíssima tradició cultural, que arrenca de l'edat mitjana, en el contacte amb d'altres comunitats lingüístiques sense la intermediació de cap llengua tercera (vegeu, més amunt, § 3.7).

7. Nous exotopònims

Des del punt de vista del nom geogràfic al qual fa referència, només s'ha considerat convenient una catalanització *ex novo* de topònims pertanyents a la «gran toponímia universal» (vegeu, més amunt, § 3.7), per adaptar-los a una pronúncia o una escriptura correcta segons les normes fonogràfiques del català, com a formes susceptibles de

83. Joan COROMINES ja insistia en la conveniència de mantenir la coherència amb formes comunes a la resta de llengües europees; a propòsit de **Suez**, escriu: «sembla en rigor que també hauríem de rebutjar *Suez* (en tot cas recordem que s'accentua en la *e*), puix que en àrab és *Suwéis*; tanmateix és veritat que en aquest cas la grafia afrancesada o castellanitzada s'ha generalitzat a moltes llengües (anglès, alemany i fins rus), potser doncs serà millor no intentar apartar-nos de l'ús general d'Europa», *ibidem*, pàg. 56.

84. Per als exotopònims occitans, veg. notes 57 i 87. En el cas del gallec, s'observa com l'existència de molts exotopònims portuguesos no ha estat cap condicionant per a la fixació d'una forma exotoponímica específica i sí, en canvi, l'existència d'un exotopònim castellà o la pertinença del topònim a l'Estat espanyol (*Os Anxeles*, *Badaxoz*, *Bruxas*, *Cherburgo*, *Florença*, *Hannóver*, *Liexa*, *Limoxes*, *Marraquex*, *Múnic*, *Niza*, *Nüremberg*, *Salónica*, *Salsburgo*, *Xibraltar*, *Xirona*, *Zúric*, etc.), la qual cosa ha portat a la no admissió d'una forma creada per contacte directe a través de l'emigració com és *Nuarca* (Newark, a l'estat nord-americà de Nova Jersey). O, en el cas del cors, sovint ha pesat més la influència del francès que no pas la de l'italià, precisament per la necessitat d'haver de referir-se amb més freqüència a l'àmbit comunicatiu francòfon, que es fa palès en formes llatinitzants o forçadament adaptades a la fonètica corsa com *Alnisu* (Aunis), *Angulmese* (Angolemès), *Bearnu* (Bearn), *Belloiese* (Beaujolais), *Bisonziu* (Besançon), *Belsia* (Beauce), *Bregia* (Brie), *Bressia* (Bresse), *Calchese* (Pais de Caux), *Clarmonferrandu* (Clarmont d'Alvèrnia), *Carante* (Xarenta), *Ecchisi* (Ais de Provença), *Guastinese* (Gâtinais), *Mascunese* (Mâconnais), *Monpelliereri* (Montpeller), *Nancea* (Nancy), *Nanta* (Nantes), *Nivernu* (Nevers), *Nime* (Nimes), *Palu* (Pau), *Perigordia* (Perigord), *Pittu* (Peiteu), *Remisi* (Rems), *Roanu* (Roan), *Rubaci* (Roubaix), *A Rucchella* (La Rochelle), *Rutenicu* (Roergue), *Santonia* (Santonge), *Valenziana* (Valenciennes) o *Valese* (Valois), totes elles sense equivalent exotoponímic en italià. En el cas del basc, l'existència d'exotopònims com ara *Anberes*, *Angulema*, *Arroxela* (La Rochelle, cast. *La Rochela*), *Brujas*, *Carcasona*, *Edinburgo*, *Erruan* (Roan, en cast. *Ruán*), *Gante*, *Groninga*, *Hanburgo*, *Konstantina* (Constantina, a Algèria), *Kornuales*, *Lausana*, *Lieja*, *Marrakex*, *Nimega*, *Nuremberg*, *Ostende*, *Salonika*, *Salzburgo*, *San Frantzisko* (als Estats Units), *Seelandia*, *Tamesis*, *Tarento*, *Turin* o *Zurich* sembla, de la mateixa manera, estretament lligada a l'existència d'un equivalent exotoponímic castellà.

gran difusió social i generadores d'una necessitat denominativa i comunicativa elevada.⁸⁵

En una gran part d'aquestes catalanitzacions concorren les tres condicions *a)*, *b)* i *c)* exposades en § 6.1, és a dir, la documentació prèvia, que comporta que, llevat d'alguns casos excepcionals, no es crea del no-res cap forma catalanitzada; l'existència d'exotopònims en altres llengües i la necessitat de l'adaptació per tal de poder construir un gentilici formalment correcte en català.

Se segueix, en aquests casos, la tendència creixent a la catalanització que ja presentava la GEC entre la primera i la segona edició, tendència que s'inscriu dins del procés de fixació del corpus d'exotopònims en català (veg. § 2.3). Exotopònims com ara **Ais de Provença**, **Ardenes**, **Àvila**, **Bahames**, **Beirut**, **Calataiud**, **Carib**, **Coblença**, etc., són adaptats al català per primera vegada a la GEC1.

Des d'un punt de vista formal i atenent al grau de modificació de la forma endotoponímica, es poden classificar aquestes noves adaptacions o catalanitzacions en tres grups: addició o supressió d'un accent per facilitar una pronúncia correcta; adaptació de les formes gràfiques de la llengua original a la llengua catalana, i finalment, catalanització més «profunda», que va més enllà de la mera adaptació.

7.1. Addició o supressió d'un accent

Deia Joan Coromines: «Quan l'accentuació s'aparti del que hauríem de suposar segons els nostres hàbits, si es tracta de noms molt coneguts, com *Òttawa*, *Cànberra* o *Potòmac*, sembla lícit de recomanar que entre nosaltres s'hi posi un accent gràfic».⁸⁶ Es tracta d'afegir (o de suprimir, si s'escau)⁸⁷ un accent a la forma endotoponímica original per tal d'evitar una pronúncia incorrecta segons les normes d'accentuació gràfica del català. A la GEC ja s'havien catalanitzat per aquest procediment, per primera vegada, topònims com ara **Aïnsa**, **Almeria**, **Arràs**, **Benín**, **Brasília**, **Bríndisi**, **Còria**, **Èboli**, **Hèlsinki**, **Himàlaia**, **Òstia**, **Òtranto**, **Rímimi**, **Tívoli** o **Vílnius**, a banda de moltíssims noms cor-

85. L'opció entre adaptació al català i manteniment de la forma endotoponímica (o, si el topònim és d'alfabet no llatí, per la transcripció) és sempre problemàtica i algunes vegades no serà possible el consens entre els professionals de la llengua. Com reconeixen els especialistes en l'adaptació de manlleus al català, «establir en quins casos és preferible l'adaptació total i en quins és preferible optar per la transcripció (més o menys simplificada) és una decisió que difícilment pot respondre a criteris del tot objectius i que sempre pot generar discrepàncies» (Rosa COLOMER, Xavier FARGAS i Dolors MONTES, «Noves perspectives sobre els manlleus», *Estudis Romànics XXVIII* (2006), pàgs. 160-161).

86. «Alguns topònims estrangers usats sovint en forma incorrecta», cit., pàg. 57.

87. En aquests casos s'obtenen algunes vegades formes idèntiques a les originals: **Amsterdam** i **Rotterdam** (aguts), **Ravenna** (pla), **Salzburg** (agut). En els dos primers casos se segueix la pronúncia neerlandesa originària, que conserven el francès, l'occità i el portuguès (*Amesterdão*, *Roterdão*); per influència anglesa, però, és més corrent actualment en català i en castellà la pronúncia esdrúixola (que hauria exigit una grafia *Amsterdam*). En el tercer cas es té en compte la intermediació del francès *Salzbourg*, de manera anàloga a molts topònims germànics acabats en *-burg* o *-berg* (**Augsburg**, **Brandeburg**, **Edimburg**, **Estrasburg**, **Gotemburg**, **Hamburg**, **Mecklemburg**, **Nuremberg**, **Oldemburg**, **Wurtemberg**, etc.). Els gentilicis d'aquestes ciutats són **amsterdamès**, **rotterdamès**, **ravennès** i **salzburguès**, tots ells inclosos al GDLC (veg. nota 24).

responents a estats o regions. Aquest criteri és seguit també per l'occità, el castellà i pel portuguès.⁸⁸

Una primera consideració que cal tenir en compte és que l'addició d'un accent gràfic no comporta necessàriament una catalanització completa. Això vol dir que determinades formes poden portar accent per facilitar la pronúncia però, alhora, poden presentar grafies inusuals dins del sistema ortogràfic català (*k*, *w*, *h* aspirada, *kh*, *y*, *ch*, *sh*, etc.).⁸⁹ Així, **Brèscia**, **Mànchester** i **Òttawa** presenten accent però mantenen, en canvi, les grafies *sc*, *ch* i *w* pròpies de les ortografies italiana i anglesa, atès que una catalanització completa, a més de resultar estranya i de no tenir cap documentació prèvia, hauria fet indetectables els topònims.⁹⁰ Aquest fenomen ja s'observa en alguns exotopònims catalans ben consolidats: *h* aspirada a **Hèlsinki**, *w* a **Westfàlia**, *kh* i *k* a **Khakàssia**, etc.

En tots els casos s'ha analitzat acuradament l'ús que s'ha fet de les formes accentuades i l'autoritat de determinats autors que les empen. Cal advertir que Joan Coromines recomana moltes d'aquestes formes, i el PCE en recull la gran majoria.

D'acord amb aquest criteri, doncs, s'accepten com a preferents, entre algunes altres, **Agèn** (no *Agen*), a Occitània;⁹¹ la **Sanàbria** (comarca lleonesa), **Èvora** (no *Évora*) a Portugal; el llac **Leman** (no *Léman*); el riu **Àdige**, **Brèscia** i **Fièssole**, a Itàlia; **Bristol**, **Lancàster**, **Mànchester** i **Òxford**, a Anglaterra;⁹² **Càrdiff**, la capital del País de

88. Cal remarcar que el DPHD accentua, entre molts d'altres, *Adís Abeba*, *Búfalo* (per *Buffalo*, ciutat nord-americana), *Amsterdam*, *Bahréin*, *Fràncfort*, *Hanói*, *Lyón*, *Mànchester*, *Núremberg*, *Múnic*, *Rímìni*, *Róterdam*, *Sídney* i *Zúrich*, i que el prestigiós VLP de Rebelo GONÇALVES grafia *Ajácio* (*Ajaccio*), *Amálfì*, *Bonifácio*, *Bóston*, *Bristol*, *Catânia*, *Dénver*, *Glócester*, *Ilinóis*, *Ísquia*, *Maracaibo*, *Mineápolis*, *Ósaca* (*Osaka*), *Ontário*, *Trébia*, *Údine* o *Vancóver*. En occità tenim formes adaptades de gran toponímia per addició o supressió accentual com ara *Albèrta*, *Arizòna*, *Bangkòk*, *Casèrta*, *Èlba*, *Èrie*, *Hanòi*, *Manitòba*, *Minneapolis*, *Minnessòta*, *Nairòbi*, *Òslo*, *Pistòia*, *Santandèr*, *Taipèi*, *Timòr*, *Tògo*, *Tudèla*, *Zagrèb*, etc.

89. En aquestes adaptacions parcials se segueix un criteri similar a l'emprat en nombrosos termes estratigràfics en geologia que deriven de noms propis exògens, i que també presenten grafies estranyes a l'ortografia catalana (*acheulià*, *ashgil-lià*, *châtelperonià*, *downtonià*, *weichselià*, *yeadonià*, etc.). Veg. la «Introducció» d'Oriol RIBA I ARDERIU al *Diccionari de geologia*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Institut d'Estudis Catalans, 1997, pàg. xx.

90. En occità el nom de la ciutat italiana és *Breissa*, amb adaptació completa. En portuguès, en canvi, s'adopta el llatí *Bríxia*, semblantment a altres cultismes que recull el VLP de Rebelo GONÇALVES: *Ambiano* (Amens), *Arécio* (Arezzo), *Cambrígia* o *Cantabrígia* (Cambridge, llat. CANTABRIGIA), *Cantuária* (Canterbury, en llatí CANTUARIA), *Dúbis* (Doubs), *Câncio* (Kent), *Líger* (Loira), *Monastério* (Münster, en llat. MONASTERIUM), *Oxónia* (Òxford, en llatí OXONIA), *Túrones* (Tors), *Salisbúria* (Salisbury), *Upsália* (Uppsala), *Vecta* o *Véctis* (Wight) o *Vratislavia* (Breslau, en llatí VRATISLAVIA).

91. L'absència d'accent en el nom d'aquesta ciutat occitana indueix a una pronúncia plana quan en occità (i en francès) es pronuncia aguda. Malgrat que en occità la *e* és tancada (oberta nasalitzada en francès), segons Juli MOLL (QTC) des d'un punt de vista etimològic convé que en català dugui accent obert. **Agèn** prové d'un ètim AGĬNNUM amb *i* breu que en llatí vulgar va passar a *e* tancada tònica, la qual correspon en català oriental a una *e* oberta, a una *e* tancada en català occidental (i en occità) i a una *e* neutra a les Balears. Donat que en català se segueix en primer lloc l'estàndard fonètic oriental, és preferible la forma **Agèn** a *Agén*, més respectuosa amb la pronúncia occitana actual, però que contravé les lleis de la gramàtica històrica catalana. Joan COROMINES fa servir sempre *Agén* (per exemple, DECat II 61b55) mentre altres autors, com ara Raimon D'ABADAL i Martí de RIQUER, usen **Agèn**. El gentilici és **agenès** -*esa*.

92. És evident que una aplicació a ultrança de l'addició d'un accent conduiria a fer-ho en molts més casos, la qual cosa és del tot desaconsellable, malgrat el que fan altres llengües romàniques (veg. nota 88). En els topònims italians, s'ha optat per considerar preferents únicament les formes accentuades corresponents a gran toponímia que ja tenien tradició en català: **Àdige** (ja a la GEC1), **Brèscia** i **Fièssole**. S'han desestimat, en canvi, *l'Aquila* (*dels Abruços*), *Bòrmio*, *Impèria*, *Isèrnia*, *Pèsaro*, *Sòndrio*, *Tànaro* o *Tè-*

Gal·les; **Hannòver** i el riu **Òder**, a Alemanya; **Òdense**, a Dinamarca, principal centre de l'illa de Fiònia; **Ànkara**, la capital turca; els centres arqueològics d'**Abú Símbel** i **Lúxor**, a Egipte, i **Àksum** (no *Axum*) a Etiòpia; **Òttawa** i **Ontàrio** al Canadà; **Bòston**, el riu **Potòmac** i **Indianàpolis** als Estats Units, i el riu **Paranà** a l'Amèrica del Sud.

Òbviament, l'addició o no de l'accent és més prescriptiva per evitar pronúncies errònies quan el topònim original s'escriu en un alfabet no llatí, atès que en aquests casos es realitza més aviat una transcripció que una adaptació, i les transcripcions comporten l'addició de l'accent gràfic quan cal: **Skòpie** (no *Skopje*), **Sòfia** (no *Sofia*); **Islamàbad**, **Jalalàbad**, **Kàbul**; **Jàipur**, **Karnàtaka**, **Kèrala**, **Làkhnau**, **Mànipur**, **Síkkim**, **Tàmil Nadu** i **Trípura**, a l'Índia; **Ulan Bàtor** (no *Ulaanbaatar* ni *Ulan Bator*), la capital mongola; **Òsaka** (no *Osaka*), al Japó. En el cas del malai, que s'escriu amb alfabet llatí des dels anys 50, s'ha optat per afegir un accent únicament als topònims més importants: **Kuala Lúmpur** i **Selàngor** a Malàisia, i l'illa de **Séram** (no *Seram* ni *Ceram*), a Indonèsia. També s'ha esmenat l'accentuació de **Celebes** (no *Cèlebes*).⁹³

Cal advertir que en cas de conflicte entre accentuació originària i forma etimològica s'ha donat preferència a la primera, especialment si aquesta ja té un ús consolidat en català: **Zanzíbar** (no *Zanzibar*) o **Mississipi** (no *Mississipi*). Vegeu, més amunt, § 3.2.

Quan la llengua originària no té accents tòncics (com ara les llengües turqueses), s'ha optat per un criteri etimològic en el cas de **Ànkara** (no *Ankara* ni *Ankarà*). Vegeu § 3.2.

Un cas de difícil solució és el de la capital del Nepal, atès que en nepalès és *Kāthmāndū*, amb les tres sil·labes llargues, per la qual cosa s'ha donat preferència a la forma plana **Katmandu** (no *Kātmandu* ni *Katmandú*), per considerar-la la més acostada a la pronúncia nepalesa original.⁹⁴

Finalment, cal remarcar que el procés d'adaptació de topònims exògens, d'una manera semblant a la dels manlleus, no és un procés completament tancat. Dependent de les

ramo, formes que, malgrat tot, són usades per autors com Joan COROMINES o Miquel BATLLORI i fins i tot en l'interior d'algunes entrades de la GEC. Quant als topònims corresponents a territoris de llengua anglesa, el criteri ha estat el mateix, la tradició d'ús i la necessitat comunicativa del topònim; cal afegir-hi, però, un altre, i és que en els casos de **Bòston**, **Bristol** i **Òxford** s'ha produït un nom comú (veg. § 3.5). En el cas de **Càrdiff** concorre, a més, el fet que sigui capital d'una nació. La forma **Lancàster** ja apareix recollida al DPCV. S'han desestimat les formes accentuades següents: mar de *Bàffin*, *Birmingham*, *Chèster*, llac *Èrie*, *Èxeter*, *Hòbart*, *Honolulu*, *Sídney*, *Úlster* o *Vancoúver*, entre algunes altres de menors, la majoria procedents d'Eduard FONTSERÉ a *Elements de geografia* (1938). No obstant, no és descartable que en el futur es pugui reconsiderar algun cas, especialment el de **Sídney**, per la gran necessitat comunicativa que genera.

93. La forma *Cèlebes*, amb accent dislocat, ja present al DOrt i preferent a la GEC, pot haver estat originada per una lectura dolenta dels accents francesos a través del castellà. El PCE enregistra, més encertadament, **Celebes**, basant-se en la pronúncia més acostada a l'original malai *Sulawesi*, pronunciat aproximadament [sulabési]. Només el castellà i l'italià pronuncien esdrúixol aquest topònim, i cal tenir present la tendència de l'italià a la pronúncia proparoxítona. En canvi, en portuguès (*Celebes*), en francès (*Célèbes*) i en anglès (*Celebes*), llengua de vehiculació del topònim a les llengües europees, **Celebes** és un mot pla. Únicament la forma portuguesa s'origina per contacte directe durant el segle XVI. Al *Planisferi 1:22.000.000 (El Món)* de l'Institut Cartogràfic, Juli MOLL ha inclòs la forma *Selebés*, amb una grafia inicial *s* més acostada a la malaia, però que s'allunya de la forma gràfica internacional amb *c*.

94. La GEC i el PCE recollien *Kātmandu*, mentre l'SC enregistra *Katmandú*. Aquesta segona forma, amb accentuació aguda, és la més utilitzada en català, segurament per la coincidència amb les formes cast. *Katmandú*, occ. *Katmandó*, fr. *Katmandou* i angl. *Kathmandu*; és recomanada pels Serveis Lingüístics de TV3 i Catalunya Ràdio. Només el port. *Catmandu* i l'it. *Katmandu* presenten accentuació plana.

necessitats denominatives de cada moment poden ésser susceptibles de revisió altres casos de gran toponímia.⁹⁵

7.2. Adaptació a l'ortografia catalana

Un segon grau de catalanització comporta l'adaptació de la grafia original del topònim al sistema fonocogràfic del català, adequant harmònicament les formes gràfiques exògenes a les peculiaritats de la nostra ortografia. S'ha limitat aquest recurs a aquells casos de gran toponímia susceptibles d'un extens ús social, i molt especialment a aquells topònims procedents de llengües d'alfabet no llatí.⁹⁶

S'han fet les adaptacions gràfiques següents, seguint la tendència ja aplicada per la GEC en altres exotopònims consolidats:

- a) Adaptació del dígraf francès *ou* a *u* en alguns topònims importants (cf. *Adamaua*, *Camerun*, *Friburg*): **Duala** (no *Douala*), l'important port camerunès, **Gibuti** (no *Djibouti*), **Kairuan** (no *Kairouan* ni *Al-Qayrawān*), **Missuri** (no *Missouri*) o **Numea** (no *Nouméa*), la capital de Nova Caledònia.⁹⁷
- b) Adaptació de la grafia eslava *j* a *i*, a fi d'evitar pronúncies errònies o estranyes (cf. *Croia*, *Sòfia*): **Cetínia** (no *Cetinje*), **Liubliana** (no *Ljubljana*), **Skòpie** (no *Skopje*) o **Voivodina** (no *Vojvodina*).⁹⁸

95. Alguns casos que es podrien replantejar en el futur són el llac **Èrie** (als Grans Llacs nord-americans), **Sídney** (ciutat australiana), **Úppsala** (important ciutat sueca) o **Zàgreb** (capital de Croàcia).

96. A l'hora de considerar la catalanització interalfabètica de topònims importants, Jem CABANES ha escrit: «Quant als topònims que no tenen forma catalana i que s'han de transcriure, no poden considerar-se iguals els de països coneguts, i susceptibles d'un ús sovintejat, i els de llocs ignots i d'ús rar: si aquests toleren grafies en català estridents (*Qom*), aquells s'hi resisteixen i, tard o d'hora, s'han d'ajustar als patrons gràfics de la nostra llengua (*Irac*, *Paquistàn*...)» *Llibre d'estil de Vilaweb*, pàg. 35. (Consultable en línia: <http://10anys.vilaweb.com/lli-breestil/pdf/Llibreestil-v1.pdf>)

97. En el cas de **Duala**, a més de l'existència d'altres exotopònims romànics (occ. *Doala*, cast. i port. *Duala*) i de tenir una certa tradició d'ús en català, concorre el fet que **duala** (*m. i f.*) és un nom comú que designa l'ètnia bantu que habita aquella part del Camerun. La forma **Numea**, usada entre altres autors per Josep M. de SAGARRA, és també la forma canaca original de la capital de Nova Caledònia, que només té un altre exotopònim romànic, el port. *Numeia*. Cal advertir, finalment, que **Anjou**, nom d'una regió històrica francesa (cap. Angers, gentilici **angeví -ina**) que va donar nom a una de les dinasties més importants de l'Europa medieval i moderna, és un exotopònim en català (com les ciutats de **Cambrai**, **Cortrai**, **Pau** o **Millau**, on els diftongs finals sonen plens: [ái] i [áw]), i que, per tant, cal pronunciar amb diftong final [ów]. Els gentilicis de les dues últimes ciutats són **palès -esa** (veg. COROMINES, *OnCat* VI: 118) i **milla-vès -esa** (usat per Ferran SOLDEVILA; veg. Juli MOLL, QTC).

98. En la forma **Skòpie** concorre el fet que es tracta d'una transcripció, atès que la llengua original, el macedònic, no s'escriu amb alfabet llatí (*Ckonje*). La forma *Skopje* no passaria d'ésser una transliteració, malgrat que és la forma preferida en moltes llengües; en castellà, però, es prefereix *Skopie* (DPHD), en portuguès *Escòpia*, i en neogrec *Σκοπία*. A més, com que es tracta de la capital d'un estat, aquesta forma transcrita sembla altament justificada. També permet de formar amb facilitat el gentilici, que hauria de ser **skopiota** (invariable). També en aquesta situació la capital de Bòsnia, **Sarajevo**, per la qual cosa Juli MOLL ha proposat la grafia *Saraievo* per a evitar la pronúncia de *j* com a palatal. No s'ha cregut oportuna aquesta adaptació, atès que **Sarajevo** ja és una forma molt consolidada en català, hi ha molt pocs exotopònims europeus (fr. *Séraiévo*, actualment en desús, it. i port. *Saraievo*, al. *Sarajewo*) i el gentilici ha de ser **sarajevita**, per analogia amb altres llengües europees, però és un cas que es podria reconsiderar. Quan la importància del topònim i la necessitat comunicativa ho justifiquin, es podrien admetre adaptacions de la grafia exògena *y* a *i* (cf. *Bombai*, *Ceilan*, *Dahomei*, *Himàlaia*, *Iang-Tsé*, *Iemen*, *Ipres*, *Tòquio*): **Kioto**

- c) Adaptació de *w* semivocàlica o amb un mínim paper consonàntic, o bé en un diftong, a *u* (cf. *Assuan*, *Ruanda*, *Irauadi*, *Massaua*, *Saluen*, *Tetuan*): **Botsuana** (no *Botswana*), **Hadramaut** (no *Hadramawt*), **Suazilàndia** (no *Swazilàndia*) o **Zimbàbue** (no *Zimbabwe*).⁹⁹
- d) Adaptació del grup consonàntic *nb* a *mb* (cf. *Abú Símbel*, *Edimburg*, *Nuremberg*): **Càmberra** (no *Canberra*), **Istanbul** (no *Istanbul*), **Mecklemburg** (no *Mecklenburg*)¹⁰⁰ o **Oldenburg** (no *Oldenburg*).
- e) Adaptació de *ll* geminada a la grafia catalana *l·l* (cf. *Brussel·les*, *Gal·lura*, *Mosel·la*, *Pantel·leria*): **Tal·lin** (no *Tallinn*), la capital d'Estònia, o **Valtel·lina** (no *Valtellina*), vall dels Alps italians.¹⁰¹
- f) Adaptació de les grafies exògenes amb el so africacat sonor [dʒ] a *tj* o *tg*:¹⁰² **Azerbaitjan** (no *Azerbaidjan*), **Atjària** (no *Adjària*), **Cambotja** (no *Cambodja*), **Dobrutja** (no *Dobrudja*), **Fitgi** (no *Fiji*)¹⁰³ o **Tatgiquistan** (no *Tadjikistan*). En posició inicial, aquest so s'ha representat per *g* o *j*, atès que en català és impossible aquest mateix so en posició inicial (cf. *Gerba*, *Jakarta*, *Jungària*): **Gibuti** (no *Djibouti*)¹⁰⁴ **Gidda** (no *Ġidda*, *Jidda* ni *Jiddah*) o **Giza** (no *Gizeh* ni *Gízeh*).

(no *Kyoto*), **Sídney** (no *Sydney*), que ja tenen alguna tradició d'ús en català. Veg. § 7.3.1.b) per al cas de **Guaiana** (no *Guyana*).

99. Cal notar la diferència entre **Botsuana** (*Botswana*), **Ruanda** (*Rwanda*) i **Zimbàbue** (*Zimbabwe*), on la grafia anglesa *w* correspon a un diftong creixent, i **Malawi**, on aquesta grafia sí que té un paper consonàntic que no aconsella l'adaptació de la *w* en *u*. El castellà obvia aquesta diferència en la forma adaptada *Malawi* (al costat de *Botsuana*, *Ruanda* i *Zimbabwe*). El portuguès sí que ha adaptat aquest topònim respectant el paper consonàntic de la *w*: *Malávi*. En el cas de **Botsuana**, a més, cal considerar l'existència dels noms **betxuana**, designació adaptada del poble *tswana*, majoritari en aquest estat africà, i de **Betxuanalàndia**, adaptació de l'antic nom colonial anglès *Bechuanaland*.

100. El DPCV recull *Mecklemburg*, forma totalment adaptada al català i acordada amb l'occ. *Mecklemborg* i it. i port. *Mecklenburgo*.

101. Les dues formes són usades per Joan COROMINES. El primer apareix a «Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta», amb la grafia errònia *Tal·lin* (*Lleures i converses...*, cit., pàg. 58), i també al PCE com a forma secundària (amb la forma *Tal·linn*, menys adequada); altres formes exotopòniques europees són *Tallín* (castellà), *Taline* (portuguès) i la històrica *Reval* (alemany). El segon és usat al DECat (per exemple, II: 231b39), presenta la variant *Valtelina* (SC) i compta amb nombrosos exotopònims: cast. i port. *Valtelina*, fr. *Valteline*, angl. *Valtelline*, al. *Veltlin*, etc. S'ha desestimat l'adaptació *Caltabel·lota* (per **Caltabellotta**, ciutat siciliana).

102. Segons Juli MOLL, «El català no té els dígrafs *dg* ni *dj*. En transliteracions a l'alfabet llatí sí que poden aparèixer, però no pas en adaptacions al català. Ara, els noms de països els hem d'escriure en català, no en transliteració. Per tant, no s'ha de dubtar gens que les formes a adoptar són: *Azerbaitjan*, *Atjària*, *Cambotja*, *Tatgikistan* i *Dobrutja*» (QTC). Cal remarcar que el DIEC1 havia adoptat les formes **Azerbaitjan** (s.v. *àzeri*) i **Cambotja** (s.v. **cambotjà -ana**), que han estat rectificats incomprensiblement en el DIEC2 en *Azerbaidjan*, *Cambodja* i *cambodjà*. **Azerbaitjan** és la forma recollida a la GECl, el GLC, el PCE, l'SC i al *Llibre d'estil de Vilaweb*;

103. Cf. la forma **Fitgi** amb la francesa *Fidji*, italiana *Figi*, anglesa *Fiji*, alemanya *Fidschi*, totes elles amb grafies que responen a pronuncies africades. La castellana *Fiyi* i la portuguesa *Fiji* són les úniques amb grafies de sons no africats. Caldrà esmenar el gentilici *fijià -ana* (GDLC) en **fitgià -ana**. L'SC recull la forma *Fidji*, més pròpia d'una transcripció interalfabètica que d'una adaptació.

104. Cf. la forma **Gibuti** amb el castellà *Yibuti*, l'italià *Gibuti* i el portuguès *Jibuti*, i amb l'exotopònim català *Jakarta* (en forma original malaia *Djakarta*). S'ha de notar que aquesta adaptació és una transcripció, atès que la llengua pròpia més estesa d'aquesta república africana de la mar Roja és l'àrab. Gentilici: **gibutià -ana**.

- g) Adaptació de les grafies estrangeres amb el so fricatiu sord [ʃ] a *x* o *ix*, especialment en topònims d'alfabet no llatí (cf. *Baixquíria*, *Caixmir*, *Ingúixia*, *Manxúria*, *Marràqueix*, *Taixkent*, *Txuvàixia*, *Xangai*): **Aixgabat** (no *Aškhabad*, *Aixkhabad*, *Ašgabat* ni *Ašgabat*) per a la capital del Turcmenistan, **Kaixgar** (no *Kashgar*, *Qāshqār* ni la forma xinesa *Kachi*), antic centre cultural del Turquestan xinès, i **Kaixgària** (no *Kashgària*); **Mogadixo** (no *Muqdiishu* ni *Mogadiscio*; veg. § 3.2), la capital de Somàlia, **Príxtina** (no *Prishtinë*, forma albanesa, ni *Priština*, forma en serbocroat transliterat), la capital de Kossova. Puntualment s'han adoptat aquestes grafies catalanes en alguns topònims occitans importants (cf. *Foix*, *Mirapeix*): **Auix** (no *Auch*) per a l'antiga capital gascona, **Luixon** (forma emprada per Coromines, no *Luchon* ni *Luisson*) o la **Xarenta** (no *Charanta* ni *Charente*), l'important riu del Peiteu. Per la seva tradició en català, i perquè evita la pronúncia africada, s'ha considerat també preferent **Xicago** (no *Chicago*).¹⁰⁵
- h) Representació per *ss* de so [s] en posició intervocàlica, per tal d'evitar sonoritzacions errònies, com es fa en francès, occità, italià i portuguès (cf. *Bàssora*, *Ienissei*, *Làrissa*, *Mossul*, *Txerquèssia*): **Bidassoa** (no *Bidasoa*; fr. i occ. *Bidassoa*), **Kossova** (no *Kosovo* ni *Kosovë*; veg. § 7.3.1.c), **Lhassa** (no *Lhasa*), **Mombassa** (no *Mombassa*), el llac **Nyassa** (no *Nyasa*) i **Nyassalàndia** (no *Nyassalàndia*), **Sussa** (no *Sousse* ni *Susa*), ciutat tunisiana.¹⁰⁶
- i) En adaptació interalfabètica o de topònims exòtics, representació per *s* del so [z] en posició intervocàlica o en coda sil·làbica (cf. *Bengasi*, *Coràsmia*, *Gagaúsia*, *Guipúscoa*, *Posnània*): **Abkhàsia** (no *Abkhàzia*), **Asov** (no *Azov*), **Biserta** (no *Bizerta*) o **Zambesi** (no *Zambezi* ni *Zambeze*) i **Zambèsia** (no *Zambézia*). S'ha mantingut la grafia *z* en altres casos, com **Azerbaitjan**, **Gaza** o **Giza**, i també en posició final (**Elburz**, **Ormuz**, **Suez**; però **Fes** i **Mequinès**, grafies ja consolidades), en benefici de la coherència amb altres solucions romàniques; en posició final aquesta *z* s'ha de pronunciar ensordida.
- j) En alguns casos molt concrets d'adaptació interalfabètica, adaptació de les grafies *k* i *q* que representen sons oclusius (velar i uvular, respectivament) a *c* i *qu*: **Irac** (no *Iraq*) i **Catar** (no *Qatar*) eviten la presència de la grafia estrident *q* en posicions in-

105. La forma **Xicago** ha estat propugnada i usada repetidament per Joan COROMINES: «En una altra gran ciutat [parlava de *Nova York*], on la pronúncia correcta en anglès contradiu a la grafia, es pot vacil·lar: vet aquí per què alguns insisteixen en *Chicago* i altres en *Xicago*, que aquesta (i no aquella com s'hauria d'esperar) és l'única pronúncia correcta del mot; per això ja en una vella edició del *Diccionari ortogràfic* de l'Institut es va adoptar *Xicago* i potser valdria més no canviar-ho» (*Lleures i converses...*, pàg. 57). Totes les fonts enciclopèdiques catalanes recullen preferentment *Chicago* (GEC, PCE, SC i GLC), i inclouen una entrada secundària a *Xicago* amb una remissió a *Chicago* la GEC, el PCE i l'SC. A l'entrada principal, però, només el PCE fa constar *Chicago* (o *Xicago*). La pronúncia anglesa original és amb [ʃ], per la qual cosa només la forma **Xicago** garanteix una pronúncia fricativa [ʃ]. Aquesta forma és emprada en moltes entrades de la GEC, i ha estat usada per molts escriptors importants. Tot i el que afirma COROMINES, a les edicions que hem pogut consultar del DOrt (primera i segona), **Xicago** no hi apareix; sí, en canvi, als *Elements de geografia* (1938) d'Eduard FONTSERÉ: «A la vora dels llacs, *Xicago*, amb tres milions i mig d'habitants, i Detroit centralitzen grans negocis miners i agrícoles i indústries derivades del bestiar» (pàg. 296). El gentilici podria ser **xicaguès -esa**, amb un sufix divergent d'altres gentilicis romànics recollits en diccionaris (fr. *chicagoan -e*, it. *chicagoano -a*, cast. *chicaguense*; angl. *Chicagoan*).

106. De la mateixa manera que es fa en francès i occità *Bidassoa* i *Mombassa*. Les formes catalanitzades tenen ja una certa tradició; **Bidassoa**, concretament, ja apareix al DOrt i al DPCV. *Lhasa* és la forma internacional de la capital del Tibet, però en català no reflecteix la pronúncia sorda original del tibetà, fet que eviten les formes francesa i italiana, *Lhassa*, i la portuguesa, *Lassa* (d'acord amb el VLP de Rebelo GONÇALVES). El port kenyà és *Mombassa* en italià i *Mombaca* en portuguès.

justificades.¹⁰⁷ Semblantment, **Curdistan** (no *Kurdistan*), **Paquistan** (no *Pakistan*) i **Carditsa** (no *Karditsa*), perquè aquests exotopònims que presenten adaptada la grafia *k* ja tenen una certa tradició en català i, en els dos primers casos, són coherents amb les solucions adoptades per a la resta de corònims acabats en el sufix *-stan* que s'explicitaran més avall. Tret d'aquestes excepcions, la norma general ha estat respectar les grafies originàries amb *k* (i també *w*, *y* i *h* aspirada): **Bakú**, **Dakar**, **Hannòver**, **Hèlsinki**, **Jakarta**, **Hawai**, **Kiev**, **Kuwait**, **Nova York**, **Westfàlia**, **Wurtemberg**, etc.¹⁰⁸

- k) En tres casos de topònims exòtics vehiculats per l'anglès, s'ha reduït el grup consonàntic *cc* a *c* quan aquesta grafia anglesa no representa cap duplicació del so [k] en la llengua originària, sinó que evita una pronúncia errònia de la vocal immediatament anterior (cf. *Dècan*, *Lacadives*): **Acra** (no *Accra*), capital de Ghana, **Daca** (no *Dacca* ni *Dhaka*, en bengalí romanitzat), capital de Bangladesh, i **Malaca** (no *Malacca* ni *Melaka*, en malai). En tots tres casos la duplicació de la *c* en anglès evita la pronúncia [éj] de la primera *a*, precaució que es fa innecessària en català i en altres llengües romàniques; alhora, s'eviten geminacions errònies del so [k].¹⁰⁹

107. La forma **Irac**, només aparentment revolucionària, és usada regularment a Vilaweb (que fins i tot va tenir exposada durant una colla de setmanes a Internet la justificació d'aquesta grafia en el moment d'ésser adoptada), i ja va ser emprada en el DCVB (s.v. *Bagdat*), per Joan COROMINES en el DECat (veg., per exemple, IV: 236a38 o VIII: 90a44), i, entre altres escriptors i autoritats, per Josep PLA. Aquesta forma no presenta cap discordança amb el gentilici **iraquíà -ana** (o, encara millor, com proposa Joan COROMINES, **iraquí -ina** —*Lleures i converses...*, cit., pàg. 60—, amb el sufix *-í -ina* característic dels gentilicis corresponents a topònims àrabs).

108. Aquestes grafies compareixen només en noms propis o en manlleus no totalment assimilats al català, i aquest ús ha estat respectat en aquells topònims amb una forma internacional ben consolidada, i amb pocs exotopònims romànics. Han estat considerades, doncs, grafies internacionals, i, per tant, malgrat que es respecten les adaptacions amb les grafies *c* i *qu* ja fetes per la GEC o per altres fonts normatives (*Caixmir*, *Calmúquia*, *Marràqueix*, *Nanquín*, *Pequín*, *Tonquín*, *Tòquio*, *Txerquèssia*, etc.), no s'han acceptat formes com *Alasca* (**Alaska**), *Baical* (**Baikal**), *Camxatca* (**Kamtzatka**) o les illes *Curils* (**Kurils**), procedents del DOrt i que tenen una tradició d'ús remarcable, perquè resulten inusitades en l'ús actual i no presenten gaires equivalents romànics (it. i port. *Alasca*, it. *Camciatca*, port. *Camecháteca*, it. *Curili*, port. *Curilhas*). Joan COROMINES, parlant de l'adaptació de topònims japonesos, deia: «*Tòquio* té ja grafia catalana; fora d'això respectem la *k* internacional, canviem només la *sh* anglesa en *x*, i accentuem correctament, *Honxu*, *Xikoku*, *Sakhalín*. *W* és una grafia internacional, no solament anglesa, que podem respectar mentre la pronunciem com a *u* consonàntica (pertot fora d'Alemanya i Polònia)» (*Lleures i converses...*, cit., pàg. 59). Com és sabut, altres llengües romàniques presenten més intransigència respecte de l'admissió d'aquestes grafies. Cf. les formes catalanes amb les occitanes *Cairoan* (Kairuan), *Meclemborg*, *Tòbroc* (Tòbruk) o *Vestfàlia*; amb les italianes *Alasca*, *Camciatca*, *Cossovo*, isole *Curili*, *Giacarta* (Jakarta), *Meclemburgo*, *Seicelle* (Seychelles), *Svitto* (Schwyz), *Tanganica* (Tanganyika) o *Vurtemberg*; o amb les portugueses *Auclanda* (Auckland), *Banguécoque* (Bangkok), *Honguecongue* (Hong Kong), *Iucão* (Yukon), *Nova Iorque*, *Pionguiangue*, *Quénia*, *Reiquejavique* (Reykjavík), *Sascachevã* (Saskatchewan), *Vestefàlia*, *Vinipegue* (Winnipeg) o *Vladivostoque*. Per la seva importància, es podria considerar l'admissió de l'adaptació **Kioto** (per *Kyoto*), l'antiga capital japonesa, molt consolidada en l'ús actual, amb altres equivalents romànics (cast. *Kioto*, port. *Quioto*, it. *Chioto*).

109. Joan COROMINES ja proposava la grafia **Acra** per aquest motiu (*Lleures i converses d'un filòleg*, ed. cit., pàg. 56), i Juli MOLL (QTC) proposa d'afegir-hi **Daca**. L'adaptació **Malaca** ja apareix al DPCV, al DGLC de FABRA (s.v. *benjui*) i també al DIEC2 (s.v. *malai*) i en l'interior d'alguns articles de la GEC. *Acra*, *Daca* i *Malaca* són les formes portugueses per a aquests topònims. La duplicació de la *cc* en anglès per a evitar pronúncies desviades de la vocal anterior s'observa en altres exotopònims anglesos, com ara *Mecca*, *Moluccas* i *Morocco*.

- l) En algun cas concret, pròtesi vocàlica amb *e* d'un topònim començat amb *s* líquida (cf. *Escalda*, cap *Espartel*, *Espira*, *Estocolm*, *Estrasburg*): **Escútari** (no *Üsküdar* ni *Scutari*), **Espolet** (no *Spoleto*) i **Estròmboli** (no *Stromboli*).¹¹⁰
- m) També esporàdicament, adaptació d'una *-o* en diftong decreixent i en posició final de mot en *-u* (per analogia amb altres exotopònims com *Macau*, *Millau*, *Peiteu*, etc.): **Borneu** (no *Borneo*) i **Montevideu** (no *Montevideo*).¹¹¹ (Sobre aquest últim cas, vegeu més endavant § 7.3.2.)
- n) En algun cas esporàdic d'adaptació interalfabètica, adaptació del so [x] (habitualment representat en català per *kh*) a [k] representat per *c* o *qu* (cf. *Astracan*): **Òcrida** (no *Ohrid* ni *Òkhrida*), forma vehiculada per l'italià.¹¹²

Un grup de corònims que han estat objecte d'una adaptació especial són els noms dels països d'Àsia Central que presenten el sufix turquès *-stan*. D'entrada semblava aconsellable un tractament homogeni i en consonància amb les adaptacions que majoritàriament han fet les altres llengües romàniques. Així, i d'acord amb **Curdistán** i **Paquistán**, les adaptacions completament catalanitzades serien **Quirguisistan** (no *Kirguizistan*), **Tatgiquistan** (no *Tadjikistan*), **Turcmenistan** (no *Turkmenistan*), **Uiguristan** (no *Xinjiang*) i **Usbequistán** (no *Uzbekistan*). Un cas de difícil solució és el del *Kazakhstan*, atès que una catalanització completa menaria a *Casakhstan* o, encara millor, a **Casaquistán** (i cal recordar en aquest punt que el gentilici, *kazakh*, havia estat en català i en altres llengües tradicionalment *cosac*, per la qual cosa es podria admetre perfectament **casac -a**).¹¹³ Dos casos anàlegs als d'aquestes repúbliques, que no presenten la mateixa importància pel fet que no constitueixen estats independents, són **Abkhàsia** (a la GEC *Abkhàzia*; gentilici **abkhàs**) i **Baixquíria** (a la GEC *Baixkíria*; gentilici *baixquir*). Cal fer notar que la majoria d'aquestes adaptacions ja tenen una certa tradició d'ús,¹¹⁴ i tam-

110. El DIEC2 ja conté l'adjectiu **estrombolià -ana**, terme geològic derivat del nom del volcà, i la forma **Estròmboli** és usada per Carles RIBA. Altres exotopònims romànics: cast. i port. *Estròmboli*. Ha estat desestimat *Estutgard* (per **Stuttgart**), ja documentat al DOrt i al DPCV, però d'ús pràcticament inexistent a partir del 1939 (paral·lel al de *Lubec* o *Leipzig*). Aquesta ciutat alemanya presenta alguns exotopònims romànics (it. *Stoccarda*, port. *Estugarda*).

111. No s'ha adaptat, però, **Bilbao** en *Bilbau* (§ 4), forma tradicional catalana documentada al DCVB, al *Diccionari Aguiló* i al *Diccionari popular de la llengua catalana* de Josep ALADERN, tot i que en principi sembla la forma més adequada en català per a aquesta important ciutat del País Basc; aquesta forma adaptada és usada modernament per Antoni M. ALCOVER i per J. V. FOIX. En aquesta adaptació el català es comporta com el portuguès, que també fa *Bilbau*, *Bornéu* i *Montevideu* (entre altres casos com ara *Calhau* —El Callao, al Perú—, *Curaçau* o *Mindanau*).

112. També s'ha documentat alguna adaptació del so [h] o hac aspirada original a [k], com ara *Caifa* per **Haifa**, usada per Josep CARNER o Maria-Antònia SALVÀ, que no ha estat considerada preferent per la dissemblança amb altres equivalents romànics (malgrat l'it. *Caifa*).

113. En italià, segons el *Vocabolario Treccani della lingua italiana* (Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1986), aquests països reben els noms de *Kazakistan* o *Kazachstan* (gentilici *kazaco -a*), *Usbekhistan* (*usbeco -a*), *Tagikistan* (*tagico -a* o *tagicco -a*), *Chirghisistan* (*chirghiso -a*) i *Turkmenistan* (*turcomanno -a*); en castellà, segons el DPHD, *Kazajistán* (*kazajo -a*), *Uzbekistán* (*uzbeko -a*), *Tayikistán* (*tayiko -a*), *Kirguistán* (*kirguís*, invariable) i *Turkmenistán* (*turcomano -a*); en portuguès, segons el VLP de Rebelo GONÇALVES, *Cazaquistão* (*cazaque*), *Usbequistão* (*usbeque*), *Tajiquistão* (*tajique*), *Quirguizistão* (*quirguiz*) i *Turcomenistão* (*turcomano -a*), i en occità, segons les normes de l'Institut d'Estudis Occitans, *Cazacstan* (*cazac -a*), *Ozbequistán* (*ozbèc -a*), *Tatgiquistan* (*tatgic -a*), *Quirguizstan* (*quirguiz -a*) i *Turcmenistan* (*turcmèn -a*).

bé que, en tots els casos, la concordança amb el gentilici o ètnic referma l'opció per una catalanització total.¹¹⁵

7.3. Catalanització «profunda»

Es recullen en aquest apartat un grapat de casos esporàdics en què s'han adoptat com a preferents a ENCICLOPÈDIA.CAT formes catalanitzades que van més enllà d'una mera adaptació gràfica. Aquestes formes substitueixen les formes, generalment endotopòniques, que figuraven a la GEC2.

7.3.1. El primer grup és constituït per exotopònims corresponents a estats. Les noves formes es poden subdividir en tres grups:

- a) S'ha preferit la designació tradicional **Birmània** (amb el gentilici **birmà -ana**) a *Myanmar*. En principi cal anar molt amb compte a l'hora d'adaptar designacions modernes d'estats (i també d'algunes capitals), promogudes oficialment des dels governs respectius, que consisteixen en el nom original. S'ha de comprovar que la designació nova sigui realment un nou nom (per exemple, **Burkina Faso** en substitució d'*Alt Volta*) i no l'endotopònim cru. I també cal tenir present que aquests canvis solen ser passatgers i sovint es torna l'antic nom al país (per exemple, *Kamput-xea* per **Cambotja** o *Zaire* per **Congo**). En cas de dubte (**Sri Lanka**, **Taiwan**), o de solució detonant (**Bangladesh**, que vol dir literalment en bengalí «estat lliure de Bengala», per oposició a la Bengala Occidental, que constitueix un estat federat de l'Índia), s'ha optat per mantenir les formes endotopòniques sense cap adaptació, especialment si en la resta de llengües romàniques s'ha optat per la mateixa solució.¹¹⁶

114. **Abkhàsia** apareix a l'AUC, i als llibres d'estil de l'*Avui* i de Vilaweb; **Atjària** (i **atjar**) és la forma preferent de la GEC1, el GLC, del PCE, de l'SC i del web de l'ÉSADir; **Baixquíria** (i **baixquir -a**) i *Quirguísia* (i **quirguís**) ja van ser usats per Andreu NIN, pioner en l'adaptació i transcripció dels noms russos al català, durant els anys 30; **Tatgiquistan** és la forma recomanada al *Llibre d'estil de Vilaweb*, mentre que el PCE, com la GEC1, recull l'adaptació parcial *Tatgikistan*; **Turcmenistan** i **Usbequistan** també són les opcions recollides al *Llibre d'estil de Vilaweb* i totes dues ja van ser usades per Andreu NIN.

115. Així, l'ètnic *kazakh* no és totalment nou, ja que havia estat tradicionalment, en català i en altres llengües, *cosac*, que té l'origen final en el turquès *qazaq*, difós a les llengües occidentals amb la vehiculació del rus *kazakh* (veg. Joan COROMINES, *Lleures i converses...*, cit., pàg. 60); cal remarcar que el nom originari del Casaquistàn és Қазақстан (transliterat *Qazaqstan*). **Quirguís** ja era recollit amb aquesta forma pel GDLC, el *Gran Diccionari 62 de la llengua catalana* (Barcelona: Edicions 62, 2000) i, secundàriament, pel GDLC; el GDLC recull preferentment *kirguiz*, i el DIEC2, *kirguís*. El GDLC inclou *tadjik*, però al CTILC apareixen documentades les formes *tadgic* i *tadzic* (en obres d'Andreu NIN), per la qual cosa sembla plausible una adaptació total en **tatgic -a**. Finalment, l'ètnic **turcman -a**, recollit actualment pel GDLC i pel DIEC2, i antigament escrit *turcoman -a* (per exemple, al DPCV), autoritza la grafia **Turcmenistan**, respectuosa amb el significat i l'etimologia del nom (que ve de *turc*), que no vol dir altra cosa que «país dels turcmans». L'adopció d'aquestes formes adaptades exigiria esmenar les formes *abkhaz* i *baixkir* del GDLC en **abkhàs** i **baixquir -a**. S'ha d'afegir finalment que el DIEC2 inclou ara el gentilici *azerbaidjanès -esa* (que caldria canviar en *azerbaitjanès -esa*, ja usat a la GEC1) diferenciat de l'ètnic *àzeri*.

116. En els casos de **Bielorússia**, **Costa d'Ivori** i **Moldàvia**, els governs respectius promouen la imposició a les altres llengües de l'ús dels endotopònims *Belarus*, *Côte d'Ivoire* i *Moldova*. Fins i tot, en alguns casos, des dels serveis de traducció de determinats organismes internacionals (com ara l'ONU i la Unió Europea) i des d'alguns mitjans de comunicació s'intenten noves adaptacions i fins i tot nous gentilicis, tot bandejant les pròpies formes tradicionals. És el que ha passat, per exemple, amb les formes castelleses *Belarús*, *Mianmar*, *Moldova* i *Yangón*, i dels gentilicis *belaruso -a*, *mianmarés -esa* i *moldovo -a* (ONU),

b) En un segon grup es poden situar els noms dels estats que prenen el nom d'un territori més ampli, del qual formen part, que ja té un exotopònim tradicional en català:

— **Guaiana** o, oficialment, **República Cooperativa de la Guaiana** (no *Guyana* ni *República Cooperativa de Guyana*). En aquest cas s'ha considerat preferent l'adopció de la forma catalanitzada (*Guaiana* o *Guaianes*) ja existent per a designar la regió formada per la Guaiana (exbritànica), independent des del 1966, el Surinam (antiga Guaiana Neerlandesa) i la Guaiana Francesa. El gentilici hauria de ser **guaianès -esa**.¹¹⁷

— **Papuàsia-Nova Guinea** (no *Papua Nova Guinea*). Aquest estat, que ocupa la meitat oriental de l'illa de Nova Guinea, independent d' Austràlia des del 1975, és anomenat oficialment en anglès *Papua New Guinea*. La meitat occidental de l'illa, anomenada en malai *Irian Jaya* (= 'Nova Guinea Occidental'), va aconseguir el 2002 un estatut d'autonomia dins d'Indonèsia, i ara es diu **Papuàsia**. El nom compost d'aquest estat té l'origen en el fet que va ser la unió (1949) de l'antiga colònia australiana dita en anglès *Papua* amb l'excolònia alemanya de Nova Guinea. Però el topònim anglès *Papua* correspon a l'anostrament *Papuàsia*, per la qual cosa la forma correcta en català d'aquest estat ha de ser **Papuàsia-Nova Guinea**.¹¹⁸ El gentilici és **papú** (invariable).

En el mateix cas es troben **Moldàvia**, el nom de la qual també correspon a una regió de població romanesa que engloba l'estat de Moldàvia i la regió romanesa de Moldàvia, **Armènia** i l'**Azerbaitjan**, en què els estats independents només ocupen una petita part de l'Armènia i de l'Azerbaitjan històrics.

No s'admeten, en canvi, les formes *Bengala Oriental* o *Estat de Bengala* per la designació original **Bangladesh**, ni tampoc l'adaptació *Bangladeix*, seguint l'exemple de les altres llengües romàniques i occidentals. Semblantment, tampoc s'admeten les formes *Ceilan* per **Sri Lanka** ni *Formosa* per **Taiwan**.

que han desplaçat les designacions tradicionals *Bielorrússia*, *Birmania*, *Moldàvia* i *Rangún*. En castellà també s'han fet les adaptacions *Bangladés* (i *bangladesí*) i *Taiwán* (i *taiwanès -esa*) i el gentilici *esrilanques -esa* al DPHD, i en portuguès *Bangladeche* (i *bangladechiano -a*), *Taiuã* (i *taiuanès -a*) i *Seri Lanca*. Pel que fa als gentilicis catalans de **Bangladesh**, **Sri Lanka** i **Taiwan**, han de ser **bengalí -ina**, **singalès -esa** i **taiwanès -esa**.

117. En altres llengües romàniques, però, s'ha preferit mantenir la distinció entre la regió sud-americana i l'estat independent: *Guyana* (gentilici *guyanés -esa*) i *Guaiana* (guaianés -esa) en occità, *Guyana* (*guyanés -esa*) i *Guayana* (*guayanés -esa*) en castellà, *Guyana* (*guyanais -e*) i *Guyane* (tambe *guyanais -e*) en francès, *Guyana* (gentilici *guyanese*) i *Guiana* (*guianese*) en italià. Només en portuguès s'empra la mateixa designació per als dos topònims; *Guaiana* (*guaianés -esa*). Malgrat tot, s'ha preferit mantenir el nom **Guaiana** per a la república de capital Georgetown; cal pensar quin nom catalanitzat s'adoptaria en el cas que la **Guaiana Francesa** obtingués la independència (*Guyane?*). El gentilici que recull el GDLC en línia és *guyanés -esa*.

118. Cf. el fr. *Papouasie-Nouvelle-Guinée*, el port. *Papuàsia-Nova Guiné* o el neogrec *Παποουασία-Νέα Γουινέα*. La GEC i el GLC recull *Papua Nova Guinea*, i el PCE, *Pàpua Nova Guinea*. No s'ha de confondre aquest *Papua* original amb l'adjectiu ètnic **papú** (DIEC2) o *pàpua*, que ens duria a adaptar *Nova Guinea Papú* o *Nova Guinea Pàpua*; és el que es fa en castellà *Papúa Nueva Guinea* o en italià amb *Papua Nova Guinea*, amb l'error, a més, d'avantposar l'adjectiu calcant l'anglès, cosa que no fan mai les llengües romàniques. L'entitat administrativa indonèsia anomenada **Papuàsia** va tornar a ser dividida el 2003 pel govern indonès en dues províncies, **Papuàsia** (en malai indonès *Papua*, cap. Jayapura) i **Papuàsia Occidental** (*Papua Barat*, cap. Manokwari). Un hipotètic estat que aplegués tota l'illa de Nova Guinea, majoritàriament d'ètnia papú, s'hauria de dir, lògicament, *Papuàsia*.

- c) Si l'estat és recent i no existeix en català cap exotopònim tradicional per a designar-lo, la possible adaptació s'ha de fer a partir de la llengua pròpia majoritària en aquest estat i no de l'antiga llengua de dominació, especialment si aquestes dues llengües no estan emparentades. És el cas de **Kossova**, forma més adequada que *Kosovo* per a designar el país balcànic (cap. Príxtina), perquè prové de l'albanès *Kosovë*, la llengua que hi és majoritària; *Kosovo*, per contra, prové del serbocroat, llengua de dominació del territori al llarg del segle XX.¹¹⁹

No s'han admès catalanitzacions d'estats no corresponents a «gran toponímia», especialment si no hi ha adaptacions paral·leles en altres llengües romàniques i no presenten inconvenients de pronúncia per a un catalanoparlant de cultura mitjana (vegeu, més amunt, § 3.7.a).¹²⁰

7.3.2. El segon grup és constituït per aquells exotopònims que han estat adaptats espontàniament per la comunitat lingüística. És el cas de la ciutat de **Aquí** (no *Aquino*), a Itàlia, pàtria de sant Tomàs, de molta circulació entre el clergat i entre els fidels.¹²¹ I també el d'aquells exotopònims americans que resulten d'un contacte directe durant l'època moderna, particularment de les colònies d'emigrats catalans: **Guaiaquil** (no *Guayaquil*), **Montevideu** (no *Montevideo*), **Sant Agustí** (no *Saint Augustine*, Florida, on es va establir una important colònia de menorquins) i **Sant Joan de Puerto Rico** (no *San Juan*). S'ha tingut en compte el vell criteri de Pompeu Fabra: «Que en una ciutat estrangera hi ha una colònia catalana i aquesta espontàniament n'ha catalanitzat el nom: també sembla enraonat que, assabentats del fet, adoptem per a aquella ciutat la denominació adaptada pels catalans que hi resideixen. Tal és el cas, segons els senyors A. R. i M. H., de *Rio de Janeiro*, *Cienfuegos* i *São Paolo [sic]*». ¹²² Totes aquestes formes han estat usades al llarg de tot el segle XX per autors molt prestigiosos.

Dins d'aquest grup s'han desestimat les formes *Bons Aires* (també documentada amb la variant *Bones Aires*, per **Buenos Aires**), molt viva en l'ús popular de Mallorca i Menor-

119. L'admissió com a preferent de la forma *Kosovo* (i fins i tot la catalanització *Kóssovo*), tan difosa pels mitjans de comunicació a partir de les agències de notícies anglosaxones, contravindria un dels criteris més importants, el del respecte a la forma original (veg., més amunt, § 0.2.b). S'ha adaptat, per tant, la forma catalana **Kossova** a partir de l'albanès *Kosovë*, pronunciat [kosóbə] (la *ë* sona en aquesta llengua com una vocal neutra). La forma albanesa crua ha estat la solució preferida per Jem CABANES al *Llibre d'estil de Vilaweb*, però els noms dels estats, sobretot dels europeus, han de tenir preferiblement una forma adaptada en català. La solució catalana, com l'occitana (*Kosova*) s'aparten, en aquest cas, del que fan altres llengües romàniques (cast. *Kósovo*, fr. *Kosovo* o *Kossovo*, it. *Cossovo*, port. *Cóssovo*), en general calcades de l'anglès. El gentilici ha de ser **kossovar** (invariable), per la qual cosa caldrà esmenar la forma *kosovar* del DIEC2 i del GDLC.

120. No s'ha considerat preferent l'adaptació acastellanada *Kènia* (per **Kenya**), malgrat que és utilitzada correntment per alguns destacats mitjans de comunicació. Com en els casos de **Tanganyika** i **Nyassa**, cal pronunciar el dígraf anglès *ny* a la catalana. Joan COROMINES recomanava: «Si pronunciéssim *Tanganyika* i *Kenya* a la catalana, no aniríem desencaminats» (*Lleures i converses...*, cit., pàg. 56). Únicament el castellà i el portuguès presenten exotopònims per a aquest estat africà (*Kenia* i *Quénia*, respectivament). Eduard FONTSERÉ proposava les catalanitzacions *Tanganyica* i *Kenya* (*Elements de geografia*, cit., pàgs. 275 i 287), tot respectant les pronúncies palatals del dígraf *ny*.

121. La catalanització **Aquí** és recollida pel DCVB, té una notable tradició d'ús i presenta alguns equivalents romànics: cast. *Aquino*, fr. *Aquin*. En aquest cas cal remarcar la dificultat que presenta en català una pronúncia italianitzant [akwíno]. Gentilici: **aquinat -a** (*Diccionari llatí-català*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993).

122. *Converses filològiques...*, ed. cit., pàg. 77. No diu l'insigne lingüista quines són les formes catalanes d'aquests llocs.

ca, i *l'Alger* (per **Alger**), també viva a les Illes i al litoral valencià, fruit d'un contacte directe. En tots dos casos es contradiu l'ús general romànic i internacional i semblen difícilment generalitzables, ja que l'ús popular sembla restringit a àrees molt específiques del domini lingüístic.¹²³

En alguns casos també s'han admès com a preferents catalanitzacions espontànies vives a les zones limítrofes amb la frontera lingüística del català, com ara **l'Anglesola** (per *Anglesola*; cast. *La Iglesuela del Cid*) o **Lleucata** (per *Leucata*, endotopònim occità; fr. *Leucate*).¹²⁴

7.3.3. En dos casos s'han substituït els endotopònims corresponents per dues formes exotoponímiques que han penetrat en la llengua per via llibresca, i més concretament literària: **Elsinor** (no *Helsingør*), la ciutat danesa escenari de la tragèdia shakespeariana *Hàmlet*,¹²⁵ i **Hamelín** (no *Hameln*), ciutat alemanya coneguda arreu pel conte dels germans Grimm *El flautista d'Hamelín*. Formalment, tots dos presenten vehiculació d'una llengua tercera, compartida amb altres llengües romàniques: el primer de l'anglès (*Elsinore*), i el segon del francès (*Hamelin*). Aquests dos exotopònims tenen un ús molt restringit en contextos referits a les obres literàries de què procedeixen, i tots dos presenten una important tradició d'ús en les traduccions fetes al català.

D'aquest grup ha estat desestimada la forma *Brema* (per **Bremen**), amb intermediació francesa (*Brême*), particularment coneguda a partir de les traduccions del conte dels germans Grimm *Els músics de Bremen*.¹²⁶ Atès que es tracta d'una ciutat important, l'ús del topònim no està tan restringit als contextos literaris.

123. En tots dos casos les dues formes catalanitzades es poden recollir entre les variants de l'entrada. Malgrat un ús documentat gens menyspreable al llarg del segle XX de totes dues formes, només *l'Alger* apareix al *Diccionari general* de Francesc FERRER PASTOR (València: Impremta Ferma, 1985) a la definició de **algerí -ina**. *Bons Aires* és usat, entre altres, per Miquel dels Sants OLIVER i Carles SOLDEVILA, i *l'Alger*, per Jacint VERDAGUER, Àngel GUIMERA, Pau VILA, Albert MANENT, Vicent ANDRÉS ESTELLÉS i Carme RIERA. La ciutat argentina, a més, no té forma exotoponímica en cap llengua romànica llevat del galleg *Bos Aires*, i una catalanització tampoc no és necessària per a la formació del gentilici, que és **porteny -a** (GDLC).

124. Les formes **l'Anglesola** i **Lleucata** són utilitzades per Joan COROMINES (per exemple, OnCat II: 196 i OnCat VI: 9, respectivament). Joan Francesc MIRA també utilitza **l'Anglesola** i Joan VENY i Jaume RIERA i SANS **Lleucata**. Al *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* (Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Perpinyà, 2007) també apareix, entre la toponímia menor de Sant Llorenç de la Salanca, el *camí de Lleucata* (pàg. 89).

125. En algunes traduccions catalanes de *Hàmlet* també ha tingut curs la forma *Elsenor*, amb influència del francès *Elseneur*, anàloga a la forma portuguesa *Helsenor*. La resta de llengües romàniques, en canvi, deriven directament de la forma anglesa: cast. *Elsinor*, it. *Elsinore*. S'ha considerat preferent **Elsinor** tenint en compte la transmissió exclusivament llibresca del topònim.

126. La forma *Brema* és recollida pel DPCV i compta amb una important tradició d'ús en català (Josep CARNER, Miquel DOLÇ, Joan PERUCHO, etc.). Les altres llengües romàniques presenten formes adaptades semblants (cast., it. i port. *Brema*, occ. *Bréma*, fr. *Brême*). Malgrat tot, s'ha considerat innecessària l'adopció com a preferent d'aquest exotopònim. La formació d'un hipotètic gentilici per analogia als gentilicis existents en les altres llengües romàniques, **bremès -esa** (cast. *bremense*, fr. *brémois -e*, it. *bremese*), tampoc no ha estat una raó poderosa per a admetre'l i desestimar **Bremen**, atès que al GDLC ja s'admet **badès -esa** com a gentilici de **Baden** (fr. *Bade*, occ. *Bada*). En un cas similar es troben **Copenhaguen** (fr. i cast. *Copenhague*, occ. *Copenaga*, it. *Copenaghen*, port. *Copenhaga*) i **Dresden** (fr. i cast. *Dresde*, occ. *Drèsda*, it. i port. *Dresda*), el gentilicis respectius han de ser **copenhaguès -esa** i **dresdès -esa** (per analogia amb el fr. *copenhagois -e* i *dresdois -e* i l'it. *copenaghese* i *dresdese*). En aquest últim cas, el DOrt recull *Dresde*, i FONTSERÉ adapta el topònim a partir de la forma alemanya, *Drésden*.

7.3.4. En alguns casos ben definits s'ha optat per adoptar com a formes preferents traduccions literals del topònim original:

- a) Hagiotopònims (és a dir, topònims formats pel nom d'un sant o santa) corresponents a illes o arxipèlags que constitueixen un estat independent o bé un territori diferenciat dependent d'una metròpoli europea. S'han adoptat formes adaptades al català en els casos de **Santa Helena** (no *Saint Helena*), dependència britànica a l'oceà Atlàntic meridional, i de **Santa Llúcia** (no *Saint Lucia*), **Sant Cristòfol i Nevis** (no *Saint Christopher i Nevis*) i **Sant Vicenç i les Grenadines** (no *Saint Vincent i les Grenadines*), a la mar Carib, formes que ja tenen alguna tradició d'ús. Per contra, s'han mantingut les formes endotoponímiques en **Saint-Pierre i Miquelon** i en **São Tomé i Príncipe**.¹²⁷ En tots els casos s'han tingut en compte les solucions de les altres llengües romàniques.

Llevat del cas de **Sant Joan de Puerto Rico**, tampoc no s'han admès traduccions documentades d'hagiotopònims corresponents a noms de ciutats, com ara *Sant Lluís del Missouri* (per **Saint Louis**, Estats Units) *Sant Lluís del Senegal*, *Sant Lluís del Potosí* (per **San Luis Potosí**, Mèxic), *Sant Quintí* (per **Saint-Quentin**, França) o *Santa Creu de Tenerife*.

- b) També s'ha realitzat una traducció literal en aquelles demarcacions administratives que denoten situació geogràfica, seguint la tendència que ja presentava la GEC (*Centre, Septentrional, Nord*, etc.), compartida amb altres llengües romàniques. Així, s'han adoptat com a preferents formes com **Alt Karabakh** (no *Nagorno-Karabakh*) o **Litoral** (no *Primorje*, província russa de capital Vladivostok).
- c) En alguns casos s'ha traduït un nom original de referent transparent quan estava documentat, si les altres llengües romàniques també el traduïen: **monts Albans** (no *monti Albani*), **muntanyes Aleutianes** (no *Aleutian Range*), **muntanyes dels Gegants** (no *Krkonoše*, entre Txèquia i Polònia), **Gran Serralada Divisòria** (no *Great Dividing Range*), **illes de la Lleialtat** (no *illes Loyauté*) o **Victòria** (no *Victoria*, capital de les Seychelles). També s'han regularitzat alguns casos de dissemblança entre la traducció adoptada per la GEC i la resta de traduccions romàniques, com ara **Emirats Àrabs Units** (no *Unió dels Emirats Àrabs*) o **muntanyes Rocoses** (no *muntanyes Rocalloses*).

S'ha desestimat, però, la traducció literal *Nova Terra* (per **Nova Zembla**, en rus *Novaja Zemlja*), recollida a la GEC per a designar l'arxipèlag rus de l'oceà Àrtic, d'acord amb la resta de solucions romàniques (cast. *Nueva Zembla*, fr. *Nouvelle-Zemble*, etc.).

7.3.5. S'han adoptat com a preferents algunes catalanitzacions poc documentades però ben fonamentades quan les altres llengües romàniques presentaven formes adaptades i a la GEC es considerava preferent la forma endotoponímica. És el cas d'alguns topònims africans adaptats amb la terminació *-làndia* (cf. *Betxuanalàndia*, *Somalilàndia*, *Zululàndia*): **Barotselàndia** (no *Barotseland*), **Basutolàndia** (no *Basutoland*) i **Griqualàndia**.

¹²⁷ En el segon cas, només el castellà presenta una forma adaptada (*Santo Tomé y Príncipe*). Quant al primer, es tracta d'un territori dependent de França d'importància molt menor; malgrat tot, hi ha formes adaptades en castellà, occità i portuguès: *San Pedro y Miquelón*, *Sant Pèire e Miquelon*, *São Pedro e Miquelão*. La formes **Santa Helena** i **Santa Llúcia** ja eren recollides com a preferents al PCE, i el primer ja apareix a l'AUC (pàg. 197) i a l'AU (pàg. 235); en favor d'aquestes catalanitzacions, s'ha de dir que de tots els casos examinats aquests eren el més «traduïbles» atès que *saint*, tot i que és neutre en anglès, és percebut com a masculí, mentre els antropònims *Helena* i *Lucia* són femenins; les combinacions *Saint Helena* i *Saint Lucia* sonen molt estranyes a les orelles romàniques.

dia (no *Griqualand*);¹²⁸ i també de **Selàndia** (no *Sjælland*), la gran illa danesa on es troba la capital, Copenhaguen.¹²⁹

També s'han considerat preferents formes llatinitzades per a alguns noms de regions que de vegades constitueixen una demarcació administrativa, seguint la tendència romànica i europea: **Cuiàvia** (no *Kujawy*), **Lubúsquia** (no *Lubuskie*), **Masòvia** (no *Mazowske*), **Masúria** (no *Mazury*), **Podlàquia** (no *Podlaskie*) i **Vàrmia** (no *Warmia*) a Polònia; **Samogítia** (no *Žemaitija*), a Lituània; **Dalecàrlia** (no *Dalarna*), a Suècia, i **Savònia** (no *Savo*), a Finlàndia; i finalment, **Carmània** (no *Kermān*), a l'Iran. Algunes d'aquestes formes no tenien entrada a la GEC2, però apareixen usades en l'interior dels articles.

7.3.6. En quatre importants topònims bascos situats a l'Estat francès s'han adoptat adaptacions particulars, tenint en compte especialment les solucions occitanes, fonamentades en l'ús viu del gascó, limítrof amb aquesta àrea lingüística: **Biàrritz** (no *Biarritz* ni *Miarritze*), el **Labort** (no *Lapurdi* ni *Laburdi*), **Sant Joan de Luz** (no *Sant Joan Lohitzune*) i la **Sola** (no *Zuberoa*). Amb **Labort** i **Sola** se substitueixen els endotopònims bascos *Lapurdi* i *Zuberoa*, totalment desacordats amb els gentilicis respectius, **labortà -ana** i **suletí -ina**,¹³⁰ mentre **Biàrritz** facilita una pronúncia correcta, ja consolidada en català,

128. **Basutolàndia** ja apareix dins de la mateixa GEC (s.v. *autodeterminació*), mentre que **Barotselàndia** i **Griqualàndia** són les formes recollides pel GLC. No s'han adaptat, per manca de tradició, els topònims *Damaraland*, *Namaland*, *Namaqualand*, *Namaraland* i *Ovamboland*. També s'ha decidit eliminar la variant *Groenlàndia* i deixar únicament **Grenlàndia** per a la gran illa àrtica; segons COROMINES, «la gran illa o continent boreal s'hauria de dir *Grenlàndia*: és un pur disbarat i una mostra de barbàrie lingüística canviar en dues vocals *oe* el so de la *ø* danesa (també grafiada *æ* o bé *ö*), que és aproximadament el de *eu* francesa; no cal dir que els francesos pronuncien així *Groenlande* i els anglesos diuen *Greenland*, els russos *Grenlàndia*» (*Lleures i converses...*, cit., pàg. 57). El gentilici ha de ser únicament **grenlandès -esa**, tot i que el DIEC2 reculli com a preferents *grenlandès -esa* i *Groenlàndia*.

129. Per a aquest topònim no tenim cap forma adaptada consolidada. Eduard FONTSERÈ recull *Seelàndia* als *Elements de geografia* (1938); Eduard PALAU, al seu *Resum de geografia d'Europa* (Editorial Minerva, 1915), recull *Zelanda*, forma poc recomanable perquè es confon amb una regió dels Països Baixos. Les fonts enciclopèdiques modernes recullen totes, sense excepció, l'endotopònim danès cru *Sjælland* (GEC, GLC, PCE, SC). Altres formes emprades en català han estat la francesa o anglesa *Seeland* (GEC, a l'entrada *Margarida I de Dinamarca*, a l'AUC, pàg. 18, i a l'AU, pàg. 36). Altres exotopònims: cast. *Selandia*, fr. *Seeland*, it. *Selandia*, port. *Zelândia*, angl. *Seeland*, al. *Zeeland*, polonès el llatínisme *Zelandia*, neogrec *Ζηλανδία*. A la vista de totes aquestes dades, s'ha decidit que la forma més plausible sembla **Selàndia**, forma ja emprada per NICOLAU D'OLWER, que presenta coherència amb altres exotopònims catalans de Dinamarca: la península de **Jutlàndia** (danès *Jylland*) i l'illa de **Fiònia** (*Fyn*). Per a altres illes escandinaves, han estat desestimades les catalanitzacions de FONTSERÈ *Laalàndia* (per **Lolland**) i *Gotalàndia* (per **Götaland**), en general sense altres equivalents romànics i de necessitat més qüestionable.

130. Aquestes quatre formes tenen una documentació molt desigual. Joan COROMINES fa servir constantment **Labort** i **Sule**, i els gentilicis **labortà -ana** i **suletí -ina**, al llarg del DECat i de l'OnCat. *Lapurdi* i *Zuberoa* són els endotopònims èuscars que recullen la resta de fonts enciclopèdiques i lexicogràfiques catalanes, llevat del DIEC2, que adopta *Laburdi* (s.v. *labortà*), forma només documentada prèviament en un text de Miquel COLL I ALENTORN. Quant als exotopònims romànics, en occità tenim *Labord* (i *labordin -ina*) i *Sola* (*soletin -a* o *soletan -a*), en francès *Labourd* (*labourdin -e*) i *Soule* (*souletin -e*), i en castellà *Labort* (*labortano -a*) i *Sola* (*suletino -a*). Un cop vistes aquestes dades, comprovada la necessitat de disposar de formes plenament adaptades al català acordades amb els gentilicis (recollits tots dos al DIEC2), i desestimada la solució de COROMINES *Sule* per formalment insòlita en català, s'ha decidit optar provisionalment per **Labort** i per **Sola**, essent conscients que *Labord* (i *labordí -ina*) i *soletí -ina* són les solucions òptimes i més fonamentades etimològicament (la primera ve del llatí LAPURDUM o LABURDUM; la segona presenta una *o* i no una *u* en coherència amb les altres formes romàniques).

fonamentada en la pronúncia gascona.¹³¹ **Sant Joan de Luz**, a més, permet reemplaçar una forma híbrida, *Sant Joan Lohitzune*, que tradueix la primera part del topònim però manté en basc cru el determinatiu, sense cap documentació prèvia a la GEC i totalment insòlita en català; la solució adoptada és coherent, a més, amb **Sant Joan de Peu de Port** (en basc *Donibane Garazi*), la capital de la Baixa Navarra, nom tradicional en català que la GEC ja recull com a preferent.¹³²

7.3.7. Per acabar, cal remarcar que en alguns casos s'ha fet necessària l'addició d'un determinatiu desambiguador en alguns topònims, que fa referència generalment al país o regió on pertany o al riu que hi passa, determinatiu que tot sovint és absent en la llengua originària i que sovint s'omet en els usos suficientment contextualitzats. Aquest recurs ja havia estat emprat tradicionalment en català, i també en altres llengües romàniques, per tal de diferenciar el topònim en qüestió d'un homònim (cf., a la GEC, *Barceloneta de Provença*, *Clarmont d'Alvèrnia* i *Clarmont d'Erau*, *Frankfurt de l'Oder* i *Frankfurt del Main*, *Friburg* i *Friburg de Brisgòvia*, *Viena* i *Viena del Delfinat*, etc.):¹³³ **Alexandria d'Itàlia** (≠ *Alexandria*, Egipte), **Barcelona de Sicília**, **Castellamar de Sicília** (≠ *Castellamar*, Campània), **Cesarea de Capadòcia** (≠ *Cesarea de Filip*, *Cesarea de Palestina*), **Constança de Romania** (≠ *Constança*, Alemanya), **Montalbà del Carcí** (≠ *Montalbà*, Aragó), **Mont-real de Sicília**, **Plasència d'Itàlia** (≠ *Plasència*, Extremadura), **el Puig de França**, **Sant Jaume de Galícia**, **Sant Joan de Puerto Rico**, **Tarascó de l'Arieja** (≠ *Tarascó*, Provença), etc.

131. S'ha adoptat com a preferent la forma **Biàrritz** d'acord amb la pronúncia occitana d'aquesta població balneària de la costa basca, amb un ús molt consolidat en català i fins i tot amb alguna documentació (l'usa Josep CARNER en el seu epistolari i és recomanat a *El català a TV3: llibre d'estil*, Barcelona: Edicions 62, 1995, pàg. 43). Segons COROMINES, aquest topònim és agut en francès i en gascó («*Biarritz* s'accentua a la *i*, no pas en la *a*: tant en llengua d'Oc com en basc i en francès; guardem-nos de fer altra cosa entre catalans»; *Lleures i converses...*, cit., pàg. 55), però en realitat només és agut en francès. Descartada la forma en basc *batua Miarritze* en favor de la forma basca local *Biarritz*, coincident amb la francesa, i tenint en compte que en aquesta zona extrema del Labort el basc és una llengua recent i des d'una perspectiva occitanista forma part de Bearn i no del País Basc i que la forma occitana estàndard és *Biàrritz*, aquesta forma, ben acordada amb el gentilici **biarrot -a**, serà la preferent a *ENCICLOPÈDIA.CAT*.

132. La forma **Sant Joan de Luz**, en basc original *Donibane Lohitzune*, en francès *Saint-Jean-de-Luz*, en occità *Sant Joan de Luz* i en castellà *San Juan de Luz*, apareix documentada al GLC, és usada per Coromines (OnCat VII: 290b2) i presenta una tradició d'ús remarcable (Ferran SOLDEVILA, Raimon d'ABADAL, Miquel COLL i ALENTORN, Jaume VICENS VIVES, etc.), mentre la GEC i el PCE recullen *Sant Joan Lohitzune*, forma híbrida que no ha arribat a consolidar-se en català.

133. Aquest seria el cas, també, de *Tolosa de Llenguadoc*, exotopònim que tradicionalment en català sempre havia estat simplement **Tolosa** (en occità *Tolosa*, i en francès *Toulouse*). El determinatiu apareix per primera vegada a la GEC, probablement per diferenciar la ciutat occitana d'una població menor del País Basc (*Tolosa*). Probablement, des d'una perspectiva catalana, no calia aquest determinatiu, perquè la importància de la població guipuscoana no és comparable en cap aspecte a la capital tradicional occitana. No seria aquest el cas del basc, que ha adoptat el determinatiu, *Tolosa Okzitaniakoa* ('Tolosa d'Occitània') i fins i tot del castellà, que tradicionalment havia adaptat *Tolosa de Francia*, per bé que modernament s'observa una tendència a fer servir com més va més la forma francesa *Toulouse*.

BIBLIOGRAFIA

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, *Gramàtica normativa valenciana*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2006.
- AGUILÓ, Marià. *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu*. Barcelona: Altafulla, 1988. 4 vols.
- ALADERN, Josep. *Diccionari popular de la llengua catalana*. Barcelona: Francisco Baxarias, 1904-1909. 4 vols.
- ALBERICH, Joan, i ROS, Montserrat. *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.
- ALCOVER, Antoni M., i MOLL, Francesc de B., *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1978-1979. 10 vols. [DCVB]
- Atles universal*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Institut Cartogràfic de Catalunya, 1999. [AU]
- Atles universal català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993. 4a ed. [AUC]
- Bertelsmann Atlas International*. Gütersloh: Kartographisches Institut Bertelsmann, 1963. 2a ed.
- CAHNER, Max (dir.). *Petit Curial Enciclopèdic Il·lustrat*. Barcelona: Curial, 1979. [PCE]
- Ciberdúvidas da língua portuguesa*. [<http://ciberduvidas.sapo.pt/>]
- COLOMER, Rosa; FARGAS, Xavier, i MONTES, Dolors. «Noves perspectives sobre els manlleus», *Estudis Romànics* XXVIII (2006), pàgs. 151-177. [<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000016/00000078.pdf>]
- COLOMINA, Jordi. «A propòsit d'una llei fonètica catalana poc observada». Dins *Estudis de llengua i literatura catalanes XXX. Miscel·lània Germà Colon 3. Estudis de llengua i literatura catalanes XXX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pàgs. 255-286.
- COLOMINA, Jordi, i MARTINES, JOSEP. «Màlaga o Màlega? els problemes de l'exotoponímia a la llum de la llengua antiga». *Saitabi* XLIII (1993), pàgs. 67-79.
- COROMINES, Joan. «Qüestions onomàstiques». *Serra d'Or* VI, núm. 5 (maig 1964), pàgs. 53-57.
- . *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino, 1965. 2 vols.
- . *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1971.
- . *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1977. 3 vols.
- . *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i «La Caixa», 1979-1992. 9 vols. [DECat]

- . *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes i «La Caixa», 1989-1997. 9 vols. [OnCat]
- Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*. [<http://ctilc.iec.cat>]
- Diccionari castellà-català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996. 2a ed.
- Diccionari de geologia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i Institut d'Estudis Catalans, 1997.
- Diccionari enciclopèdic*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1984.
- Diccionari enciclopèdic català*. Barcelona: Salvat, 1938.
- El català a TV3: llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62, 1995.
- ÉsADir. El portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* [<http://esadir.cat/>]
- FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Edhasa, 1990. 24a ed. [DGLC]
- . *Converses filològiques VI. Lèxic. 1a part*, ed. Salvador Pey, Barcelona, Barcino, 1955.
- FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís. *Vocabulari de la llengua catalana medieval*. [<http://www2.iec.cat/faraudo/>]
- FAVÀ I AGUD, Xavier. *Diccionari dels noms de ceps i raïms: l'ampelonímia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001
- FERRER PASTOR, Francesc. *Diccionari general*. València: Impremta Fermar, 1985.
- FONTSERÈ, Eduard. *Elements de geografia*. Barcelona: Gustau Gili, 1938.
- GARRIDO I VALLS, Josep-David. «Toponímia catalana d'Itàlia: el cas de la *Crònica de Sicília*». Dins: *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 de setembre de 1997) I*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàgs. 439-443.
- GINEBRA, Jordi. *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- GIRALT I RADIGALES, Jesús (dir.). 3e. *La multienciclopèdia temàtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2006-2007. 8 vols.
- GONÇALVES, Rebelo. *Tratado de ortografia da língua portuguesa*. Coïmbra: Atlântida, 1947.
- . *Vocabulário da língua portuguesa*. Coïmbra: Coïmbra Editora, 1966. [VLP]
- Google Llibres® [<http://books.google.cat/bkshp?hl=ca&tab=wp>]
- Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998. [GDLC]
- Gran diccionari 62 de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- Gran enciclopèdia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1969-1980. 15 vols. [GEC1]

Gran enciclopèdia catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-1993. 2a ed. 24 vols. [GEC2]

Gran Larousse Català. Barcelona: Edicions 62, 1990-1993. 10 vols. [GLC]

JANÉ, Albert. *El llenguatge. Problemes i aspectes d'avui*. Barcelona: Edhasa, 1977. [3 vols.]

—. «El Roine passa per Lió». *Avui* (17-3-1977).

—. «Noms geogràfics». *Avui* (14-9-1978).

—. «Noms estrangers». *Avui* (20-2-1984).

—. «Topònims alemanys». *Avui* (18-5-1984).

Història de Jacob Xalabín. A cura de Lola Badia. Barcelona: Edicions 62, 1982.

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA. *Planisferi 1:22.000.000 (El Món)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2010.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari ortogràfic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1917. [DOrt]

—. *Memòria sobre la preparació del Diccionari de toponímia i onomàstica catalanes presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excel·lentíssim Senyor President de la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat, [1922].

—. [«Recomanacions d'algunes formes de topònims»] [full volant], Barcelona: Impremta Altés, 1964. [RFT]

—. *Documents de la Secció Filològica I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.

—. *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona-Palma de Mallorca-València: Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Editorial Moll i Edicions 3 i 4, 1995. [DIEC1]

—. *Documents de la Secció Filològica III*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.

—. *Institut d'Estudis Catalans. Memòria curs 1998-1999*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000.

—. *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Institut Cartogràfic de Catalunya, 2003.

—. *Documents de la Secció Filològica IV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003.

—. *El català de l'Alguer. Un model d'àmbit restringit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003.

—. *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona: Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana, 2007. 2a ed. [DIEC2]

—. *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Universitat de Perpinyà, 2007. [NTCN]

LACREU, Josep. *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València: Universitat de València i Institut de Filologia Valenciana, 1993. 2a ed.

Le Petit Robert des noms propres, París: Le Robert, 1999.

Llibre d'estil de Vilaweb. [<http://10anys.vilaweb.com/llibreestil/pdf/Llibreestil-v1.pdf>]

- Llibre d'estil del diari «Avui»*. Barcelona: Empúries, 1997.
- MARTORELL, Joanot. *Tirant lo Blanc*, ed. Martí de Riquer, Barcelona: Selecta, 1947.
- MARTÍ I GADEA, Joaquim. *Novísimo diccionario general valenciano-castellano*. València: Impremta de José Canales Romá, 1891.
- MAYER, Joan (dir.). *Diccionari il·lustrat llatí-català català-llatí*. Barcelona: Vox, 2001.
- MESTRES, Josep M., i SANTAMARIA, Carolina. «Els noms propis geogràfics no catalans». *Revista de Llengua i Dret* 27 (1997), pàgs. 23-78.
- MOLL, Juli. «Qüestions de toponímia catalana». Dins *Actes del XXXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica* (Barcelona 2004). (En premsa). [QTC]
- MORAN, Josep. *Estudis d'onomàstica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- . *Consideracions sobre l'onomàstica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- ORDÓÑEZ I GARCIA, David. «L'adaptació de topònims estrangers al català». Dins BASSA I MARTÍN, Ramon; CASELLAS I VIVES, Ester, i PLANISI GILI, Hermínia, coords., *XIX Jornada d'Antroponímia i Toponímia (Muro, 2006)*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 2007, pàgs. 49-67.
- PALAU I VERA, Joan. *Resum de geografia d'Europa*. Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1915.
- . *Resum de geografia d'Amèrica*. Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1916.
- . *Els continents colonials*. Barcelona: Col·lecció Popular Minerva, 1918.
- RABELLA, Joan Anton. «Els noms de lloc i la llengua: la toponímia des de la lingüística». Dins MALLORQUÍ, Elvis, coord. *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, 2006, pàgs. 47-68.
- REIXAC, Baldiri. *Instruccions per a l'ensenyança de minyons II*. Ed. de Salomó Marquès i Albert Rossich. Girona: Col·legi Universitari de Girona, 1981.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario panhispánico de dudas*. Madrid: Real Academia Española, 2005. [DPHD]
- RIBA, Carles. «Índex de noms». Annex a PLUTARC, *Vides paral·leles*. Vol. XV. Ed. i trad. de Carles Riba. Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1946.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Novíssima ortografia catalana. Vocabulari ortogràfic segons les normes de l'Institut d'Estudis Catalans i les obres i treballs dels millors filòlegs*, Barcelona: Antoni López Benturas, 1913.
- RUAIX, Josep. *El català en fitxes/1. Temes introductoris. Fonètica i ortografia*, Moià: Ruaix, 1976,
- Salvat Català. Diccionari enciclopèdic*, Barcelona: Salvat Editores, 1985-1988. 10 vols. [SC]
- SEVA I LLINARES, Antoni (dir.). *Diccionari llatí-català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.
- SOLÀ, Joan (ed.), *L'obra de Joan Coromines. Cicle d'estudi i homenatge*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 1999.

- (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, 2002. 3 vols.
- SOLDEVILA, Ferran (ed.). *Les quatre grans cròniques* de JAUME I, Bernat DESCLOT, Ramon MUNTANER i PERE III. Barcelona: Selecta, 1971.
- . *Pere el Gran. I: Primera part: l'infant; II. El regnat fins a l'any 1282*. A cura de Teresa Ferran i Mallol. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995. 2a ed.
- SUMIEN, Domergue. «Los noms propis internacionals». *Lingüística occitana* 6 (desembre 2007), pàgs. 93-133. [<http://www.revistadoc.org/file/Linguistica%20occitana%206%20CLO.pdf>]
- . *La standardisation pluricentrique de l'occitan: nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*. Turnhout: Brepols, 2007.
- TERMCAT. *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Barcelona: Eumo Editorial i Termcat, 2005.
- TONIOLO, Sandro. «Gli esonimi italiani». *Bollettino della Società Geografica Italiana* III (1986), pàgs. 283-306.
- VALLÈS, Emili. *Pal·las. Diccionari català-castellà-francès*, Barcelona: Pal·las, 1927. [DPCV]
- VENTURA I SUBIRATS, Jordi. «Grafia dels topònims occitans en català». *Serra d'Or* II, núm. 7 (juliol 1960), pàgs. 11-14.
- VENY, Joan. «De “Màlica” a les “figues melenquines”?». Dins *Studia in honorem Prof. M. de Riquer*. Barcelona: Quaderns Crema, 1988. Vol. III, pàgs. 177-194.
- Vocabolario Treccani della lingua italiana*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1986. 5 vols.